

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการพัฒนาการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน โรงเรียนโพธิ์ชัยของพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร เขต 23 ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงาน และนำเสนอตามลำดับดังต่อไปนี้

1. ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
2. แนวทางการพัฒนาบุคลากร
  - 2.1 การประชุมเชิงปฏิบัติการ
  - 2.2 การนิเทศภายใน
  - 2.3 การนิเทศแบบให้คำชี้แนะ (Coaching)
3. การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
4. บริบทโรงเรียนโพธิ์ชัยของพิทยาคม
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 5.1 งานวิจัยภายในประเทศ
  - 5.2 งานวิจัยต่างประเทศ

ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

การดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน โรงเรียนโพธิ์ชัยของพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 23 ดำเนินตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ และกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข ประเทศไทย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2547 : 3 ; กรมสุขภาพจิต. 2546 : 1 - 2) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ความสำคัญของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547 : 1) ได้กำหนดนโยบายให้โรงเรียนทุกแห่งในสังกัด มีหน้าที่ในการพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนและ

ส่งเสริมสนับสนุนให้โรงเรียน ครู-อาจารย์และผู้ที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยกำหนดมาตรการสนับสนุนส่งเสริมศักยภาพนักเรียน เน้นกิจกรรมส่งเสริม พัฒนา ป้องกันและแก้ปัญหา และการคุ้มครองเด็ก เพื่อให้นักเรียนทุกคนได้รับการดูแลช่วยเหลือจากครู ผู้ปกครอง ชุมชน หน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง และมีคุณภาพทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญาให้มี คุณธรรม จริยธรรมและสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขตามที่สังคมมุ่งหวัง โดยผ่าน กระบวนการศึกษาในโรงเรียน การเรียนรู้และวิถีชีวิตในสังคม

ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนเป็นกระบวนการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือ นักเรียนที่มีขั้นตอนชัดเจน โดยมีวิธีการและเครื่องมือที่มีคุณภาพและมีหลักฐานการทำงานที่สามารถตรวจสอบได้ มีครูประจำชั้น/อาจารย์ที่ปรึกษาเป็นบุคลากรหลักในการดำเนินงาน และมีบุคลากรที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกโรงเรียน อันได้แก่ ครู ผู้บริหารโรงเรียน คณะกรรมการโรงเรียนขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครอง ชุมชน หน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง และเป็นการดำเนินงานร่วมกันของ กระทรวงศึกษาธิการ โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กับกระทรวง สาธารณสุข โดยกรมสุขภาพจิต เพื่อร่วมกันวางรากฐานในการพัฒนาคุณภาพนักเรียน ซึ่งมีแนวทางในการดำเนินงาน ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

2547 : 3)

1. ปรับเปลี่ยนบทบาทและเจตคติของผู้บริหารและครู-อาจารย์ให้ส่งเสริมดูแล พัฒนานักเรียนทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์และสังคม
2. วางระบบที่สร้างความมั่นใจว่า นักเรียนทุกคนจะมีครู-อาจารย์อย่างน้อยหนึ่งคนที่จะคอยดูแลทุกข์สุขอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่อง
3. สนับสนุนให้ครู-อาจารย์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้ปกครอง เพื่อให้ บ้าน โรงเรียน และชุมชนเชื่อมประสานและร่วมกันเป็นเครือข่าย ในการเฝ้าระวังดูแลช่วยเหลือนักเรียน
4. ประสานสัมพันธ์ระหว่างนักเรียน ชุมชนและผู้ชำนาญการในสาขาต่างๆ เพื่อให้มีการส่งต่อและรับช่วงการแก้ไข ส่งเสริม พัฒนานักเรียนและเยาวชนในรูปแบบสหวิทยาการ

ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนจะประสบความสำเร็จได้ ผู้รับผิดชอบในการดำเนินงานต้องมีความเชื่อ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2547 : 3)

1. นักเรียนทุกคนต้องการความรัก ความเข้าใจ การให้อภัย การให้โอกาส อยากเป็นคนดี มีปัญญาและมีความสุข
2. นักเรียนทุกคนมีศักยภาพที่จะเรียนรู้และพัฒนาตนเองให้ตลอดชีวิต เพียงแต่ใช้เวลาและวิธีการที่แตกต่างกัน
3. ความสำเร็จของงานต้องอาศัยการร่วมแรงร่วมใจ ร่วมคิด ร่วมกระทำของทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

การพัฒนาคุณภาพนักเรียนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความสามารถ มีคุณธรรม จริยธรรม และมีวิถีชีวิตที่เป็นสุขตามที่สังคมมุ่งหวังนั้น มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปฏิบัติภารกิจในการป้องกัน แก้ไข และพัฒนาเด็ก เพื่อให้สามารถต่อสู้เอาชนะภัยคุกคามเด็กและเยาวชนที่นับวันจะรุนแรงมากขึ้น ด้วยเหตุผลตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ. 2545 : 5-7) กำหนดให้การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (มาตรา 6) และการจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ

2. ความหมายของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547 : 4) ได้นำเสนอความหมายของการดูแลช่วยเหลือนักเรียนและระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ไว้ดังนี้

การดูแลช่วยเหลือนักเรียน คือ การส่งเสริม พัฒนา ป้องกันและแก้ไขปัญหาเพื่อให้นักเรียนได้พัฒนาเต็มศักยภาพ มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีภูมิคุ้มกันทางจิตใจที่เข้มแข็ง มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีทักษะในการดำรงชีวิตและรอดพ้นจากวิกฤตทั้งปวง

ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน หมายถึง กระบวนการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างมีขั้นตอน ที่ชัดเจน สอดคล้องกับการบริหารทั้งระบบของโรงเรียน โดยอาศัยศักยภาพและความสัมพันธ์ของนักเรียนที่มีต่อครู รวมทั้งการประสานสัมพันธ์ระหว่างครู

ผู้ปกครอง ชุมชน หน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง ในการป้องกัน แก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพผู้เรียนอย่างเป็นระบบและยั่งยืน

กรมสุขภาพจิต (2547 : 15) นำเสนอความหมายของระบบดูแลช่วยเหลือ นักเรียนไว้ว่า ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนเป็นกระบวนการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือ นักเรียนอย่างมีขั้นตอนพร้อมด้วยวิธีการและเครื่องมือการทำงานที่ชัดเจน โดยมีครูที่ปรึกษาเป็นบุคลากรหลักในการทำงานดังกล่าวและมีการประสานความร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับ ครูที่เกี่ยวข้อง หรือบุคลากรภายนอก รวมทั้งการสนับสนุนส่งเสริมจากทางโรงเรียนเพื่ออำนวยความสะดวก ซึ่งทางด้านวัสดุอุปกรณ์ การบริหารจัดการการดูแลช่วยเหลือ หมายถึง การส่งเสริม การป้องกัน แก้ไขปัญหา โดยมีวิธีการ และเครื่องมือสำหรับครูที่ปรึกษา และบุคลากรที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้ในการดำเนินงานพัฒนานักเรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ และปลอดภัยจากสารเสพติด

สมศักดิ์ สติบุตร (2551 : 24) ระบุความหมายของระบบดูแลช่วยเหลือ นักเรียนไว้ว่า เป็นการที่โรงเรียนดำเนินงานเพื่อส่งเสริม ป้องกัน และแก้ปัญหาเกี่ยวกับ นักเรียนอย่างเป็นระบบ มีขั้นตอน มีวิธีการและเครื่องมือ โดยการประสานความร่วมมือของ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อช่วยเหลือนักเรียนให้ได้รับการพัฒนาในทุกๆ ด้าน ทั้งในด้าน ร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ มีคุณธรรม จริยธรรม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ สามารถ อยู่ร่วมกับคนในสังคมอย่างมีความสุข

สรุประบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน เป็นกระบวนการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือ นักเรียนอย่างเป็นระบบมีขั้นตอน มีครูประจำชั้นหรือครูที่ปรึกษาเป็นบุคลากรหลักในการดำเนินงาน โดยการมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน อันได้แก่ คณะกรรมการโรงเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน ผู้บริหาร และครูทุกคน มีวิธีการและ เครื่องมือที่ชัดเจน มีมาตรฐานคุณภาพ และมีหลักฐานการทำงานที่ตรวจสอบได้

3. ประโยชน์ในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

การดูแลช่วยเหลือนักเรียนมีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของ นักเรียนทุกคนให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ สามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุข โดยมี วัตถุประสงค์สำคัญ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547 : 4)

3.1 เพื่อให้โรงเรียนมีระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยมีกระบวนการ วิธีการและเครื่องมือที่มีคุณภาพและมีมาตรฐาน สามารถตรวจสอบได้

3.2 เพื่อส่งเสริมให้ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษา บุคลากรในโรงเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน หน่วยงานและองค์กรภายนอกที่เกี่ยวข้อง มีส่วนร่วมในการดูแลช่วยเหลือ นักเรียน

3.3 เพื่อให้นักเรียนได้รับการดูแลช่วยเหลือและส่งเสริมพัฒนาเต็มตาม ศักยภาพเป็นคนที่สมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา

ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนมีวัตถุประสงค์ที่จะพัฒนาคุณภาพนักเรียนให้ เต็มโตอย่างมีคุณภาพ แต่ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนจะเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล ได้นั้น จำต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากครูและผู้เกี่ยวข้อง มีการทำงานเป็นทีม ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ และชื่นชมผลงาน เพื่อสร้างสรรค์ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้ เป็นรูปธรรม และจะก่อประโยชน์ต่อนักเรียนและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องดังนี้ (สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547 : 8)

3.3.1 นักเรียน

- 1) ได้รับการดูแลช่วยเหลือและพัฒนาด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต และสภาพแวดล้อมทางสังคมอย่างทั่วถึง
- 2) ได้รับการส่งเสริม พัฒนา ป้องกัน แก้ไขปัญหาทั้งด้านการ เรียนรู้และความสามารถพิเศษ
- 3) ได้รู้จักตนเอง สามารถปรับตัว และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข
- 4) มีทักษะชีวิตและมีสัมพันธภาพที่ดีกับเพื่อน ครูและผู้ปกครอง

3.3.2 ครู

- 1) ตระหนักและเห็นความสำคัญในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
- 2) มีเจตคติที่ดีต่อนักเรียน
- 3) มีผลงานสอดคล้องกับมาตรฐานการประเมินคุณภาพ การศึกษา

- 4) มีความรักและศรัทธาในวิชาชีพครู

3.3.3 ผู้บริหารโรงเรียน

- 1) รู้ศักยภาพของครูในการขับเคลื่อนให้เกิดการปฏิรูปการเรียนรู้
- 2) ได้ข้อมูลพื้นฐานของนักเรียน เพื่อใช้ในการกำหนดแนวทางใน การพัฒนาคุณภาพนักเรียน หลักสูตรและคุณภาพการจัดการศึกษา

3) มีรูปแบบกระบวนการพัฒนาและการพัฒนาเชิงระบบภายใต้
การมีส่วนร่วม

3.3.4 ผู้ปกครอง ชุมชน

- 1) ตระหนักในการมีส่วนร่วมกับโรงเรียน
- 2) เข้าใจถึงวิธีการอบรมสั่งสอนบุตรหลาน
- 3) เป็นตัวอย่างที่ดีแก่บุตรหลาน
- 4) มีสัมพันธภาพที่ดีกับบุตรหลาน เป็นครอบครัวที่เข้มแข็ง

3.3.5 โรงเรียน

- 1) มีผลการดำเนินงานตามมาตรฐานการศึกษา
- 2) ได้รับการยอมรับ การสนับสนุนและความร่วมมือจากบุคลากรจาก
ชุมชนและจากองค์กรที่เกี่ยวข้อง

- 3) มีการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้และเอื้ออาทร

3.3.6 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

- 1) พัฒนานวัตกรรมในการพัฒนาคุณภาพนักเรียน
- 2) พัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับการทำงาน การนิเทศติดตามผล/
ประเมินผลและการวิจัยที่เกี่ยวกับระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
- 3) มีระบบข้อมูลสารสนเทศ ทั้งข้อมูลระดับบุคคลและระดับ
โรงเรียน เพื่อพัฒนางานต่อไป

3.3.7 ประเทศชาติ

- 1) นักเรียนมีคุณภาพดี มีปัญญาและมีความสุข
- 2) มีการเชื่อมโยงข้อมูลของเยาวชนทุกระดับ
- 3) ลดปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อเด็กและเยาวชน และลดค่าใช้จ่ายของ
หน่วยงานต่างๆ
- 4) ประชาชนมีคุณภาพ และเป็นกำลังอันสำคัญในการพัฒนา
ประเทศชาติ

4. กลยุทธ์ความสำเร็จในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

การดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้ได้รับการส่งเสริม พัฒนา ป้องกันและแก้ไขปัญห
ได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกคนในโรงเรียน
ทั้งผู้บริหาร ครูผู้สอน ผู้ปกครอง ชุมชน หน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง โดยอาศัยกลยุทธ์สู่

ความสำเร็จ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547 : 9 – 12)

4.1 การบริหารเชิงระบบ

การบริหารเชิงระบบในดูแลช่วยเหลือนักเรียน ประกอบด้วยขั้นตอนการดำเนินงาน 4 ขั้นตอน ดังนี้

4.1.1 การวางแผน (Plan)

เป็นการวางระบบซึ่งเป็นองค์ประกอบแรกที่สำคัญที่สุด จะต้องกำหนดขั้นตอนการดำเนินงานเป็นกระบวนการ แต่ละขั้นตอนมีวิธีการปฏิบัติที่เป็นมาตรฐาน และมีการบันทึกข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน ข้อมูลจากการบันทึกนี้จะนำไปสู่การตรวจสอบประเมินตนเองและให้ผู้อื่นตรวจสอบได้ และเป็นสารสนเทศที่สะท้อนให้เห็นคุณภาพตามมาตรฐานและตัวชี้วัดของระบบย่อย อันจะส่งผลถึงคุณภาพรวมของโรงเรียนทั้งระบบ

4.1.2 การดำเนินงาน (Do)

เป็นการปฏิบัติงานร่วมกันของทุกคน โดยใช้กระบวนการวิธีการต่างๆ และการบันทึกผล บุคคลภายในองค์กรที่รับผิดชอบในระบบย่อยต่างๆ จะปฏิบัติและบันทึกผลอย่างต่อเนื่องและเป็นปัจจุบัน

4.1.3 การตรวจสอบ/ประเมินผล (Check)

เป็นการประเมินตนเอง ร่วมกันประเมินหรือผลัดเปลี่ยนกันประเมินภายใน ระหว่างบุคคล หรือระหว่างทีมย่อยในโรงเรียน

4.1.4 การปรับปรุงพัฒนา (Act)

เป็นการนำผลการประเมินมาแก้ไขพัฒนางาน ซึ่งอาจจะแก้ไขพัฒนาในส่วนที่เป็นกระบวนการ วิธีการ ปัจจัยหรือการบันทึกให้ดีขึ้น จนระบบคุณภาพหรือวงจรคุณภาพเป็นวัฒนธรรมการทำงานขององค์กรอย่างยั่งยืน

4.2 การทำงานเป็นทีม

การดำเนินงานเพื่อให้ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนบรรลุผลสำเร็จและเป็นไปอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องใช้ยุทธวิธีการทำงานร่วมกันเป็นทีมของบุคลากรในโรงเรียน และนอกโรงเรียนตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการผลักดันและบูรณาการการทำงานเข้าสู่ระบบและพัฒนาบุคลากร สนับสนุนปัจจัยเอื้อต่อการดำเนินงาน ติดตาม ประเมินผล พร้อมทั้งสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้ปฏิบัติงานเพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจร่วมคิดและร่วมทำไปพร้อมๆ กัน ตลอดจนแสวงหาแนวทางในการสร้างเครือข่ายผู้ปกครองและชุมชน

(กรมสุขภาพจิต.2547 : 1) ในการทำงานเป็นทีมเพื่อดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้ได้รับการพัฒนาอย่างมีคุณภาพนั้น ประกอบด้วย 3 ทีม ดังนี้ (กรมสุขภาพจิต. 2547 : 45)

4.2.1 ทีมนำ

ได้แก่ คณะผู้บริหารโรงเรียนและคณะกรรมการโรงเรียน ซึ่งจะเป็นผู้วิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อน จัดทำแผนกลยุทธ์ ควบคุม กำกับ ติดตามและสนับสนุน เสริมสร้างพลังร่วม (Empowerment) เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

4.2.2 ทีมสนับสนุน

เป็นทีมหลักในการสนับสนุนประสานงานด้านวิชาการและอื่นๆ ให้เกิดการสร้างระบบคุณภาพขึ้น ทีมสนับสนุนจะเป็นใครขึ้นอยู่กับพัฒนาการระบบว่าจะมีจุดเน้นที่ระบบใด เช่น ทีมสนับสนุนของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน หัวหน้าทีมคือ รองผู้อำนวยการโรงเรียนที่ได้รับมอบหมาย

4.2.3 ทีมทำ

เป็นทีมที่สมาชิกรับผิดชอบการทำงานโดยตรง เช่น ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน คือ ทีมระดับชั้น ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาจะเป็นผู้มีบทบาทหน้าที่ในการพัฒนากิจกรรมต่างๆ ให้มีคุณภาพ

4.3 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จะทำให้ได้รับทราบจุดแข็ง จุดอ่อนในการดำเนินงานของตน เพื่อให้เกิดแนวทางที่จะพัฒนาให้มีคุณภาพสูงขึ้น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทำได้ทั้งภายในโรงเรียน ระหว่างโรงเรียนและนอกโรงเรียน โดยมีบรรยากาศการทำงานที่เป็นกันเอง ไม่ใช้การสั่งการหรือบังคับบัญชา ทำให้ผู้ปฏิบัติงานในแต่ละส่วนเกิดความรู้สึกที่ดี ไม่ต้องกังวลเรื่องการประเมินตรวจสอบจากผู้บังคับบัญชา

4.4 การนิเทศติดตามและประเมินผล

การนิเทศติดตามและประเมินผล เป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนางาน ซึ่งจะช่วยส่งเสริม สนับสนุน และให้ข้อมูลย้อนกลับที่จะนำไปใช้ในการปรับปรุงพัฒนางาน การนิเทศติดตามและประเมินผลการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ ควรดำเนินการให้เป็นระบบ โดยมีแนวปฏิบัติ ดังนี้

4.4.1 ขั้นตอนการวางแผน

- 1) แต่งตั้งคณะกรรมการ
- 2) กำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย ตัวชี้วัด ความสำเร็จ เครื่องมือ

และวิธีการในการริทศติดตามและประเมินผล

3) กำหนดแผนงาน/ปฏิทินการดำเนินงาน

4.4.2 ขั้นตอนการดำเนินงาน ดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้ด้วย

วิธีการที่หลากหลายตามสภาพจริงของสถานการณ์

4.4.3 ขั้นตอนการตรวจสอบ

1) ตรวจสอบติดตามการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

2) ประเมินผลการดำเนินงาน วิเคราะห์ผลการตรวจสอบและการ

จัดทำรายงานผลการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

4.4.4 ขั้นตอนการปรับปรุงและพัฒนางาน นำผลการประเมินมาปรับปรุง และดำเนินการตามแผนใหม่อย่างต่อเนื่อง

การนิเทศ ติดตามผลและประเมินผลจะบรรลุเป้าหมายได้ ต้องคำนึงถึง สิ่งต่อไปนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2547 : 98-100)

1. การมีส่วนร่วมของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง
2. การวางแผนตามระบบมาตรฐาน (P D C A)
3. มีการนิเทศ ติดตามผลเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง
4. จัดทำระบบสารสนเทศ
5. สรุปรายงานและเผยแพร่

การนิเทศ ติดตามและประเมินผลจึงเป็นกระบวนการตรวจสอบและ ประเมินผลงานในระหว่างการทำงาน ด้วยการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน โดยมีกระบวนการวางแผนที่เป็นระบบ กำหนดขั้นตอน วิธีการ เครื่องมือที่มีมาตรฐาน เป็นการ ประเมินระบบและผลลัพธ์ของระบบ ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยมีบรรยากาศในการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไขปัญหา ระหว่างผู้ประเมินและผู้รับการประเมิน อย่างเป็นกัลยาณมิตร เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นไปตามสภาพจริงในการนำมาใช้ปรับปรุงและ พัฒนาการดำเนินงานช่วยเหลือนักเรียนให้บรรลุเป้าหมายตามที่กำหนด

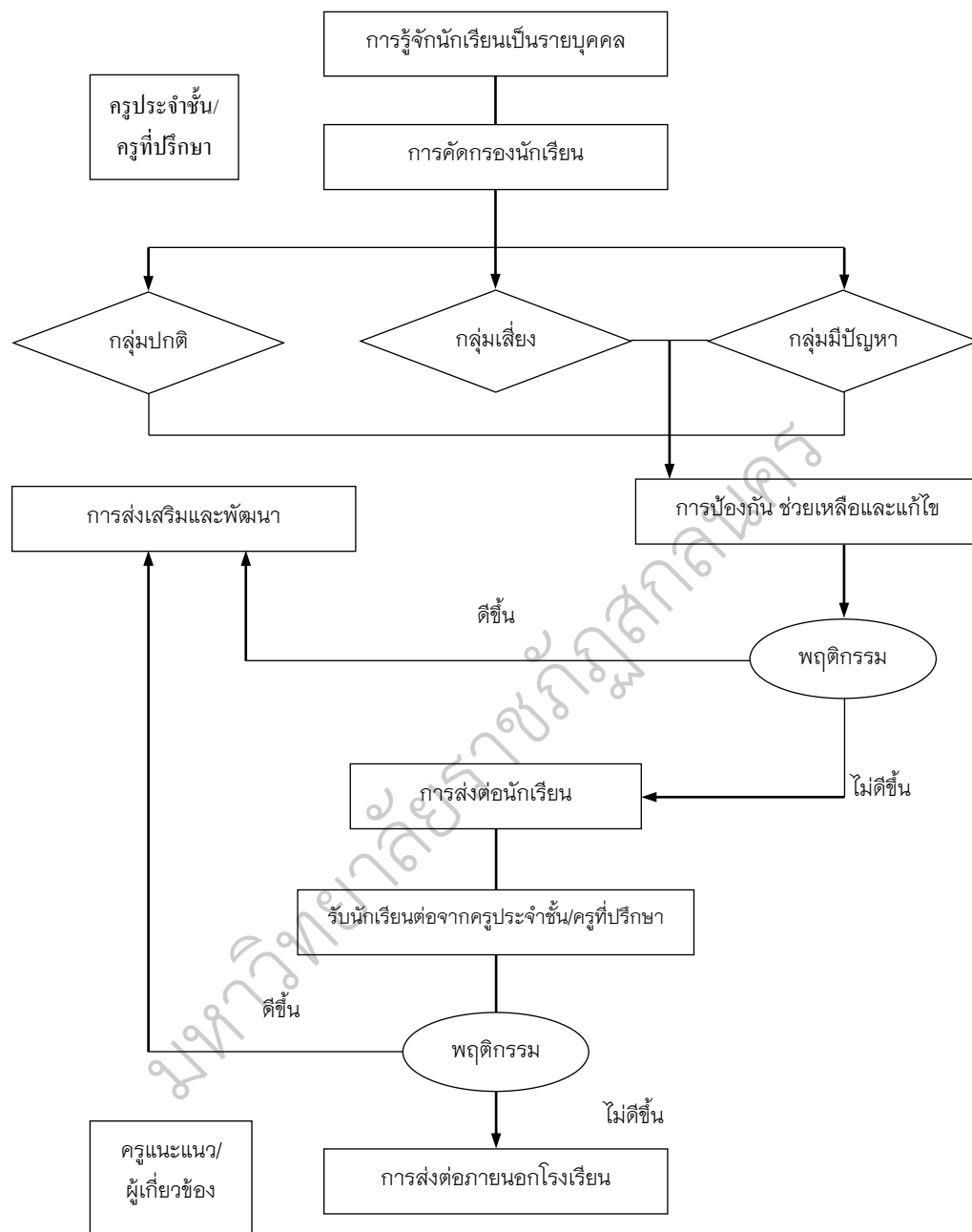
5. องค์ประกอบของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

องค์ประกอบของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน เป็นกระบวนการดำเนินงาน ที่มีองค์ประกอบที่สำคัญ 5 ประการ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2547 : 36)

- 5.1 การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล
- 5.2 การคัดกรองนักเรียน
- 5.3 การส่งเสริมและการพัฒนา
- 5.4 การป้องกัน ช่วยเหลือและแก้ไข
- 5.5 การส่งต่อ

องค์ประกอบของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนทั้ง 5 ประการ ผู้ที่มีหน้าที่หลักในการดำเนินงานคือ ครูที่ปรึกษา โดยประสานความร่วมมือกับครู และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายสามารถสรุปเป็นภาพประกอบแสดงกระบวนการระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ได้ดังภาพประกอบ 2

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

ภาพประกอบ 2 กระบวนการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547 : 36)

5.1 การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล

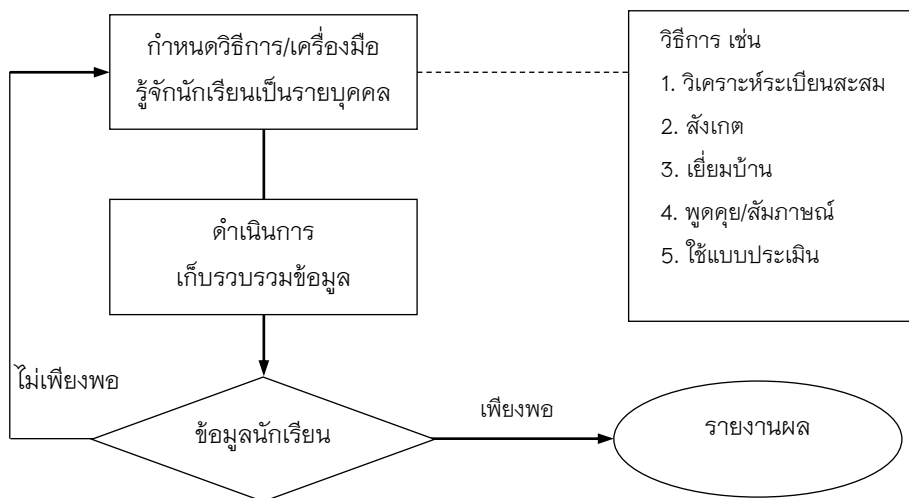
การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคลเป็นวิธีการสำคัญที่จะช่วยให้ครูทราบถึงจุดแข็ง จุดอ่อนของนักเรียนแต่ละคน โดยใช้เครื่องมือที่หลากหลาย ซึ่งต้องเลือกวิธีการและเครื่องมือหรือเทคนิคต่างๆ เพื่อประสิทธิภาพในการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล และสามารถนำไปวางแผนให้การช่วยเหลือป้องกันและส่งเสริมพัฒนาการของนักเรียนแต่ละคนได้อย่างเหมาะสม

5.1.1 ขั้นตอนการปฏิบัติ

การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคลมีขั้นตอนการปฏิบัติที่

โรงเรียนจะต้องดำเนินการ ดังนี้ (กรมสุขภาพจิต. 2547 : 53)

- 1) จัดครูที่ปรึกษาให้เหมาะสมกับนักเรียนแต่ละกลุ่มในสัดส่วน ครู : นักเรียน คือ 1 : 20 – 25 คน
- 2) ทีมประสานกำหนดวิธีการและเครื่องมือรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล
- 3) ทีมประสานอบรมวิธีการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล ในกรณีที่ยังไม่เคยเข้ารับการอบรม
- 4) ครูที่ปรึกษาดำเนินการรวบรวมข้อมูลรายบุคคลของนักเรียน
- 5) หากข้อมูลที่ได้จากการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคลมีครบถ้วนต่อการนำไปใช้ในการคิดครองนักเรียน ให้ดำเนินการสรุปรายงานผลไปตามลำดับ หากข้อมูลไม่ครบถ้วนเพียงพอสำหรับการคัดกรอง ให้ทบทวนและปรับวิธีการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคลเพิ่มเติม ซึ่งสรุปเป็นขั้นตอนการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล ได้ดังภาพประกอบ 3 (กรมสุขภาพจิต. 2547 : 5)

ภาพประกอบ 3 การดำเนินงานรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล

ที่มา : กระทรวงศึกษาธิการ, 2549 : 27

5.1.2 ตัวชี้วัดความสำเร็จ

1) ร้อยละ 80 ของครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาดูแลนักเรียนใน
สัดส่วนครู : นักเรียน คือ 1 : 20-25 คน

2) นักเรียนทุกคนได้รับการประมวลผลการรู้จักนักเรียนเป็น
รายบุคคล

3) ร้อยละ 80 ของนักเรียน มีข้อมูลประมวลผลการรู้จักนักเรียน
เป็นรายบุคคลครบถ้วนตามเกณฑ์มาตรฐานของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

5.1.3 ข้อมูลพื้นฐานของนักเรียน

การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคลนั้น ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาต้องมี
ข้อมูลพื้นฐานที่ครบถ้วนทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการคัดกรองนักเรียนต่อไปซึ่งข้อมูลพื้นฐาน
ที่ควรทราบและรวบรวมไว้ ได้แก่ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.2547:37)

- 1) ด้านความสามารถ
  - (1) ความสามารถด้านการเรียนรู้
  - (2) ความสามารถพิเศษ/อัจฉริยะ
- 2) ด้านสุขภาพ
  - (1) ร่างกาย/ความพิการ
  - (2) จิตใจ/พฤติกรรม
- 3) ด้านครอบครัว

- (1) เศรษฐกิจ
- (2) การคุ้มครองสวัสดิภาพ
- 4) ด้านสารเสพติด
- 5) ด้านความปลอดภัย
- 6) พฤติกรรมทางเพศ
- 7) ด้านอื่นๆ ที่มีความสำคัญหรือเกี่ยวข้องกับการดูแลช่วยเหลือ

นักเรียน

5.1.4 วิธีการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล

การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคลให้ครอบคลุมทุกด้านนั้น จำเป็นต้องใช้วิธีการที่หลากหลายและเหมาะสม ดังนี้ (กรมวิชาการ. 2546 : 38)

- 1) การสังเกต
  - (1) พฤติกรรมการแสดงออก
  - (2) พฤติกรรมการทำงาน
- 2) การสัมภาษณ์
  - (1) ผู้เกี่ยวข้อง
    - ก. ภายในโรงเรียน ได้แก่ ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษา ครู

วิชาการ เพื่อนครู และเพื่อนนักเรียน

ข. ภายนอกโรงเรียน ได้แก่ ผู้ปกครองเด็กนักเรียน

ญาติที่ใกล้ชิด เพื่อนบ้าน

- (2) ตัวนักเรียน
- 3) การเยี่ยมบ้าน เพื่อทราบข้อมูลพื้นฐานอื่นๆ เกี่ยวกับตัว

นักเรียน เช่น

- (1) สภาพเศรษฐกิจ/สังคม
- (2) ความสัมพันธ์ในครอบครัว
- (3) ทักษะ/ค่านิยมของคนในครอบครัว
- 4) การศึกษาข้อมูล
  - (1) ผลงานของนักเรียน
    - ก. อัตชีวประวัติ
    - ข. บันทึกประจำวัน

ค. สมุดทำงาน/แบบฝึกหัด

ง. งานฝีมือ/สิ่งประดิษฐ์

จ. โครงงาน

(2) เอกสาร/หลักฐานอื่นๆ

ก. ระเบียบนสะสม

ข. การศึกษาเด็กเป็นรายกรณี

ค. บันทึกสุขภาพ

ง. บันทึกการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นฯฯ

5) การทดสอบ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวัดความสามารถทางการเรียน วัดความถนัด/ความสนใจ วัดทักษะความสามารถด้านต่างๆ ตลอดจนประเมินเพื่อคัดแยกนักเรียน ประกอบด้วย

(1) แบบทดสอบที่โรงเรียนสร้างขึ้นเอง

(2) แบบทดสอบระดับชาติ

(3) แบบทดสอบมาตรฐาน

5.2 การคัดกรองนักเรียน

การคัดกรองนักเรียนเป็นการจัดแบ่งนักเรียนเป็นกลุ่มตามพฤติกรรม ซึ่งอาจแบ่งเป็น 2-3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มปกติ กลุ่มเสี่ยงและกลุ่มมีปัญหา โดยพิจารณาการจัดกลุ่มจากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล ซึ่งโรงเรียนควรจัดทำเกณฑ์การคัดกรองเอง เพื่อให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันของโรงเรียน (กรมสุขภาพจิต. 2547 : 35)

5.2.1 ขั้นตอนการปฏิบัติ

การคัดกรองนักเรียนโดยการจัดแบ่งตามพฤติกรรมที่ได้จากการศึกษา และรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล มีขั้นตอนการปฏิบัติ ดังนี้

1) ทีมประสานงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนประชุมครู เพื่อร่วมกันกำหนด/ปรับปรุง/พัฒนาเกณฑ์การคัดกรองนักเรียนให้สอดคล้องกับสภาพของนักเรียนของแต่ละโรงเรียนหรือในแต่ละพื้นที่

2) ทีมประสานงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน พิจารณาคัดเลือกเครื่องมือที่ใช้ในการคัดกรองนักเรียน

3) ทีมประสานงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนอบรมแนวทางการคัด

กรองนักเรียนให้ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษา ในกรณีที่ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษายังไม่เคยผ่าน การอบรม

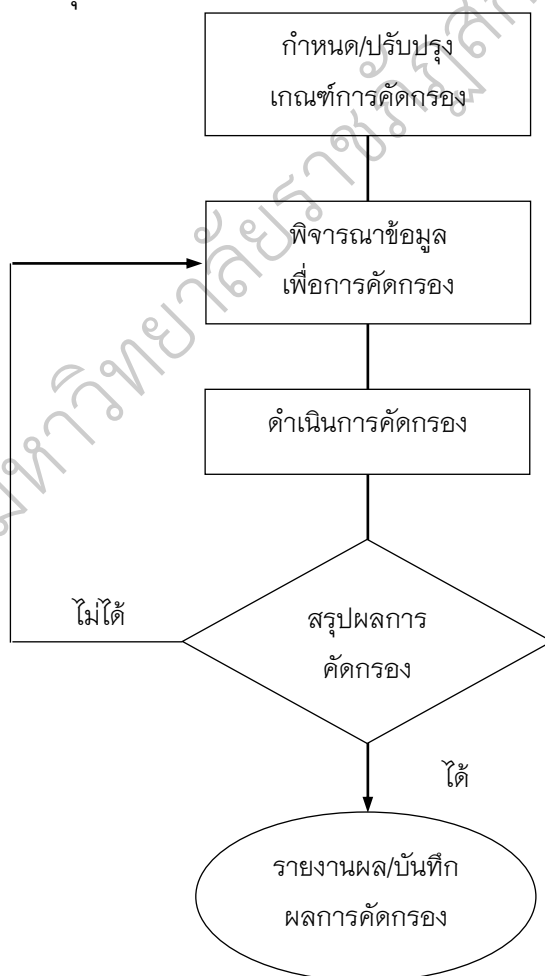
4) ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาดำเนินการคัดกรองนักเรียน โดยใช้แบบ บันทึกรับคัดกรองรายบุคคล

5) ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาสรุปผลจากแบบคัดกรองนักเรียน โดยแยกนักเรียนออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

- (1) กลุ่มปกติ
- (2) กลุ่มเสี่ยง
- (3) กลุ่มมีปัญหา

6) ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษารายงานผลการคัดกรองนักเรียน

7) นำผลการประเมินไปปรับปรุง แก้ไข พัฒนาและดูแลช่วยเหลือ นักเรียนต่อไป ซึ่งสามารถสรุปกระบวนการในการคัดกรองนักเรียน ได้ดังภาพประกอบ 4

ภาพประกอบ 4 การดำเนินงานการคัดกรองนักเรียน

ผลจากการคัดกรองนักเรียนจะแบ่งนักเรียนออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2547 : 43 – 44)

1. กลุ่มปกติ หมายถึง นักเรียนที่ไม่มีพฤติกรรมที่เป็นปัญหาและส่งผลกระทบต่อชีวิตประจำวันของตนเองหรือสังคมส่วนรวมในด้านลบ
2. กลุ่มเสี่ยง หมายถึง นักเรียนที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากปกติ เช่น เก็บตัว แสดงออกเกินขอบเขต การปรับตัวทางเพศไม่เหมาะสม ทดลองสิ่งเสพติด ผลการเรียนเปลี่ยนแปลงไปในทางลบ
3. กลุ่มมีปัญหา หมายถึง นักเรียนมีพฤติกรรมที่เป็นปัญหาชัดเจน มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตประจำวันของตนเองหรือต่อสังคมส่วนรวมในด้านลบ

จากการคัดกรองนักเรียนจะพบนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษแทรกอยู่ในเด็กทั้ง 3 กลุ่ม ซึ่งเด็กที่มีความสามารถพิเศษเหล่านี้ โรงเรียนต้องจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมและพัฒนาตามศักยภาพของแต่ละบุคคล ได้แก่ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2547 : 66)

1. เด็กที่มีความบกพร่องทางการมองเห็น
2. เด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน
3. เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา
4. เด็กที่มีความบกพร่องทางร่างกาย
5. เด็กที่มีปัญหาทางการเรียนรู้

ในการดำเนินการคัดกรองนักเรียน โรงเรียนควรมีการประชุมครู กำหนดเกณฑ์ การคัดกรอง เพื่อจัดกลุ่มนักเรียนรวมกันให้เป็นที่ยอมรับของครูในโรงเรียนและสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง รวมทั้งให้มีการกำหนดเกณฑ์ว่า ความรุนแรงหรือความถี่เท่าไรจึงจัดอยู่ในกลุ่มเสี่ยงหรือกลุ่มมีปัญหา และที่สำคัญอย่าให้นักเรียนรู้ว่าตนเองจัดอยู่ในกลุ่มใด ให้ถือว่าผลจากการคัดกรองนักเรียนต้องเป็นความลับของสถานศึกษาให้นักเรียนรู้ไม่ได้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2547 : 43)

5.2.2 ตัวชี้วัดความสำเร็จ

- 1) นักเรียนทุกคนได้รับการคัดกรอง
- 2) มีเกณฑ์การคัดกรองนักเรียนในระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
- 3) รายงานผลการคัดกรองนักเรียนเป็นรายบุคคล
- 4) รายงานผลการคัดกรองนักเรียนเป็นรายห้อง

5) สรุปผลการคัดกรองข้อมูลนักเรียนเป็นรายห้องสำหรับครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษา

6) สรุปผลการคัดกรองข้อมูลนักเรียนเป็นระดับชั้นสำหรับโรงเรียน

5.2.3 แนวทางการคัดกรองนักเรียน

การดำเนินงานคัดกรองนักเรียนรายบุคคลมีประเด็นที่ควรพิจารณาและเครื่องมือหรือแหล่งข้อมูลประกอบตามตัวอย่าง ดังตาราง 1 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา ขั้นพื้นฐาน. 2547 : 44)

ตาราง 1 ข้อมูลพื้นฐานของนักเรียน

ข้อมูลนักเรียน	ข้อมูลพื้นฐาน	เครื่องมือ/แหล่งข้อมูล
การคัดกรองนักเรียน 1. เด็กกลุ่มปกติ 2. เด็กกลุ่มเสี่ยง 3. เด็กมีปัญหา	ข้อมูลการศึกษานักเรียนเป็นรายบุคคล	1. เกณฑ์การคัดกรองนักเรียน 2. แบบบันทึกการคัดกรอง 3. แบบสรุปผลการคัดกรอง

5.3 การส่งเสริมและพัฒนานักเรียน

การส่งเสริมและพัฒนานักเรียนเป็นการจัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนา นักเรียนด้วยวิธีการและเครื่องมือที่หลากหลาย เพื่อให้นักเรียนได้รับการพัฒนาเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ สามารถปรับตัวเผชิญกับปัญหาและสามารถปฏิบัติหน้าที่ตามวัยของตนเองได้อย่างปกติ การจัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนานักเรียนมีรูปแบบที่หลากหลายที่ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาสามารถเลือกใช้ได้ตามสภาพและความเหมาะสม เช่น (กรมสุขภาพจิต. 2547 : 55)

5.3.1 การจัดกิจกรรมโฮมรูม

การจัดกิจกรรมโฮมรูมเป็นกิจกรรมในห้องเรียนให้มีลักษณะเหมือนบ้าน เพื่อให้ครูและนักเรียนมีความคุ้นเคย ประหนึ่งเป็นสมาชิกในครอบครัวเดียวกัน เป็นบริการที่จัดให้นักเรียนทุกคน โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2547 : 71)

- 1) เปิดโอกาสให้นักเรียนได้สำรวจและประเมินตนเอง ได้รับรู้ข้อมูลด้านการศึกษาและอาชีพ รู้จักวิธีการปรับตัวและพัฒนาตนเอง
- 2) เห็นความสำคัญของการเรียนและการทำงาน ตลอดจนวิธีการเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ แก้ไขผลการเรียนที่ติดค้างจนสามารถจบการศึกษาได้
- 3) ฝึกทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ การฟัง การพูดและการแก้ปัญหา
- 4) ให้โอกาสนักเรียนได้แสดงความสามารถพิเศษของแต่ละคน เพื่อเป็นบันไดขั้นแรกที่นำไปสู่ความสำเร็จที่สูงขึ้น
- 5) ให้ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาช่วยเหลือนักเรียนได้อย่างทันที่
- 6) เป็นเวลาที่ใช้ในการทำความรู้จักและคัดกรองนักเรียน เช่น การทำระเบียบสะสม ทำแบบประเมินพฤติกรรม ทำแบบทดสอบความฉลาดทางอารมณ์ ตลอดจนการสัมภาษณ์นักเรียน

ขั้นตอนการจัดกิจกรรมโฮมรูม

การจัดกิจกรรมโฮมรูมมีขั้นตอนการปฏิบัติ ดังนี้ (กรมสุขภาพจิต.

2547: 82)

- 1) ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาสำรวจสภาพปัญหาและความต้องการของนักเรียนในชั้นเรียน
- 2) ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาและคณะกรรมการประสานงานระดับชั้นกำหนดหัวข้อเรื่องการจัดกิจกรรมตามข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ
- 3) ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาและคณะกรรมการประสานงานระดับชั้นร่วมกันกำหนดวัตถุประสงค์และวิธีการจัดกิจกรรมโฮมรูม
- 4) ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาดำเนินการจัดกิจกรรมโฮมรูม
- 5) ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาประเมินผลการจัดกิจกรรมโฮมรูมในช่วงปลายภาคเรียน
- 6) ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาส่งผลการประเมินการจัดกิจกรรมโฮมรูมไปตามลำดับชั้น

แนวดำเนินการจัดกิจกรรมโฮมรูม

เพื่อให้การจัดกิจกรรมโฮมรูมเกิดประโยชน์ต่อนักเรียนสูงสุดและอย่างแท้จริง จึงควรดำเนินการตามแนวทางการจัดกิจกรรม ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2547 : 79)

1) กำหนดกิจกรรมโฮมรูมโดยยึดตามความต้องการของนักเรียน ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมโฮมรูม ดังนี้

- (1) สำรวจความต้องการของนักเรียนในการจัดกิจกรรมโฮมรูม
- (2) พิจารณาเลือกหัวข้อและวิธีการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของนักเรียนหรือให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในขณะนั้น
- (3) ควรมีการจัดทำหลักฐานบันทึกการจัดกิจกรรมทั้งก่อนดำเนินการระหว่างดำเนินการและหลังดำเนินการ และสรุปผลที่เกิดขึ้นกับนักเรียนหลังกิจกรรมโฮมรูมทุกครั้ง

(4) ประเมินผลการจัดกิจกรรมโฮมรูมและจัดทำ

2) โรงเรียนกำหนดแนวทางการจัดกิจกรรมโฮมรูมหรือจัดทำคู่มือในการจัดกิจกรรม โดยมีจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระที่สอดคล้องกับนโยบายของโรงเรียนในการพัฒนาการเรียนการสอนของนักเรียน แต่ให้มีความยืดหยุ่นในการกำหนดหัวข้อและวิธีการดำเนินกิจกรรมให้เหมาะสมกับสภาพตามเหตุการณ์

3) ใช้วิธีการผสมผสาน โดยยึดตามความต้องการของนักเรียนและนโยบายของโรงเรียนในการพัฒนานักเรียนในการจัดกิจกรรมโฮมรูม

4) ใช้วิธีการอื่นๆตามความเหมาะสม

5.3.2 การประชุมผู้ปกครองชั้นเรียน (Classroom meeting)

การประชุมผู้ปกครองนักเรียนเป็นการพบปะกันระหว่างครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษากับผู้ปกครองนักเรียน เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน และร่วมมือร่วมใจกันดูแลช่วยเหลือนักเรียนระหว่างบ้าน โรงเรียนและผู้ปกครองนักเรียน

ขั้นตอนการประชุมผู้ปกครองชั้นเรียน

การประชุมผู้ปกครองชั้นเรียนให้มีประสิทธิภาพและบรรลุตามวัตถุประสงค์นั้น มีขั้นตอนการปฏิบัติ ดังนี้ (กรมสุขภาพจิต. 2547 : 88)

1) ทีมประสานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการ จากผลการประเมินและการประชุมที่ผ่านมา

- 2) นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลมากำหนดหัวข้อและวัตถุประสงค์ในการจัดประชุมแต่ละครั้งให้ชัดเจน
- 3) ประชุมทีมประสานเพื่อวางแผนเตรียมการจัดกิจกรรม เช่น จัดทำคำสั่งของโรงเรียน กำหนดบทบาทหน้าที่ เตรียมเอกสารและอาคารสถานที่ เป็นต้น
- 4) ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาเตรียมข้อมูลนักเรียนและเอกสารที่เกี่ยวข้องที่จะต้องใช้
- 5) ครูดำเนินการจัดกิจกรรมประชุมผู้ปกครองชั้นเรียน และต้องสื่อสารในทางบวก มีท่าที่เป็นมิตร
- 6) ครูให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน โดยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม
- 7) ครูบันทึกการจัดกิจกรรมประชุมผู้ปกครองชั้นเรียน
- 8) ครูประเมินผลและรายงานผลการจัดกิจกรรมประชุมผู้ปกครองชั้นเรียน เพื่อโรงเรียนจะได้นำไปเป็นข้อมูลในการวางแผน ปรับปรุง แก้ไข และช่วยเหลือนักเรียนได้อย่างเหมาะสมต่อไป
- 9) นำผลการประเมินไปปรับปรุงและพัฒนาการประชุมครั้งต่อไป

แนวดำเนินการจัดประชุมผู้ปกครองชั้นเรียน

ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาควรจัดประชุมผู้ปกครองชั้นเรียนอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง ซึ่งการประชุมนี้มิใช่การรายงานสิ่งต่างๆที่เกี่ยวข้องกับตัวนักเรียนให้ผู้ปกครองทราบเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่เป็นการจัดกิจกรรมต่างๆที่จะทำให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้มากขึ้น ดังนั้นสิ่งสำคัญที่ควรตระหนักในการจัดประชุมผู้ปกครองชั้นเรียน คือ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2547 : 80-81)

1) การเตรียมการ

ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาควรเตรียมความพร้อมก่อนการประชุมในด้านต่างๆ โดยเฉพาะข้อมูลของนักเรียนแต่ละคนและกิจกรรมที่จะดำเนินการ โดยกำหนดวัตถุประสงค์ในการจัดกิจกรรมที่ชัดเจน

2) การสื่อสาร

ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาควรรวมคำพูดที่ก่อให้เกิดความรู้สึกที่ก่อให้เกิดความรู้สึกทางลบหรือต่อต้านจากผู้ปกครอง เช่น การตำหนินักเรียน หรือผู้ปกครอง การแจ้งข้อบกพร่องของนักเรียนในที่ประชุมหรือจะเป็นการส่วนตัวก็ตาม ควรเป็นการพูดที่แสดงถึงความเข้าใจในตัวนักเรียน แสดงถึงความห่วงใยใส่ใจของครูที่มีต่อนักเรียนทุกคน และอาศัยกิจกรรมที่จะทำให้ผู้ปกครองตระหนักในความรับผิดชอบ และต้องปรับปรุงหรือแก้ไขปัญหาในส่วนที่บกพร่องของนักเรียน

3) การจัดกิจกรรมในการประชุม

การที่จะให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการประชุมอย่างเต็มที่นั้น จำเป็นต้องใช้กิจกรรมต่างๆ โดยเริ่มต้นด้วยการสร้างความคุ้นเคยระหว่างครูกับผู้ปกครองและระหว่างผู้ปกครองด้วยกันก่อน แล้วจึงมีกิจกรรมอื่นๆให้ผู้ปกครองได้แสดงความคิดเห็น ซึ่งเป็นสาระที่เป็นประโยชน์ต่อการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

4) การสรุปผลและการบันทึกหลักฐานการประชุมผู้ปกครองชั้นเรียนในการประชุมแต่ละครั้งครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาควรมีการสรุปผลและจัดทำเอกสารเป็นหลักฐานเพื่อประโยชน์ ดังนี้

- (1) เป็นหลักฐานในการจัดประชุมแต่ละครั้ง
- (2) เป็นข้อมูลสำหรับการดูแลช่วยเหลือนักเรียนต่อไป
- (3) เป็นข้อมูลสำหรับการจัดประชุมให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ปกครองในครั้งต่อไป

การประชุมผู้ปกครองชั้นเรียนจะทำให้นักเรียนได้รับความเอาใจใส่ดูแลจากผู้ปกครองมากขึ้น ทั้งการส่งเสริมให้นักเรียนได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพ มีความสามารถมากขึ้นหรือร่วมมือกันกับทางโรงเรียนในการป้องกันหรือแก้ปัญหาของนักเรียน

5.3.3 กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเป็นกิจกรรมที่จัดให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสามารถของตนเองตามศักยภาพ มุ่งเน้นเพิ่มเติมจากกิจกรรมที่ได้จัดให้เรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระ โดยเข้าร่วมและปฏิบัติกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขกับกิจกรรมที่เลือกด้วยตนเองตามความถนัดและความเข้าใจ

5.3.3.1 ความหมาย

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน หมายถึง กิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมพัฒนาผู้เรียนให้รู้จักตนเองเพื่อการค้นพบศักยภาพตนเอง และพัฒนาให้เต็มศักยภาพ มุ่งเน้นการส่งเสริมด้านระเบียบวินัย หน้าที่ความรับผิดชอบ การบำเพ็ญประโยชน์ให้ชุมชน สังคมและประเทศชาติ (กรมวิชาการ. 2547 : 9)

5.3.3.2 จุดมุ่งหมาย

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนมีจุดมุ่งหมายสำคัญ เพื่อให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนา ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546 : 28)

1) การพัฒนาองค์รวมของความเป็นมนุษย์ให้ครบทุกด้าน
ได้แก่

- (1) ด้านร่างกาย
- (2) ด้านสติปัญญา
- (3) ด้านอารมณ์
- (4) ด้านสังคม

2) สร้างเยาวชนของชาติให้เป็นผู้มีศีลธรรม จริยธรรม
มีระเบียบวินัยและมีคุณภาพ

3) ปลุกฝังและสร้างจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคม
ลักษณะของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

5.3.3.3 กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนมี 2 ลักษณะ คือ

(กระทรวงศึกษาธิการ. 2546 : 28-29)

1) กิจกรรมแนะแนว เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของผู้เรียนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล สามารถค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตนเสริมสร้างทักษะชีวิต วุฒิภาวะทางอารมณ์ การเรียนรู้ในเชิงทฤษฎีและการสร้างสัมพันธภาพที่ดี ซึ่งผู้สอนทุกคนต้องทำหน้าที่แนะแนวให้คำปรึกษาด้านชีวิต การศึกษาต่อและการพัฒนาตนเองสู่โลกอาชีพและการมีงานทำ

2) กิจกรรมนักเรียน เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติด้วยตนเองอย่างครบวงจร ตั้งแต่ศึกษาวิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติตามแผน ประเมินและปรับปรุงการทำงาน โดยเน้นการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เช่น กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด และผู้บำเพ็ญประโยชน์ เป็นต้น

5.3.3.4 แนวดำเนินการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

เพื่อให้การดำเนินการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียนอย่างแท้จริง โรงเรียนควรดำเนินการตามแนวทาง ดังนี้ (กรมวิชาการ. 2547 : 9)

- 1) โรงเรียนต้องจัดให้ผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยจัดได้หลายรูปแบบ ทั้งในลักษณะจัดแยกหรือบูรณาการ ทั้งกิจกรรมแนะแนวและ กิจกรรมนักเรียนไว้ด้วยกัน
- 2) เกื้อกูลส่งเสริมการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระ
- 3) สนองความสนใจ ความถนัด ความสามารถและความ ต้องการของผู้เรียนอย่างแท้จริง
- 4) ปลุกฝังและสร้างจิตสำนึกในการทำประโยชน์ต่อสังคม
- 5) ให้บริการด้านต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม

ข้อควรตระหนักในการจัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนานักเรียน

ในการจัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนานักเรียนของโรงเรียนนั้น สิ่งที่ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาพึงตระหนักและควรระมัดระวัง ได้แก่ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้น พื้นฐาน. 2547 : 48)

- 1) การจัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนา ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษา ควรระมัดระวังคำพูดที่ก่อให้เกิดความรู้สึกทางลบหรือการต่อต้านจากผู้ปกครอง เช่น การตำหนินักเรียนหรือผู้ปกครอง การแจ้งข้อบกพร่องของนักเรียนในที่ประชุม
  - 2) ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาควรใช้คำพูดที่แสดงถึงความเข้าใจในตัวนักเรียน แสดงถึงความห่วงใย ความเอาใจใส่ของครูที่มีต่อนักเรียนทุกคน
  - 3) ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาควรนำกิจกรรมที่ช่วยกระตุ้นให้ผู้ปกครองตระหนักในความรับผิดชอบและต้องการปรับปรุง แก้ไขในส่วนที่บกพร่องของนักเรียน ร่วมกับโรงเรียน
  - 4) การจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาศักยภาพนักเรียน ควรเป็นกิจกรรมหลากหลายตามความสนใจของนักเรียน เช่น ดนตรี กีฬา ศิลปะ เป็นต้น
- การส่งเสริมและพัฒนานักเรียนเป็นการสนับสนุนให้นักเรียนทุกคนที่อยู่ในความดูแลของครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาให้ได้รับการพัฒนาการเป็นบุคคลที่มีคุณภาพมีความภาคภูมิใจในตนเองซึ่งจะช่วยป้องกันมิให้นักเรียนที่อยู่ในกลุ่มปกติ

กลายเป็นนักเรียนกลุ่มเสี่ยงหรือกลุ่มที่มีปัญหา และเป็นการช่วยให้นักเรียนกลุ่มเสี่ยงหรือกลุ่มที่มีปัญหา กลับมามีพฤติกรรมที่ดีขึ้นตามที่โรงเรียนหรือชุมชนคาดหวัง

5.4 การป้องกันช่วยเหลือและแก้ไข

การป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียนเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องจากการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคลและการคัดกรองนักเรียน ซึ่งหากครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาพบว่านักเรียนมีพฤติกรรมอยู่ในกลุ่มเสี่ยงหรือกลุ่มที่มีปัญหา จำเป็นอย่างยิ่งที่ครูต้องให้ความดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิดและหาวิธีช่วยเหลือที่เหมาะสมกับลักษณะของปัญหา โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อช่วยให้นักเรียนมีคุณภาพและเป็นคนดีของสังคมต่อไป

การจัดกิจกรรมป้องกันช่วยเหลือและแก้ไขปัญหานักเรียน

ในการจัดกิจกรรมป้องกันช่วยเหลือและแก้ไขปัญหานักเรียนนั้น ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาควรให้ความเอาใจใส่กับนักเรียนทุกคนที่เท่าเทียมกันแต่สำหรับนักเรียนกลุ่มเสี่ยงและกลุ่มที่มีปัญหานั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องให้ความเอาใจใส่อย่างใกล้ชิดเป็นพิเศษและหาความช่วยเหลือทั้งการป้องกันและแก้ไขโดยไม่ปล่อยปละละเลย นักเรียนจนกลายเป็นปัญหาของสังคมและประเทศชาติ การป้องกันช่วยเหลือและแก้ไขปัญหานักเรียนมีเทคนิคและวิธีการที่หลากหลายเช่น การให้คำปรึกษาเบื้องต้น กิจกรรมในชั้นเรียน กิจกรรมเพื่อนช่วยเพื่อน

การสื่อสารกับผู้ปกครอง กิจกรรมชมเสริม กิจกรรมเสริมหลักสูตร และการเยี่ยมบ้านนักเรียน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2547 : 49 ; กรมสุขภาพจิต. 2547 : 100 – 129)

1. การให้คำปรึกษาเบื้องต้น

การให้คำปรึกษาเบื้องต้นของครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาเป็นการช่วยเหลือและป้องกันปัญหาของนักเรียน ทั้งด้านความคิดและการปฏิบัติตนของนักเรียน โดนมุ่งหวังให้นักเรียนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีงามและพึงประสงค์

ขั้นตอนการให้คำปรึกษาเบื้องต้น

1) ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาทำการศึกษาผลการคัดกรองและข้อมูลนักเรียนเป็นรายบุคคล เพื่อศึกษาปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อการเกิดปัญหาและปัจจัยที่เป็นประโยชน์ในการช่วยเหลือ พร้อมทั้งจัดสรรเวลาและสถานที่ให้คำปรึกษา

2) ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาดำเนินการให้คำปรึกษาแก่นักเรียน ตามกระบวนการให้คำปรึกษา คือ

- (1) สร้างสัมพันธภาพ
- (2) พิจารณาและทำความเข้าใจปัญหา
- (3) กำหนดวิธีการและดำเนินการช่วยเหลือ
- (4) ยุติการให้คำปรึกษาแต่ละครั้ง

3) ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาประเมินผลการเปลี่ยนแปลงของนักเรียนหลังการให้คำปรึกษา

4) หากนักเรียนมีพฤติกรรมที่ดีขึ้น ครูต้องให้การส่งเสริมตามสภาพปัญหา แต่ถ้านักเรียนมีพฤติกรรมไม่ดีขึ้นให้ส่งต่อครูแนะแนวหรือฝ่ายปกครอง

5) ยุติการปรึกษา

2. กิจกรรมในชั้นเรียน

การจัดกิจกรรมในชั้นเรียนเป็นการจัดกิจกรรมเพื่อการปรับพฤติกรรมนักเรียน ทั้งรายบุคคลและรายกลุ่มในชั้นเรียน โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญหรือการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โดยเลือกวิธีการหรือเทคนิคการจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับสภาพปัญหา

ขั้นตอนการจัดกิจกรรมในชั้นเรียน

- 1) ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาทำการรวบรวมข้อมูลนักเรียนและวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา
- 2) ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาร่วมกับผู้เกี่ยวข้องวางแผนและพิจารณาเลือกวิธีการที่เหมาะสมกับลักษณะปัญหาเพื่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนักเรียนในชั้นเรียน

(1) ฝึกฝน/ปฏิบัติ เพื่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เช่น การฝึกพูดหน้าชั้นเรียน เพื่อให้เกิดความมั่นใจในการพูด

(2) การให้นักเรียนมีส่วนร่วมในชั้นเรียน เช่น การแจกอุปกรณ์การทดลอง การรวบรวมสมุดแบบฝึกหัด เป็นต้น

(3) การจัดกิจกรรมการทำงานเป็นกลุ่ม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้บทบาทหน้าที่หรือฝึกฝนความรับผิดชอบ

- 3) ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาจัดกิจกรรมตามแผน
- 4) ประเมินการเปลี่ยนแปลงของนักเรียนหลังการจัดกิจกรรมในชั้นเรียนร่วมกับบุคลากรที่เกี่ยวข้อง เช่น ครูผู้สอนประจำวิชา อย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง
- 5) หากนักเรียนมีพฤติกรรมดีขึ้น ให้จัดกิจกรรมส่งเสริมตามสภาพความต้องการ และถ้านักเรียนมีพฤติกรรมไม่ดีขึ้น ให้พิจารณาเลือกวิธีการปรับพฤติกรรมใหม่
- 6) ดำเนินการตามแผนการจัดกิจกรรมใหม่
- 7) ประเมินผลการจัดกิจกรรมซ้ำ
- 8) หากนักเรียนมีพฤติกรรมไม่ดีขึ้น ให้พิจารณาส่งต่อครูแนะแนวหรือฝ่ายปกครอง หรือส่งต่อตามระบบสาธารณสุขต่อไป

การจัดกิจกรรมในชั้นเรียนจะช่วยให้เด็กมีทักษะทางสังคม นักเรียนได้เรียนรู้ร่วมกับเพื่อน เกิดการเรียนรู้ที่เร็วขึ้นและนักเรียนจะเกิดความรู้สึกภูมิใจในตนเองจากการได้ทำงานในกิจกรรมหรือได้แสดงออกถึงความสามารถส่วนตน

3. กิจกรรมเพื่อนช่วยเพื่อน

กิจกรรมเพื่อนช่วยเพื่อน (Buddy) เป็นกิจกรรมที่ครูจัดให้นักเรียนได้ดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งอาจจัดเป็นคู่หรือเป็นกลุ่ม โดยการคัดเลือกนักเรียนที่มีจุดแข็งด้านสัมพันธภาพ หรือมีความมั่นคงทางอารมณ์ หรือมีความเป็นผู้นำและมีความสามารถเฉพาะด้านที่จะนำไปใช้ในการดูแลช่วยเหลือเพื่อน เช่น ความสามารถทางด้านการเรียน ด้านดนตรี ศิลปะ กีฬาหรือทักษะการสื่อสาร เป็นต้น

ขั้นตอนการจัดกิจกรรมเพื่อนช่วยเพื่อน

- 1) ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษารวบรวมข้อมูลนักเรียนและวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา
- 2) ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาและผู้เกี่ยวข้องร่วมกันพิจารณาเลือกวิธีการที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรมเพื่อนช่วยเพื่อน ให้สอดคล้องกับลักษณะปัญหาต่างๆ ซึ่งสามารถดำเนินการได้หลายวิธี เช่น
  - (1) จัดกลุ่มเพื่อนในการดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
  - (2) จัดนักเรียน 1 คนที่มีความสามารถ/ความเหมาะสมที่จะช่วยเพื่อนเป็นกลุ่ม เช่น การทบทวนการเรียนในวิชาต่างๆ

(3) จับคู่นักเรียน ให้เป็นคู่ดูแลช่วยเหลือกัน เช่น นักเรียนที่มีความสามารถพิเศษจับคู่กับเพื่อนเพื่อนำพาไปสู่การทำกิจกรรมที่ได้แสดงความสามารถที่นักเรียนคนนั้นสนใจ เช่น นักเรียนที่มักเก็บตัวก็ให้จับคู่กับนักเรียนที่มีสัมพันธภาพที่ดี เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในการสร้างสัมพันธภาพเข้าสู่สังคม

3) ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาจัดกิจกรรมตามแผน

4) ประเมินการเปลี่ยนแปลงของนักเรียนหลังการจัด

กิจกรรม ร่วมกับบุคลากรที่เกี่ยวข้อง เช่น ครูผู้สอนประจำวิชาต่างๆ อย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง

5) หากนักเรียนมีพฤติกรรมดีขึ้นให้จัดกิจกรรมส่งเสริมตามสภาพความต้องการ แต่ถ้าหากนักเรียนมีพฤติกรรมไม่ดีขึ้นให้พิจารณาเลือกวิธีการปรับพฤติกรรมใหม่

6) ประเมินผลการจัดกิจกรรมซ้ำ

7) หากนักเรียนมีพฤติกรรมไม่ดีขึ้นให้พิจารณาส่งตัวต่อ

ครูแนะแนวหรือฝ่ายปกครอง หรือส่งต่อระบบสาธารณสุขต่อไป

การจัดกิจกรรมเพื่อนช่วยเพื่อนเป็นกิจกรรมที่ให้นักเรียนที่มีความสามารถหรือมีจุดเด่น จุดแข็งในด้านต่างๆ ได้ดูแลช่วยเหลือเพื่อนที่ด้อยกว่า และให้นักเรียนได้ใส่ใจและเอื้อเฟื้อต่อกันและกัน รู้จักการให้และการรับด้วยมิตรไมตรี

4. การสื่อสารกับผู้ปกครอง

การสื่อสารกับผู้ปกครองเป็นการช่วยเหลือนักเรียนโดยอาศัยความร่วมมือจากผู้ปกครองด้วยวิธีการต่างๆ เช่น โทรศัพท์สนทนา การเชิญผู้ปกครองมาพบเพื่อปรึกษาหารือร่วมกัน การส่งหนังสือแจ้งทางไปรษณีย์ เป็นต้น ซึ่งล้วนต้องอาศัยทักษะการสื่อสาร ดังนั้น ครูจึงจำเป็นต้องมีทักษะการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ทราบถึงจิตวิทยาการสื่อสารหรือเทคนิคการสื่อสารที่เหมาะสมกับสาระหรือวัตถุประสงค์ที่จะสื่อให้ผู้ปกครองทราบหรือเข้าใจ

ขั้นตอนการสื่อสารกับผู้ปกครอง

- 1) ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษารวบรวมข้อมูลนักเรียนและวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา
- 2) ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องร่วมกันวางแผนดำเนินการสื่อสารกับผู้ปกครอง

- 3) โรงเรียนอบรมครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจในความสำคัญของการสื่อสารกับผู้ปกครอง และให้มีจิตวิทยาและทักษะในการสื่อสารกับผู้ปกครองอย่างมีประสิทธิภาพ
  - 4) ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาติดต่อสื่อสารกับผู้ปกครองด้วยวิธีการต่างๆ ที่หลากหลายและเหมาะสม เช่น
    - (1) ทางโทรศัพท์
    - (2) การส่งไปรษณีย์
    - (3) การเชิญผู้ปกครองมาพบ
  - 5) ปรึกษาหารือและวางแผนร่วมกันกับผู้ปกครองในการช่วยเหลือแก้ปัญหาของนักเรียน
  - 6) ประเมินความร่วมมือของผู้ปกครองและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียน
  - 7) หากนักเรียนมีพฤติกรรมดีขึ้นให้จัดกิจกรรมส่งเสริมตามสภาพความต้องการ แต่ถ้าหากนักเรียนมีพฤติกรรมไม่ดีขึ้นให้พิจารณาเลือกวิธีการปรับพฤติกรรมใหม่
  - 8) ดำเนินการตามแผนพฤติกรรมใหม่
  - 9) ประเมินผลการจัดกิจกรรมซ้ำ
  - 10) หากนักเรียนมีพฤติกรรมไม่ดีขึ้นให้พิจารณาส่งตัวต่อครูแนะแนวหรือฝ่ายปกครอง หรือส่งต่อระบบสาธารณสุขต่อไป
- กิจกรรมการสื่อสารกับผู้ปกครองจะทำให้ผู้ปกครองได้รับทราบถึงปัญหาของนักเรียนที่พบในโรงเรียน เกิดความตระหนักและมีความใส่ใจดูแลช่วยเหลือนักเรียนมากขึ้น

5. กิจกรรมซ่อมเสริม

กิจกรรมซ่อมเสริมเป็นกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาด้านการเรียนของนักเรียน ซึ่งครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องร่วมมือร่วมใจกันวางแผนการสอนซ่อมเสริมให้แก่เด็กนักเรียนที่เรียนอ่อน เรียนช้าหรือเรียนไม่ทันเพื่อนในสาระต่างๆ ซึ่งอาจจะแยกประเภทของปัญหาด้านการเรียนจากสาเหตุที่แตกต่างกัน เช่น เรียนช้าจากข้อจำกัดทางความสามารถ เซาว์น ปัญญา หรือจากปัญหาพฤติกรรมอารมณ์ของเด็ก เป็นต้น แล้วจึงดำเนินการแก้ไขสาเหตุของปัญหาต่อไป

ขั้นตอนการจัดกิจกรรมซ่อมเสริม

- 1) ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษารวบรวมข้อมูลนักเรียนและวิเคราะห์ปัญหาสาเหตุของปัญหา
- 2) ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาร่วมกับครูผู้สอน ผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้องวางแผนการจัดกิจกรรมซ่อมเสริมแก่นักเรียน
- 3) กำหนดวัน เวลา สถานที่และครู ในการสอนซ่อมเสริมและแจ้งนักเรียนที่เกี่ยวข้องทราบ เพื่อเข้ารับการสอนซ่อมเสริม
- 4) ติดตาม ประเมินผลการเรียนซ่อมเสริมของนักเรียนเป็นระยะ
- 5) หากนักเรียนมีผลการเรียนดีขึ้นให้จัดกิจกรรมส่งเสริมตามสภาพความต้องการ แต่ถ้าหากนักเรียนมีผลการเรียนไม่ดีขึ้นให้พิจารณาจัดกิจกรรมสอนซ่อมเสริมใหม่
- 6) ดำเนินการสอนซ่อมเสริมใหม่
- 7) ประเมินผลการสอนซ่อมเสริมซ้ำ
- 8) หากนักเรียนมีผลการเรียนไม่ดีขึ้นให้พิจารณาส่งตัวต่อครูแนะแนวหรือฝ่ายปกครอง หรือส่งต่อระบบสาธารณสุขต่อไป

การจัดกิจกรรมสอนซ่อมเสริมจะช่วยให้เด็กนักเรียนที่มีผลการเรียนไม่ได้เรียนเพิ่มเติมจากครูประจำวิชาที่ตนเรียนอ่อน เรียนไม่ทันเพื่อน และให้นักเรียนรู้จักรับผิดชอบตนเองในเรื่องการเรียนมากขึ้น ตลอดจนช่วยให้ผู้ปกครองรับทราบปัญหาทางการเรียนของบุตรหลานและใส่ใจดูแลช่วยเหลือเด็กนักเรียนมากขึ้น

6. กิจกรรมเสริมหลักสูตร

การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็นกิจกรรมในโรงเรียนที่จัดเพิ่มเติมนอกเวลาเรียน เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้หรือศักยภาพในด้านต่างๆ ของนักเรียน นอกเหนือจากที่หลักสูตรกำหนดไว้ ทั้งด้านการส่งเสริม การป้องกันและการแก้ไขปัญหาด้วยกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น การเข้าค่ายอบรม การจัดตั้งชมรมส่งเสริมสุขภาพกาย สุขภาพจิต

ขั้นตอนการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

- 1) ครูที่รับผิดชอบจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ปรึกษาและวางแผนการช่วยเหลือเด็กนักเรียนกับผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในโรงเรียน เช่น การจัดตั้งชมรม การจัดตั้งกลุ่มพัฒนาตนในด้านต่างๆ เป็นต้น

- 2) พิจารณาเลือกกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่เหมาะสมในการช่วยเหลือนักเรียนตามกรณีของปัญหา
  - 3) วางแผนและจัดระบบการดำเนินกิจกรรมเสริมหลักสูตร
  - 4) ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาดำเนินกิจกรรมตามแผน
  - 5) ประเมินการเปลี่ยนแปลงของนักเรียนหลังการจัดกิจกรรมร่วมกับบุคลากรที่เกี่ยวข้อง อย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง
  - 6) หากนักเรียนมีพฤติกรรมดีขึ้นให้จัดกิจกรรมส่งเสริมตามสภาพความต้องการ แต่ถ้าหากนักเรียนมีพฤติกรรมไม่ดีขึ้นให้พิจารณาเลือกกิจกรรมใหม่
  - 7) ดำเนินการตามแผนกิจกรรมใหม่
  - 8) ประเมินผลการจัดกิจกรรมซ้ำ
  - 9) หากนักเรียนมีพฤติกรรมไม่ดีขึ้นให้พิจารณาส่งตัวต่อครูแนะแนวหรือฝ่ายปกครอง หรือส่งต่อระบบสาธารณสุขต่อไป
- การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรจะเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนได้ใช้เวลาว่างอย่างมีคุณค่าและเกิดประโยชน์ต่อตนเองหรือส่วนรวม นักเรียนจะเกิดความรู้สึกเห็นคุณค่าหรือภาคภูมิใจในตนเองจากการแสดงออกถึงความสามารถที่ตนเองมีอยู่

7. การเยี่ยมบ้านนักเรียน

การเยี่ยมบ้านนักเรียนเป็นการแสดงถึงความร่วมมือระหว่างบ้านกับโรงเรียนในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน และทำให้ครูได้พบเห็นสภาพความเป็นจริงของนักเรียนที่แวดล้อมด้วยครอบครัวและชุมชน ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้ครูสามารถประเมินสาเหตุของปัญหา แล้วดำเนินการช่วยเหลือนักเรียนได้อย่างเหมาะสมต่อไป

ขั้นตอนการเยี่ยมบ้านนักเรียน

- 1) ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษารวบรวมข้อมูลนักเรียนและวิเคราะห์ปัญหาสาเหตุของปัญหา
- 2) ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาร่วมกับผู้ปกครองและผู้ที่เกี่ยวข้องดำเนินการวางแผนการเยี่ยมบ้านนักเรียน โดยมีการกำหนดวัน เวลาและประสานงานให้ผู้ปกครองทราบล่วงหน้า
- 3) โรงเรียนเตรียมความพร้อมในการเยี่ยมบ้าน โดยจัดอบรมครูให้มีทักษะในการสื่อสารกับผู้ปกครอง และมีแนวทางการร่วมมือกับผู้ปกครองในการแก้ปัญหาบ้านนักเรียน

- 4) สรุปผลการเยี่ยมบ้านนักเรียนและวางแผนการช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาร่วมกับผู้ปกครองและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง
- 5) หากช่วยเหลือนักเรียนแล้วนักเรียนมีพฤติกรรมดีขึ้นให้จัดกิจกรรมส่งเสริมตามสภาพความต้องการ แต่ถ้าหากนักเรียนมีพฤติกรรมไม่ดีขึ้นให้พิจารณาหาแนวทางการช่วยเหลือนักเรียนใหม่
- 6) ดำเนินการตามแผนกิจกรรมใหม่
- 7) ประเมินผลการจัดกิจกรรมซ้ำ
- 8) หากนักเรียนมีพฤติกรรมไม่ดีขึ้นให้พิจารณาส่งตัวต่อครูแนะแนวหรือฝ่ายปกครอง หรือส่งต่อระบบสาธารณสุขต่อไป

การให้ความช่วยเหลือแก่นักเรียน ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาจำเป็นต้องคำนึงถึงปัญหาและความต้องการช่วยเหลือของนักเรียนแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่ม และเมื่อได้ทำการสืบค้นหาสาเหตุและแหล่งที่เป็นปัญหาได้แล้ว จะต้องหาวิธีการและวางแผนดำเนินงานเพื่อให้ความช่วยเหลือแก่นักเรียนได้ตรงจุดหมายและจะต้องคำนึงว่าถ้าปัญหาใดที่เกินขอบเขตแห่งความรู้ความสามารถของตนแล้ว ควรจะส่งต่อนักเรียนผู้นั้นไปยังผู้เชี่ยวชาญโดยเฉพาะ เพื่อรับการแก้ไขและช่วยเหลือหรือบำบัดให้ตรงตามกรณีต่อไป

8. การส่งต่อนักเรียน

ในการป้องกันช่วยเหลือและแก้ไขปัญหานักเรียนโดยครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาตามกระบวนการป้องกันและช่วยเหลือนักเรียนนั้น ในกรณีที่มีปัญหายากต่อการช่วยเหลือช่วยนักเรียนแล้วนักเรียนมีพฤติกรรมไม่ดีขึ้น ก็ควรส่งต่อนักเรียนไปให้ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน กรณีที่เด็กมีความสามารถพิเศษ หรือเด็กอัจฉริยะ เด็กที่มีความต้องการพิเศษ เด็กด้อยโอกาส ก็ควรส่งต่อผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เด็กนักเรียนได้รับการส่งเสริมพัฒนาและช่วยเหลืออย่างถูกทางและรวดเร็วขึ้น

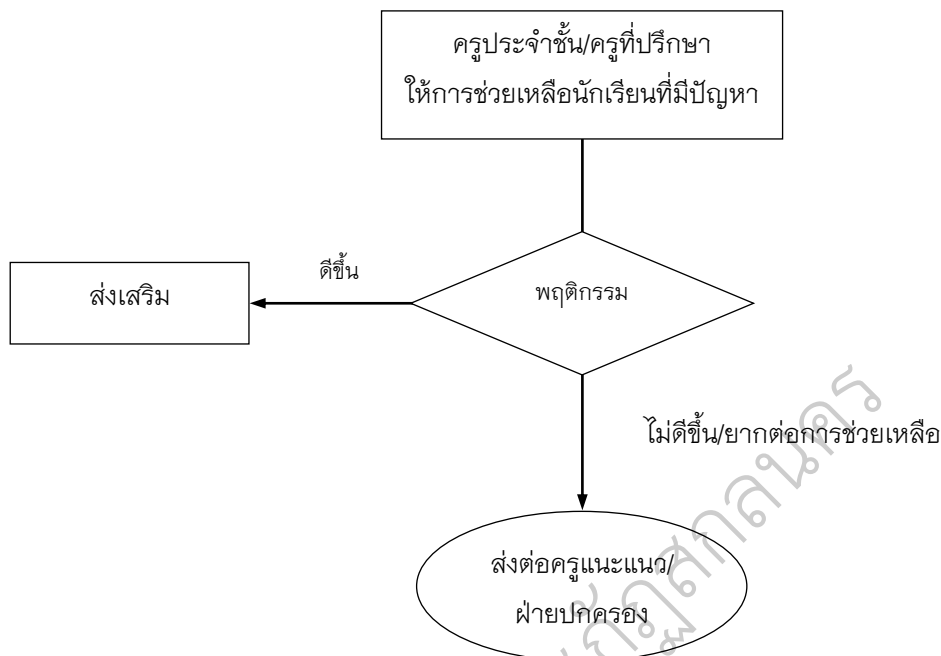
การส่งต่อนักเรียนแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ การส่งต่อภายใน และการส่งต่อภายนอก (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา ขั้นพื้นฐาน. 2547 : 51-52)

5.5.1 การส่งต่อภายใน

ในกรณีที่ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาได้ดำเนินการตามกระบวนการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีปัญหาแล้ว แต่นักเรียนมีพฤติกรรมไม่ดีขึ้น ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาจะส่งต่อนักเรียนให้ครูแนะแนวหรือฝ่ายปกครองดำเนินการให้คำปรึกษาและช่วยเหลือตามความเหมาะสมต่อไป ซึ่งสามารถสรุปกระบวนการส่งต่อภายในได้ ดังภาพประกอบ 5

(กรมสุขภาพจิต. 2547 : 132)

ภาพประกอบ 5 การดำเนินงานส่งต่อภายใน

ที่มา : กรมสุขภาพจิต (2547 : 132)

การดำเนินการส่งต่อภายในขั้นตอนการดำเนินงานส่งต่อภายใน ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาจะดำเนินการส่งต่อไปยังครูแนะแนวหรือผู้เกี่ยวข้องที่สามารถให้ความช่วยเหลือนักเรียนได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพปัญหาและความต้องการของนักเรียน โดยมีขั้นตอนในการดำเนินงาน ดังนี้ (กรมสุขภาพจิต. 2547 : 133)

- 1) ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาดำเนินการช่วยเหลือนักเรียนที่มีปัญหาด้วยวิธีการหรือกิจกรรมต่างๆ
- 2) ประเมินผลและติดตามการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนหลังดำเนินการช่วยเหลือ หากพฤติกรรมดีขึ้นให้ดำเนินการส่งเสริมนักเรียนตามความสามารถ หากไม่ดีขึ้นหรือมีพฤติกรรมที่ยากต่อการช่วยเหลือให้ดำเนินการส่งต่อภายใน
- 3) ส่งต่อนักเรียนให้ครูแนะแนวหรือฝ่ายปกครองในกรณีที่นักเรียนมีพฤติกรรมไม่ดีขึ้นและติดตามผลการช่วยเหลือหลังการส่งต่อ โดยประสานงานกับครูแนะแนว/ฝ่ายปกครอง หรือบุคลากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

แนวทางการดำเนินงานส่งต่อภายใน

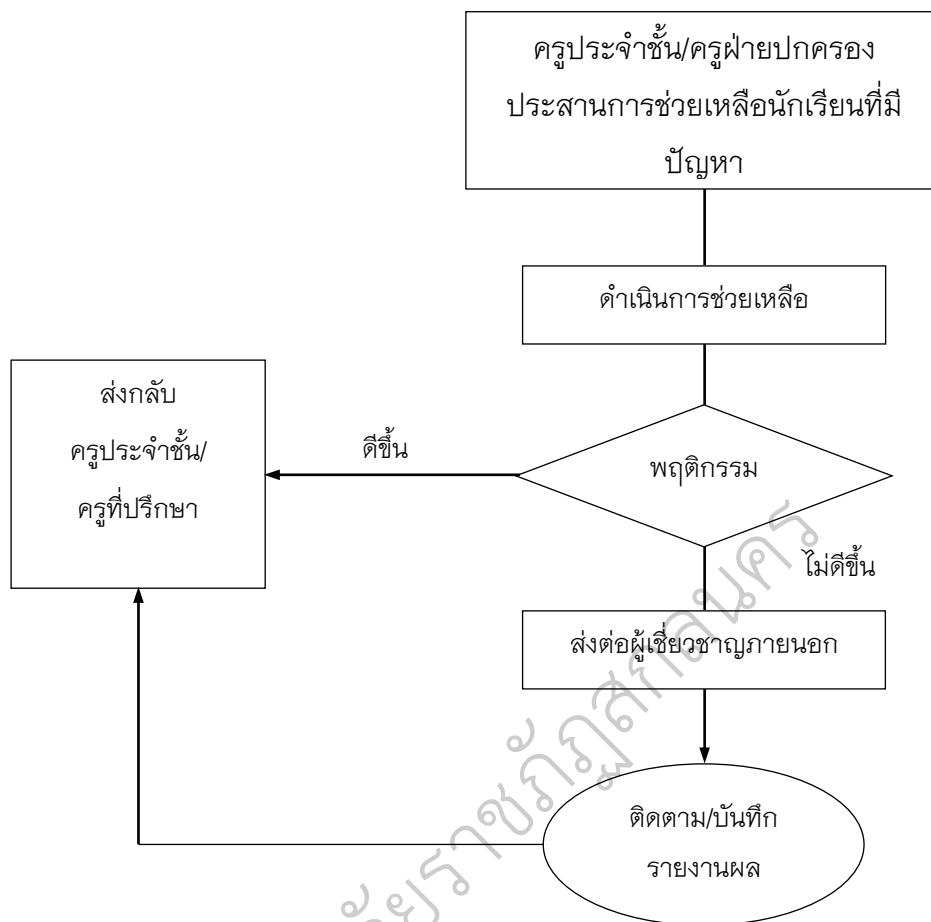
การส่งต่อภายในโรงเรียนมีแนวทางที่ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ควรถือปฏิบัติตามแนวทางในการดำเนินงาน ดังตาราง 2 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2547 : 52)

ตาราง 2 การส่งต่อภายใน

การดำเนินงาน	แนวทางการดำเนินงาน	เครื่องมือ/แหล่งข้อมูล
การส่งต่อภายใน	<ol style="list-style-type: none"> 1. ทำความเข้าใจและชี้แจงนักเรียนถึงความจำเป็นที่ต้องส่งต่อ 2. ประสานงานกับครูหรือบุคลากรที่จะให้ความช่วยเหลือต่อนักเรียน 3. สรุปรายชื่อนักเรียนและวิธีการช่วยเหลือที่ผ่านมาในบันทึกการส่งต่อ 4. นัดหมายวัน เวลา สถานที่ที่จะไปพบครูที่จะให้การช่วยเหลือต่อ 5. ติดตามผลการช่วยเหลือนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. แบบบันทึกการส่งต่อภายในของโรงเรียน 2. แบบรายงานแจ้งผลการช่วยเหลือนักเรียน

5.5.2 การส่งต่อภายนอก

การส่งต่อภายนอกเป็นการส่งนักเรียนไปให้ยังผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องได้ช่วยเหลือพัฒนานักเรียน กรณีที่เกินความสามารถของโรงเรียน โคนครูแนะแนวหรือผู้เกี่ยวข้องเป็นผู้ดำเนินการส่งต่อ และมีการติดต่อรับทราบผลการช่วยเหลือเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง การดำเนินการส่งต่ออย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพจึงมีกระบวนการ ดังภาพประกอบ 6 (กรมสุขภาพจิต. 2547 : 155)

ภาพประกอบ 6 การดำเนินงานส่งต่อภายนอก

ที่มา : กรมสุขภาพจิต (2547 : 155)

ขั้นตอนการดำเนินการส่งต่อภายนอก

การส่งต่อภายนอกเป็นวิธีการช่วยเหลือนักเรียนที่โรงเรียนขอรับการสนับสนุนจากผู้เชี่ยวชาญภายนอก เมื่อพบว่านักเรียนมีปัญหายุ่งยากซับซ้อน และต้องการความช่วยเหลือเฉพาะทาง โคนครูแนะแนวหรือครูฝ่ายปกครองรับผิดชอบในการประสานขอความช่วยเหลือจากสถานบริการสาธารณสุขหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้ (กรมสุขภาพจิต. 2547 : 156)

- 1) รวบรวม/สรุปแนวทางแก้ปัญหาจากสรุปการประชุมรายกรณี
- 2) ประสานความช่วยเหลือกับบุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย
- 3) ดำเนินการช่วยเหลือนักเรียนตามที่ได้รับมอบหมาย
- 4) ติดตามประเมินพฤติกรรมของนักเรียนหลังการช่วยเหลือ

5) หากนักเรียนมีพฤติกรรมดีขึ้น ให้ส่งกลับครูประจำชั้น/ครูที่
ปรึกษา

6) หากนักเรียนมีพฤติกรรมไม่ดีขึ้น พิจารณาส่งต่อผู้เชี่ยวชาญ
ภายนอก

7) ประสาน ติดตามผลการช่วยเหลือจากสถานบริการ
สาธารณสุขหรือบุคลากรที่เกี่ยวข้อง

8) รายงานผลการดำเนินงาน
แนวทางการดำเนินงานส่งต่อภายนอก
การส่งต่อภายนอก ครูแนะแนว/ครูฝ่ายปกครองและบุคลากรที่
เกี่ยวข้องควรถือปฏิบัติตามแนวทางในการดำเนินงาน ดังตาราง 3 (สำนักงาน
คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2547 : 52)

ตาราง 3 การส่งต่อภายนอก

การดำเนินงาน	แนวทางการดำเนินงาน	เครื่องมือ/แหล่งข้อมูล
การส่งต่อ ภายนอก	ส่งต่อผู้เชี่ยวชาญภายนอก 1. ในกรณีของนักเรียนที่ยากต่อการ ช่วยเหลือ ครูแนะแนว/ครูฝ่าย ปกครองและผู้ที่เกี่ยวข้องส่งต่อ ผู้เชี่ยวชาญภายนอก 2. ติดตามผลการช่วยเหลือของ ผู้เชี่ยวชาญภายนอก 3. รายงานผลการช่วยเหลือ	1. แบบบันทึกการส่งต่อ ภายนอกของโรงเรียน 2. แบบรายงานแจ้งผล การช่วยเหลือนักเรียน

6. ผลสำเร็จของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

การดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างมีประสิทธิภาพนั้น
บุคลากรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องคำนึงถึงและให้ความสำคัญในการดำเนินงาน ดังนี้
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2547 : 55)

1. บุคลากรทุกคนตระหนักถึงความสำคัญของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
2. ผู้รับผิดชอบวางระบบและดำเนินงานตามระบบได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนสามารถบูรณาการเข้ากับภารกิจหลักของโรงเรียนได้
4. สร้างบรรยากาศการทำงานแบบมีส่วนร่วมและเป็นประชาธิปไตย
5. มีสารสนเทศของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
6. มีข้อมูลการนิเทศ กำกับ ติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงาน สรุปรายงาน
7. ประชาสัมพันธ์การดำเนินงานอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

สรุปได้ว่าการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียน มีกระบวนการดำเนินงานทั้งด้านการส่งเสริม การป้องกันและการแก้ไขปัญหานักเรียน โดยวิธีการและเครื่องมือที่หลากหลายและเหมาะสมเพื่อใช้ในการดำเนินงาน และต้องมีการประสานความร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับครูที่เกี่ยวข้อง หรือบุคลากรและองค์กรภายนอก เพื่อพัฒนานักเรียนให้เป็นคนดี คนเก่ง ปลอดภัยจากสารเสพติด และมีความสุขในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม โดยมีครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาเป็นบุคลากรสำคัญในการดำเนินงานตามกระบวนการระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

แนวทางการพัฒนาบุคลากร

1. ความหมายของการพัฒนาบุคลากร

บุคลากรเป็นทรัพยากรที่สำคัญในหน่วยงานหรือองค์กร ดังนั้น การพัฒนาบุคลากรในแต่ละองค์กรให้มีศักยภาพ เพื่อเป็นกำลังในการพัฒนางานขององค์กรนั้นๆ จึงต้องมีความจำเป็นที่สุด ดังที่องค์กรและบุคคลต่างๆ ได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

ทองสุข พิมพ์ดี (2548 : 12 - 13) กล่าวว่า การพัฒนาบุคลากร หมายถึง กระบวนการ ส่งเสริมสนับสนุน ช่วยเหลือให้บุคลากรได้เกิดความรู้ ทักษะประสบการณ์ เพื่อนำไปปรับปรุงพัฒนาการปฏิบัติงานของบุคลากรให้มีประสิทธิภาพ และบรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ขององค์กรหรือหน่วยงานที่ปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลตามที่กำหนด

นิพนธ์ มนัส (2548 : 8) ให้ความเห็นว่า การพัฒนาบุคลากร หมายถึง กระบวนการที่ผู้บริหารนำไปเสริมสร้างความรู้ ความสามารถ และทักษะในการปฏิบัติหน้าที่ให้กับบุคลากร เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้น ส่งผลต่อประสิทธิภาพ

ในการปฏิบัติงานตามกรอบภารกิจ

วีระศักดิ์ สวงโท (2548 : 12) ให้ความเห็นว่า การพัฒนาบุคลากร หมายถึง การช่วยพัฒนาบุคลากรให้มีศักยภาพและการใช้ทรัพยากรในการปฏิบัติงานที่มีอยู่อย่างมีคุณค่าพร้อมทั้งทำงานได้ตามเป้าหมายขององค์กรที่วางไว้ นอกจากนี้ยังช่วยพัฒนาคุณภาพและวิธีการทำงานของครูทำให้มีศักยภาพในการสอน ประหยัดเวลา ลดความสูญเสียทางการศึกษา ช่วยให้เป็นบุคคลทันสมัยในด้านความรู้ สามารถปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ดี มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดี

สมจิต การเพียร (2548 : 11) ให้ความเห็นว่า การพัฒนาบุคลากร หมายถึง กระบวนการส่งเสริมให้ครูมีความรู้ ความสามารถและมีความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติงาน สูงขึ้นตลอดจนมีจิตลักษณะที่ดีขึ้นในการปฏิบัติงานจนมีความก้าวหน้าในอาชีพครู

อำนาจ บุญประจักษ์ (2548 : 12) ให้ความเห็นว่า การพัฒนาบุคลากร หมายถึง การส่งเสริมให้บุคลากรในองค์กรเกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิด ประสิทธิภาพในการทำงานโดยการส่งเสริมความรู้ ความสามารถ ความถนัด ทักษะในการปฏิบัติงานให้สามารถปฏิบัติงานในหน้าที่ที่รับผิดชอบให้ดีขึ้น และรวมถึงการพัฒนาทัศนคติ เจตคติ คุณลักษณะ กำลังใจในการปฏิบัติงานที่ดีขึ้น

จากความหมายและแนวคิดดังกล่าว จึงสรุปได้ว่า การพัฒนาบุคลากร หมายถึงวิธีการหรือกระบวนการที่จะพัฒนาบุคลากรในหน่วยงาน ให้มีความรู้ ความสามารถ ความชำนาญทักษะในการปฏิบัติงาน ให้มีประสิทธิภาพ และรวมถึงการพัฒนาทัศนคติ เจตคติ คุณลักษณะเพื่อพัฒนาองค์กรไปสู่เป้าหมายที่วางไว้

2. ความสำคัญของการพัฒนาบุคลากร

ทรัพยากรที่สำคัญที่สุดขององค์กร คือ บุคลากรผู้ปฏิบัติงานตามหน้าที่ของแต่ละหน่วยงาน เพื่อให้การดำเนินงานขององค์กรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการเพิ่มคุณค่าให้แก่บุคลากร และเพื่อการดำรงอยู่ขององค์กรนั่นเอง จำเป็นอย่างยิ่งที่องค์กรนั้นจะต้องส่งเสริมให้บุคลากรได้รับการพัฒนาอยู่เสมอ ได้มีผู้ให้ความสำคัญของการพัฒนาบุคลากรไว้ ดังนี้

ภูษิต บุญอึ้ง (2547 : 13) ได้สรุปความสำคัญของการพัฒนาบุคลากรว่า การพัฒนาบุคลากรเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งในกระบวนการบริหารงานบุคคล เพราะสามารถทำให้บุคลากรได้รับการเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถให้สูงขึ้น ก้าวทัน

กับความเปลี่ยนแปลงทางวิชาการและเทคโนโลยีที่เกิดขึ้น ซึ่งจะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้องค์การหรือหน่วยงานเกิดมั่นคงและผลักดันองค์การให้ก้าวไปข้างหน้าด้วยความมั่นคง ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของทุกๆ หน่วยงาน

เชมชาติ นานานนท์ (2548 : 12) กล่าวว่า การพัฒนาบุคลากรมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะสามารถทำให้บุคลากรในหน่วยงานมีความรู้ ทักษะและประสบการณ์เพื่อนำไปใช้ปรับปรุงแก้ไข และพัฒนางานในหน้าที่รับผิดชอบให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เป็นคนที่ทันโลกทันเหตุการณ์ สามารถติดตามวิทยาการใหม่ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลาได้ทันท่วงที ทำให้ตัวเองก้าวหน้าในหน้าที่การงานและหน่วยงานบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

จรัส เขียวเข้วา (2548 : 12) กล่าวว่า การพัฒนาบุคลากร เป็นกระบวนการที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาหน่วยงาน ทั้งนี้เนื่องจากการพัฒนาบุคลากรมีความรู้ ความเข้าใจ เทคนิควิธีการ ความรู้ความสามารถเฉพาะทาง ทักษะพื้นฐาน การศึกษาจากสถาบันการศึกษา ประสบการณ์และความชำนาญที่แตกต่างกัน จึงจำเป็นที่ทุกหน่วยงานจะต้องปรับปรุง และพัฒนาบุคลากรในการเพิ่มพูนความรู้ให้แก่บุคลากรให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคปัจจุบันที่จะทำให้บุคลากรในหน่วยงานมีทักษะและความสามารถในการปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์เป้าหมายและความต้องการของหน่วยงานอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นที่ยอมรับของสังคมของคุณภาพของผลผลิตที่เกิดขึ้น รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคโลกาภิวัตน์มีเจตคติที่ดีต่อการปฏิบัติงานส่งผลต่อการพัฒนาและเพิ่มผลผลิตของหน่วยงาน

อัศรเดช สมชาติ (2548 : 15) กล่าวว่า การพัฒนาบุคลากรนั้น มีความจำเป็นและสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่บุคลากรจะต้องได้รับการพัฒนา ให้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ เทคนิควิธีการปฏิบัติงาน ให้เป็นผู้ที่มีความก้าวหน้าทันกับการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านวิชาการและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการปฏิบัติงานได้เหมาะสมกับงาน มีการพัฒนาตนเอง พัฒนางาน พัฒนาทีมงาน ให้ได้ผลผลิตงานสูง เกิดประสิทธิภาพต่อหน่วยงานมากที่สุด

กล่าวสรุปได้ว่า การพัฒนาบุคลากรเป็นสิ่งที่ทุกหน่วยงานจะต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะทำให้บุคลากรได้เพิ่มพูนความรู้ ความสามารถ และสามารถนำความรู้ที่ได้รับจากการพัฒนาไปช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลให้แก่หน่วยงานของตนเอง เพื่อให้องค์กรหรือหน่วยงานเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่

องค์กรต้องการ

3. จุดมุ่งหมายของการพัฒนาบุคลากร

การพัฒนาบุคลากรเป็นสิ่งที่สำคัญที่ทุกหน่วยงานต้องดำเนินการ ส่วนการดำเนินการจะบรรลุตามแผนที่วางไว้หรือไม่นั้น ทุกหน่วยงานไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานทางภาครัฐหรือหน่วยงานทางเอกชน จะต้องมีการกำหนดจุดมุ่งหมายของการพัฒนาบุคลากร เพื่อที่จะให้การพัฒนาบุคลากรบรรลุตามแผนที่ได้วางไว้ ซึ่งได้มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการพัฒนาบุคลากรไว้ดังนี้

จิตติมา พัทธทรัพย์ (2547 : 10) ได้สรุปถึงการพัฒนาบุคลากรว่ามีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์แก่ตัวของบุคลากรหรือพนักงาน เพื่อเพิ่มพูนความรู้ความสามารถและสมรรถภาพในการปฏิบัติงานและเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่หน่วยงานหรือองค์กรในการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานให้สูงขึ้น

สรารุจ จันปุม (2547 : 14) ได้สรุปจุดมุ่งหมายของการพัฒนาบุคลากรไว้ว่า การพัฒนาบุคลากรมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้บุคลากรมีความรู้ มีความสามารถ มีทักษะในการปฏิบัติงานมากขึ้น และเพื่อพัฒนาคุณภาพผลผลิตขององค์กรให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น รวมทั้งเป็นการพัฒนาความก้าวหน้าในหน้าที่การงานของบุคลากรอีกด้วย

ยงยุทธ เกษสาคร (2551 : 22) ได้สรุปจุดมุ่งหมายของการพัฒนาบุคลากรไว้ดังนี้

1. เพิ่มพูนความรู้ เพื่อปรับปรุงแก้ไขความรอบรู้ เพื่อการปฏิบัติงานของแต่ละบุคคลในแต่ละระดับให้เข้าใจในหน้าที่รับผิดชอบ เข้าใจกฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับ สามารถนำสิ่งที่รู้ไปใช้ในสถานการณ์จริงได้
2. สร้างความเข้าใจ เพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจ รวมถึงการเพิ่มขีดความสามารถ ในการนำไปปรับใช้ในสถานการณ์จริง เป็นการเสริมความรู้ความสามารถในวิชาชีพ
3. พัฒนาทักษะ การพัฒนาทักษะความชำนาญ การจัดลำดับความสำคัญของงาน การแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้า การเพิ่มความมั่นใจในการตัดสินใจ ทำให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้องคล่องตัวและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

4. เปลี่ยนแปลงเจตคติ เมื่อสร้างเจตคติที่ดีที่เหมาะสมกับผู้เข้ารับการประชุมเชิงปฏิบัติการ ทำให้มีกำลังใจหรือขวัญที่ดีในการทำงาน สามารถทำงานของตนเองได้ด้วยความยินดีและพอใจ และสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยความสบายใจ

สรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายของการพัฒนาบุคลากร ก็เพื่อให้บุคลากรได้มีความรู้ความสามารถเหมาะสมกับหน้าที่ที่ปฏิบัติ มีทัศนคติที่ดีต่องาน เพื่อให้หน่วยงานหรือองค์การได้รับผลผลิตที่มีประสิทธิภาพ หรืออาจกล่าวในอีกนัยหนึ่งว่า จุดมุ่งหมายในการพัฒนาบุคลากร เพื่อให้ได้บุคลากรที่ปฏิบัติงานได้อย่างคุณภาพและเพื่อให้ได้ผลงานที่มีประสิทธิภาพ

4. กระบวนการพัฒนาบุคลากร

กระบวนการพัฒนาบุคลากร เป็นขั้นตอนการดำเนินงานในการพัฒนาอย่างเป็นระบบมีแบบแผน นักวิชาการหลายท่านได้เสนอแนวคิดไว้ ดังนี้

จรัส เขียวเขี้ยว (2548 : 16) กล่าวว่า การบวนการพัฒนาบุคลากร จะต้องเริ่มต้นที่การสำรวจปัญหา ความจำเป็น และความต้องการในการพัฒนา จากนั้น ดำเนินการวางแผนปฏิบัติตามแผน ประเมินผลและปรับปรุงพัฒนากระบวนการพัฒนาบุคลากรต่อไป

ดร.ณี รัตนสุทธิ (2548 : 16) กล่าวว่า กระบวนการพัฒนาจะต้องเริ่มต้นที่การสำรวจสภาพปัญหา ความต้องการและความจำเป็นในการพัฒนา การกำหนดวัตถุประสงค์ของการพัฒนา กำหนดรูปแบบในการพัฒนาเมื่อทราบความต้องการหรือวางแผนในการพัฒนา ดำเนินการพัฒนาตามแผน และประเมินผลการพัฒนา

ทองสุข พิมพ์ดี (2548 : 15) กล่าวว่า กระบวนการพัฒนาบุคลากร ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ได้แก่ การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการ การวางแผนพัฒนาบุคลากรการดำเนินการพัฒนาบุคลากร การติดตามและประเมินผลการพัฒนาบุคลากร

สุกัญญา สารศาสตร์บัญชา (2548 : 17) กล่าวว่า กระบวนการพัฒนาบุคลากรเป็นสิ่งสำคัญที่องค์กร โดยมีขั้นตอนสำคัญหลายขั้นตอน ขึ้นอยู่กับวิธีการดำเนินงานว่าจะทำอย่างไรทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของแต่ละองค์กร หรือหน่วยงาน รวมถึงตัวบุคคลด้วย แต่ละขั้นตอนจำแนกได้ ดังนี้ สำรวจปัญหาและความต้องการในการพัฒนา ดำเนินการวางแผนปฏิบัติตามแผน หรือดำเนินการพัฒนาตามแผน ประเมินผลและปรับปรุงพัฒนากระบวนการพัฒนาบุคลากร

อัครเดช สมชาติ (2548 : 17) กล่าวว่า การพัฒนาบุคลากรนั้น จะต้องมีการกระบวนการและขั้นตอนพัฒนาอย่างเป็นระบบ หาความจำเป็นโดยการวิเคราะห์ ศึกษา สภาพปัจจุบันปัญหา และความต้องการในการพัฒนาบุคลากร เพื่อนำมาวางแผนการพัฒนา และต้องมีประสิทธิภาพบรรลุวัตถุประสงค์

ยงยุทธ เกษสาคร (2551 : 36) ได้กล่าวถึงกระบวนการพัฒนาบุคลากรไว้ 9 ขั้นตอน ดังนี้

1. กำหนดความจำเป็นในการประชุมเชิงปฏิบัติการขององค์การ
2. กำหนดงานเฉพาะที่ต้องปฏิบัติ
3. กำหนดความจำเป็นของผู้เข้ารับการประชุมเชิงปฏิบัติการ

ในองค์การ

4. พิจารณาวัตถุประสงค์ของการประชุมเชิงปฏิบัติการ
5. สร้างหลักสูตร
6. เลือกเทคนิคการประชุมเชิงปฏิบัติการ
7. เลือกอุปกรณ์การประชุมเชิงปฏิบัติการ
8. ดำเนินการประชุมเชิงปฏิบัติการ
9. จัดการประเมินผลและติดตามผลการประชุมเชิงปฏิบัติการ

และการบ่อนกลับระบบการประชุมเชิงปฏิบัติการ

สรุปได้ว่า กระบวนการพัฒนาบุคลากรเป็นการพัฒนาสมรรถภาพในการปฏิบัติงานของบุคลากรให้มีประสิทธิภาพ โดยมีกระบวนการดังนี้

1. การวิเคราะห์ ค้นหาปัญหาและความต้องการในการพัฒนา
2. กำหนดจุดมุ่งหมายที่ต้องการจะพัฒนา
3. คัดเลือกวิธีการ/สื่อ ในการพัฒนาบุคลากร
4. ดำเนินการพัฒนาบุคลากร
5. การประเมินผลของการพัฒนา เพื่อปรับปรุงแก้ไขการพัฒนาบุคลากร

ต่อไป

5. แนวทางพัฒนาบุคลากร

แนวทางการพัฒนาบุคลากร มีหลากหลายวิธี ซึ่งแต่ละวิธีการก็มีเป้าหมายสูงสุดจะเพิ่มพูนความรู้ความสามารถ ทักษะและความชำนาญรวมทั้งทัศนคติให้เหมาะสมกับการปฏิบัติงาน การพัฒนาบุคลากรจะประสบความสำเร็จได้นั้น วิธีการที่เลือกนำมาใช้

ในการพัฒนาต้องเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของหน่วยงาน สอดคล้องกับความต้องการของบุคลากรในหน่วยงาน รวมทั้งงบประมาณที่มีอยู่ ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านที่ได้กล่าวถึงวิธีการพัฒนาบุคลากรไว้ดังนี้คือ

ธีระ รุญเจริญ (2550 : 38) ได้กล่าวถึงการส่งเสริมพัฒนาครูและบุคลากรในโรงเรียนว่า ผู้บริหารควรมีการพัฒนาครูและบุคลากรอย่างต่อเนื่อง โดยการส่งครูเข้ารับการฝึกอบรม การเข้าร่วมประชุมสัมมนาและทัศนศึกษา การศึกษาดูงานเพื่อเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ให้ทันต่อสถานการณ์ ความเจริญก้าวหน้าและความเปลี่ยนแปลงของโลกและเพื่อสามารถนำมาประยุกต์และปรับปรุงการเรียนการสอนให้ดีขึ้น รวมทั้งการส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรในโรงเรียนแห่งอื่นๆ ตามเหมาะสม

ยงยุทธ เกษสาคร (2551 : 22) กล่าวว่า การพัฒนาบุคลากรและการประชุมเชิงปฏิบัติการอย่างเป็นระบบ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับองค์กร ทั้งนี้เนื่องมาจากการลงทุนด้านการพัฒนาบุคลากร องค์กรต้องพิจารณาถึงประสิทธิภาพและความคุ้มค่ากับการลงทุนให้มากที่สุด กล่าวคือ ระบบการพัฒนาบุคลากรและการประชุมเชิงปฏิบัติการจะต้องตั้งอยู่บนแนวคิดทฤษฎีเชิงระบบ (system approach) ที่ประกอบด้วย ปัจจัยนำเข้า (Input) คือคุณสมบัติของผู้เข้ารับการประชุมเชิงปฏิบัติการทั้งในด้านความรู้ ทักษะ ความสามารถ บุคลิกภาพ แรงจูงใจ และเจตคติของบุคลากรในองค์กร กระบวนการ (Process) คือ โครงการประชุมเชิงปฏิบัติการที่องค์กรกำหนดขึ้น เพื่อเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง พัฒนา สมรรถนะของบุคลากรในด้านต่างๆ ให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้น และผลลัพธ์ (Output) คือ ผลการพัฒนาบุคลากรเป็นไปในทิศทางที่องค์กรตั้งเป้าหมายไว้ ทั้งนี้ องค์กรจะต้องมีการติดตามผลและประเมินผลเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ได้ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) เกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และสิ่งที่ควรปรับปรุง และนำไปใช้ในการปรับปรุงโครงการประชุมเชิงปฏิบัติการให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป

สรุปได้ว่าการพัฒนาบุคลากรมีแนวทางหรือวิธีการที่หลากหลาย เช่น การศึกษาต่อ การประชุมสัมมนา การฝึกอบรม การประชุมวิชาการ การประชุมเชิงปฏิบัติการ การพัฒนาด้วยตนเอง การศึกษาเอกสารการทัศนศึกษา การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การนิเทศภายใน แต่ละแนวทางมีขั้นตอน กระบวนการที่สามารถพัฒนาบุคลากรได้อย่างเป็นระบบ ซึ่งวิธีการพัฒนาดังกล่าวนี้ดำเนินการเพื่อพัฒนาบุคลากรให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล และการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการพัฒนาบุคลากร โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการ การนิเทศภายใน และการนิเทศ

แบบให้คำชี้แนะ

5.1 การประชุมเชิงปฏิบัติการ

5.1.1 ความหมายของการประชุมเชิงปฏิบัติการ

วิลาวรรณ รพีพิศาล (2550 : 149) กล่าวว่า การประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นวิธีการทางการสอนที่ประกอบด้วยบุคคลหลายฝ่ายที่มีปัญหาและความสนใจตรงกันมาพบกับผู้ชำนาญการ หรือผู้เชี่ยวชาญในด้านที่เหมาะสม เพื่อที่จะนำความรู้และทักษะ ตลอดจนจดหมายที่แก้ปัญหานั้นที่ประสบอยู่ โดยการศึกษาเป็นกลุ่ม ซึ่งโดยปกติมักจะพักรวมกันและให้เวลาในการประชุมเชิงปฏิบัติการหลายวัน

ยงยุทธ เกษสาคร (2551 : 27) กล่าวว่า การประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นวิธีการที่สำคัญในการพัฒนาบุคลากรให้เพิ่มพูนความรู้ ทักษะและเจตคติ อันจะทำให้บุคลากรได้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการทำงาน และเป็นผู้ที่มีสมรรถภาพในการทำงานได้จนบรรลุผลสำเร็จตามความต้องการขององค์การ

สมคิด บางโม (2551 : 92) กล่าวว่า การประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นการประชุมที่ให้ผู้รับการอบรมได้ปฏิบัติจริง โดยทั่วไปจะมีการบรรยายให้ความรู้พื้นฐานก่อนแล้วจึงให้ลงมือปฏิบัติ อาจเป็นการฝึกการใช้เครื่องมือใหม่ๆ อบรมเพื่อช่วยกันสร้างคู่มือ หรืออบรมเพื่อสร้างอุปกรณ์ต่างๆ เป็นต้น การปฏิบัตินิยมให้รวมกันเป็นกลุ่มๆ มากกว่าปฏิบัติเป็นกลุ่มใหญ่หรือรายบุคคล

กล่าวโดยสรุป การประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นกระบวนการพัฒนาบุคลากร ให้มีความรู้ ทักษะ พัฒนาความรู้ ความสามารถ กระบวนการเฉพาะเรื่อง โดยจัดกิจกรรมให้ผู้รับการอบรมลงมือปฏิบัติจริง เพื่อให้บุคลากรทำงานให้มีประสิทธิภาพในการทำงานสูงขึ้น สามารถปฏิบัติงานได้บรรลุตามเป้าหมายขององค์การ

5.1.2 วัตถุประสงค์ของการประชุมเชิงปฏิบัติการ

ปรีชา ดีหลี (2548 : 37) กำหนดวัตถุประสงค์การประชุมเชิงปฏิบัติการไว้ดังนี้

1. เพื่อให้สมาชิกได้ปฏิบัติจริง
2. เพื่อให้เกิดผลงานใหม่ๆ
3. ส่งเสริมความร่วมมือของสมาชิก

อมรรวรรณ ภูเขาพันธ์ (2553 : 32) ได้สรุปวัตถุประสงค์การประชุมเชิงปฏิบัติการไว้ว่า การประชุมเชิงปฏิบัติการ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมมีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะทั้งด้านทฤษฎี และด้านปฏิบัติการอย่างแท้จริง รู้จักแก้ปัญหาและปรับปรุงงานให้ดีขึ้น โดยเป็นลักษณะประชุมปรึกษาหารือเพื่อแก้ปัญหาหรือกำหนดมาตรการอย่างใดอย่างหนึ่ง ประกอบด้วย การประชุมย่อย การประชุมใหญ่ ผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมดจะได้รับความรู้ประสบการณ์ไปเป็นแนวปฏิบัติต่อไป

สรุปได้ว่า ลักษณะของการประชุมเชิงปฏิบัติการเป็นการรวมกลุ่มจำนวน 2 คนขึ้นไป หรือมากกว่านั้น ที่มีความสนใจหรือปัญหาาร่วมกันพบปะ และร่วมกันปรึกษาหารือวิธีแก้ไขปัญหามา เพื่อทำงานให้บรรลุเป้าหมาย

5.1.3 การดำเนินการประชุมเชิงปฏิบัติการ

ปรีชา ดีหลี (2548 : 38 – 39) กล่าวถึงการกำหนดการประชุมเชิงปฏิบัติการแบ่งการดำเนินงานเป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนแรก จะเป็นการให้ความรู้ของวิทยากร เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจให้แก่ผู้เข้ารับการอบรม ให้สามารถแก้ไขข้อขัดข้องในการทำงาน กำหนดแนวทางในการปฏิบัติและปรับปรุงงาน

ส่วนที่สอง จะเป็นการปฏิบัติการของผู้เข้ารับการอบรมที่จะหาหรืออภิปรายให้ได้แนวทางแก้ปัญหาหรือวิธีการปฏิบัติงาน โดยอาจจะดำเนินการทั้งกลุ่มใหญ่หรือแบ่งเป็นกลุ่มย่อยซึ่งจะดำเนินการของส่วนที่สอง จะอาศัยหลักการที่วิทยากรได้บรรยายหรืออภิปรายมาใช้ประกอบเป็นแนวทาง

การดำเนินการประชุมเชิงปฏิบัติการที่กล่าวมา ผู้วิจัยสรุปได้ว่าเป็นการดำเนินการ 2 ส่วน ประกอบไปด้วย การให้ความรู้และการลงมือปฏิบัติ โดยอาศัยวิทยากรในการบรรยายเป็นแนวทาง

5.1.4 ประโยชน์ของการประชุมเชิงปฏิบัติการ

ธนิดา คำเพราะ (2552 : 36 – 39) กล่าวถึงประโยชน์ในการประชุมเชิงปฏิบัติการไว้ดังนี้

1. การวางแผนประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นการศึกษาค้นคว้าเป็นหมู่คณะ เกิดจากความต้องการและวัตถุประสงค์เดียวกัน เพื่อพัฒนาหรือแก้ไขปรับปรุงเพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นที่น่าพอใจ โดยก่อนจะเริ่มศึกษาค้นคว้าเป็นหมู่คณะ หรือการประชุมเชิงปฏิบัติการควรเตรียมการก่อน การวางแผน เป็นสิ่งจำเป็น ผู้นำจะต้องรู้สึกถึงปัญหา เวลา สถานที่

ระยะเวลา และจำนวนครั้งของการประชุมที่จะมีขึ้น

2. การกำหนดปัญหา ปัญหาที่กำหนดควรเป็นปัญหาของคุณ การอภิปรายเป็นหมู่คณะควรนำไปสู่ปัญหาร่วม เป้าหมายและวัตถุประสงค์ร่วมตลอดจน แผนและวิธีการที่ก่อให้เกิดความสำเร็จในการแก้ปัญหา การตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาควร เป็นการตัดสินใจที่เห็นพ้องกัน

3. การวิเคราะห์ปัญหา แต่ละปัญหาจะประกอบด้วยหน่วยเล็กๆ ปัญหาเหล่านี้จะต้องถูกกำหนดแนวทางในการแก้ไขแผนต่างๆ จะต้องกำหนดโดยสมาชิก และต้องเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การวิเคราะห์ปัญหาและการวางแผนปฏิบัติการเพื่อ แก้ปัญหาหมายถึงการแยกแยะประเด็นปัญหาออกเป็นหน่วยหรือเป็นปัญหาย่อย

4. การให้งานขั้นต่อไป คือ การที่ผู้ร่วมประชุมทุกคนมีโอกาส ทำงานอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยให้ความร่วมมือกับวิทยากร เมื่อให้งานแล้ว ควรเริ่มทำงานใน ปัญหาของตนเอง ส่วนเวลาที่กำหนดในการทำงานอาจมีการยืดหยุ่นบ้างเล็กน้อย

5. การนำการแก้ปัญหาออกปฏิบัติ ผู้นำต้องเป็นผู้ประสาน เป็นวิทยากรทำหน้าที่จูงใจและนำสมาชิกในกลุ่มและผู้ชี้แนะ ตลอดจนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นส่วนการติดตามผลเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อที่จะได้นำประสบการณ์ที่ได้รับจากการ ประชุมไปอภิปรายในการประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งต่อไป

6. การประเมินผล ควรมีการประเมินผลร่วมกันโดยผู้เข้าร่วม ประชุม การประเมินผลอาจทำโดยบุคคลที่มีประสบการณ์ มีความรู้ในเรื่องนั้นๆ การ ประเมินควรจะเป็นการประเมินกระบวนการ แนวทางของการทำงานร่วมกัน

7. การรายงานความก้าวหน้าของกลุ่ม จะต้องเผยแพร่ให้สมาชิก ทุกคนได้ทราบ อาจทำได้โดยการออกข่าวสาร รายงานผลของการปฏิบัติงาน ควรเขียนให้ ง่ายและชัดเจน การรายงานมีประโยชน์คือ ในรายงานจะมีข้อมูลที่อ้างอิงที่สามารถนำไป ปฏิบัติได้ ส่วนการติดตามผลควรกระทำโดยสมาชิกทุกคน สิ่งดังกล่าวจะช่วยให้ครูสามารถ นำไปแก้ปัญหาที่ตนประสบ

สรุปได้ว่า หลักการประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อให้ได้รับผลประโยชน์อย่าง เต็มที่จากการประชุมเชิงปฏิบัติการและเป็นไปอย่างมีระบบภายใต้คำแนะนำจาก ผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิ โดยนำความรู้และประสบการณ์มาร่วมกันในการแก้ปัญหา โดยลงมือกระทำและกำหนดเป็นแนวทางในการปฏิบัติ

5.2 การนิเทศภายใน

5.2.1 ความหมายของการนิเทศภายใน

คูสิต มั่นคง (2550 : 42) การนิเทศภายในโรงเรียน หมายถึง กิจกรรมที่ผู้บริหารและบุคลากรในโรงเรียนร่วมมือกันจัดขึ้นเพื่อพัฒนาและส่งเสริมการปฏิบัติงานของครูในทุกด้าน รวมทั้งให้ครูเกิดความก้าวหน้าในวิชาชีพ และให้สามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นิเวทย์ บุญโยธา (2550 : 42) การนิเทศภายใน หมายถึง การทำงานอย่างมีระบบของผู้บริหารโรงเรียนกับคณะครูในโรงเรียน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน พัฒนาให้มีความรู้ความเข้าใจ และทักษะในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับแนวการปฏิรูปการเรียนรู้ และ ให้ครูทุกคนมีส่วนร่วมในกระบวนการนิเทศภายในโรงเรียน

กล่าวโดยสรุป การนิเทศภายใน เป็นการดำเนินงานอย่างมีระบบของผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ เพื่อพัฒนางานของผู้รับการนิเทศให้มีคุณภาพสูงขึ้น หรือเพิ่มศักยภาพของผู้รับการนิเทศให้มากขึ้น

5.2.2 ความมุ่งหมายของการนิเทศภายใน

ความมุ่งหมายของการนิเทศภายใน มีนักวิชาการหลายคนได้ให้ทรรศนะ ดังนี้

บรรลุ นนทะมาตย์ (2547 : 27) ได้สรุปความมุ่งหมายและความจำเป็นของการนิเทศไว้ว่า การนิเทศมีความจำเป็นที่จะต้องจัดให้มีขึ้นในโรงเรียน โดยความร่วมมือของครูทุกคน และเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้บริหารโรงเรียนที่จะช่วยให้ประสบผลสำเร็จในการบริหารและการพัฒนาครูให้มีความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากการนิเทศภายในไปใช้ในการปรับปรุงการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของตน และมีความมั่นใจมีความภูมิใจที่ประสบผลสำเร็จในการปฏิบัติงาน

คูสิต มั่นคง (2550 : 11) กล่าวว่า การพัฒนาบุคลากรนั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้บุคลากรในหน่วยงาน ได้มีการพัฒนาตนเองให้มีความรู้มีความสามารถ มีทักษะในการปฏิบัติงานมากขึ้น และเพื่อให้การดำเนินงานของหน่วยงานบรรลุเป้าหมาย รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพงาน และความก้าวหน้าในหน้าที่การงานของบุคลากรในองค์การหรือหน่วยงานอย่างมีประสิทธิภาพ

กล่าวโดยสรุป การนิเทศภายในนั้นมีความมุ่งหมายเพื่อที่จะมุ่งช่วยเหลือครูหรือบุคลากรในโรงเรียนหรือองค์การ หน่วยงานต่างๆ ให้สามารถพัฒนาตนเองให้ช่วยเหลือตนเองมีขวัญกำลังใจในการทำงานหน้าที่ของตนอันจะเป็นการส่งผลให้การจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพและยังทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนสูงตามไปด้วย

5.2.3 วิธีกรและเทคนิคในการนิเทศ

อรรถนพ โพธิ์ศรี (2553 : 48 - 49) ให้ข้อเสนอแนะวิธีการและเทคนิคในการนิเทศไว้ดังนี้

1. การเยี่ยมชั้นเรียน การนิเทศแบบนี้อาจเกิดขึ้นจากการที่ผู้นิเทศเป็นผู้วางแผนเอง หรือเกิดจากความต้องการของครู ที่จะพบปะและสังเกตการสอนของครูในชั้นเรียนเป็นรายบุคคล
2. การแนะนำเป็นรายบุคคล เป็นวิธีหนึ่งที่ทำให้โอกาสผู้นิเทศได้เป็นรายบุคคลกับผู้นิเทศ ในเรื่องปัญหาทางวิชาการของแต่ละคน เป็นวิธีการที่ทั้งสองคนได้ทำงานร่วมกัน
3. การประชุมกลุ่ม เป็นการพบปะระหว่างผู้นิเทศ และผู้นิเทศ ซึ่งอาจจัดเป็นกลุ่มย่อย หรือกลุ่มใหญ่ก็ได้เพื่อศึกษาหาหรือทำงานร่วมกัน
4. การประชุมปฏิบัติการ เป็นการประชุมที่ผู้เข้าร่วมประชุมได้ลงมือปฏิบัติตนแก้ปัญหาด้วยกัน ผลของการปฏิบัติการจะได้ผลงานหรือคำตอบสมาชิกได้พัฒนาความสามารถในการแก้ปัญหาร่วมกัน
5. การให้ครูสังเกตการณ์สอน ได้แก่การให้ครูไปสังเกตการณ์สอนของโรงเรียนอื่นๆ การสาธิตการสอน การสอนชั้นอื่นๆ เพื่อให้ครูได้เรียนรู้วิธีการที่ดี
6. การใช้เอกสาร
7. การใช้วัสดุอุปกรณ์การสอน

สรุปได้ว่าการนิเทศเป็นกระบวนการบริหารงานด้านวิชาการ ซึ่งการนิเทศเป็นกิจกรรมที่ช่วยพัฒนาความสามารถในการจัดการเรียนการสอนของครูได้ แต่ต้องคำนึงถึงสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการพื้นฐานที่โรงเรียนหรือครู รวมทั้งบุคลากรในโรงเรียนต้องการ

5.2.3 กระบวนการนิเทศภายใน

โกวิท ประวาลพุกษ์ (2548 : 67) กล่าวถึงกระบวนการนิเทศต้องยึดหลักการดังนี้

1. การนิเทศควรมีการบริหารงานเป็นระบบ และมีการวางแผนการดำเนินงานเป็นโครงการ
2. การนิเทศต้องมีหลักการมีส่วนร่วมในการทำงาน คือมีความเป็นประชาธิปไตย เคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น เห็นความแตกต่างระหว่างบุคคล เน้นความร่วมมือร่วมใจในการทำงาน และใช้ความรู้ความสามารถในการทำงาน เพื่อให้งานนั้นไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ
3. การนิเทศเป็นงานสร้างสรรค์ เป็นการแสวงหาความสามารถพิเศษของแต่ละบุคคลให้แต่ละบุคคลได้แสดงออก และพัฒนาความสามารถเหล่านั้นได้อย่างเต็มที่
4. การนิเทศเป็นการแก้ไข้ปัญหาที่เกิดจากการเรียนการสอน โดยให้อาจารย์ได้เรียนรู้ปัญหาของตนเป็นอย่างไร จะหาวิธีแก้ไข้ปัญหานั้นอย่างไร
5. การนิเทศเป็นการสร้างสภาพแวดล้อมในการทำงานให้ดีขึ้น สร้างความเข้าใจระหว่างกัน สร้างมนุษยสัมพันธ์มีวิธีการทำงานที่ดี และความสามารถที่จะอยู่ร่วมกันได้
6. การนิเทศเป็นการสร้างความผูกพัน และความมั่นคงต่องานอาชีพ รวมทั้งความเชื่อมั่นในความสามารถของตน เกิดความพึงพอใจในการทำงาน
7. การนิเทศเป็นการพัฒนาและส่งเสริมวิชาชีพครู ให้มีความรู้สึกรักภูมิใจในความเป็นครู เป็นวิชาชีพที่ต้องใช้วิชาความรู้ความสามารถ และสามารถที่จะพัฒนาได้

กล่าวโดยสรุป กระบวนการนิเทศภายในสามารถทำได้หลายวิธี แล้วแต่ผู้นิเทศและผู้ร่วมนิเทศจะเห็นพ้องกัน เพื่อแก้ไข้และปรับปรุงปัญหาและสาเหตุที่ทำให้การทำงานไม่ประสบความสำเร็จ ในงานวิจัยครั้งนี้ใช้การนิเทศแบบชี้แนะ ซึ่งเป็นการนิเทศที่ผู้นิเทศจะชี้แนะให้คำปรึกษาผู้ถูกนิเทศเป็นรายบุคคล เพื่อพัฒนางานวิจัยในชั้นเรียนต่อไป

5.3 การนิเทศแบบให้คำชี้แนะ (Coaching)

สำนักงานทดสอบทางการศึกษา (2553ช : 2-10) อธิบายถึงขั้นตอนการนิเทศแบบให้คำชี้แนะเพื่อเพิ่มศักยภาพครูและผู้บริหารสถานศึกษาให้สามารถจัดการ

เรียนรู้และยกระดับคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาให้สูงขึ้นว่า มีขั้นตอนหลักสำคัญอยู่ 3 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการก่อนการให้คำชี้แนะ

การเตรียมการก่อนการให้คำชี้แนะ เป็นการเตรียมองค์ความรู้ในการนำไปใช้ในการชี้แนะโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยให้ครูสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้กับผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งผู้นิเทศจะคอยแนะนำให้คำปรึกษา ช่วยเหลือให้ครูสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ผู้ชี้แนะจะเสนอแนะแล้ว ต้องให้ครูได้วิเคราะห์ตนเอง ให้สามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในสภาวะแวดล้อมต่างๆ และสามารถแก้ปัญหาอุปสรรคในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้หมดไป การให้คำชี้แนะจะช่วยให้ครูสามารถสะท้อนภาพการปฏิบัติงานของครู เพื่อให้ตระหนักว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จะต้องใช้วิธีการจัดการเรียนรู้ได้อย่างไร เพื่อที่จะให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ อย่างไรก็ตาม เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู ขณะเดียวกันผู้ชี้แนะจะได้ข้อมูล ความรู้ที่จำเป็น ซึ่งครูยังขาดอยู่ ดังนั้นการให้คำชี้แนะที่มีประสิทธิภาพไม่เพียงขึ้นอยู่กับทักษะของผู้นิเทศและความสามารถในการรับการนิเทศ (Receptiveness) ของครูเท่านั้น แต่ยังขึ้นอยู่กับองค์ประกอบแวดล้อมหลายประการด้วยกัน ผู้ชี้แนะควรจะต้องเป็นผู้รักการอ่าน รักการแสวงหาความรู้ และจะต้องมีความพร้อมก่อนการให้คำชี้แนะ

ขั้นตอนที่ 2 การดำเนินการให้คำชี้แนะ

ขั้นตอนการดำเนินงานให้คำชี้แนะเป็นขั้นตอนที่ศึกษานิเทศก์หรือผู้ชี้แนะช่วยให้ครูนำความรู้ความเข้าใจที่มีอยู่ หรือที่ได้รับจากการอบรมไปปฏิบัติให้เกิดผลสำเร็จตามศักยภาพหรือความสามารถของครูแต่ละคน เป็นการพัฒนากลุ่มครู จำนวนน้อยหรือรายบุคคลอย่างเข้มข้น ทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิด เช่นการสังเกตการณ์สอนในชั้นเรียน พิจารณาผลงานนักเรียนร่วมกันกับครู เป็นการพัฒนาในบริบทการทำงานในสถานศึกษา

ขั้นตอนที่ 3 การสรุปผลการให้คำชี้แนะ

การสรุปผลการให้คำชี้แนะเป็นขั้นตอนที่ศึกษานิเทศก์หรือผู้ให้คำชี้แนะเปิดโอกาสให้ครูได้สรุปผลการให้คำชี้แนะเพื่อให้ได้หลักการสำคัญไปปรับปรุงหรือพัฒนาการเรียนการสอนของตนเองต่อไป มีการวางแผนที่จะกลับมาชี้แนะร่วมกันอีกครั้งว่า ความรู้ความเข้าใจใหม่ที่ได้รับการชี้แนะครั้งนี้จะเกิดผลในทางปฏิบัติเพียงใด รวมไปถึง

การตกลงร่วมกันเรื่องให้ความช่วยเหลืออื่นๆ เช่น หาเอกสารมาให้ศึกษา ประสานงานกับบุคคลอื่นๆ แนะนำแหล่งเรียนรู้เพิ่มเติม เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า การพัฒนาบุคลากรเป็นกระบวนการ และวิธีการต่างๆ ที่นำมาเป็นกลยุทธ์ในการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ ความสามารถ ทักษะความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ตลอดจนความตระหนักและเจตคติที่ดีต่อการประกอบวิชาชีพเพื่อให้งานที่ปฏิบัติบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ครูต้องค้นหานวัตกรรมใหม่ๆ เพื่อนำมาใช้กับสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

1. แนวคิดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

นักการศึกษาหลายท่านได้ให้แนวคิดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

ทวีศักดิ์ นพเกษร (2549 : 39) ได้กล่าวว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการวิจัยประยุกต์ที่ใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพมาก แต่มีปรัชญาการวิจัยเฉพาะของตนเองภายใต้กระบวนทัศน์การวิพากษ์ (Critical Paradigm) โดยใช้การวิภาษวิธี (Dialectic) ซึ่งหมายถึงการอภิปรายถกเถียง (Debate) เพื่อแก้ปัญหาข้อยุติจากความเป็น 2 ฝ่าย ที่แตกต่างกันเพื่อนำไปสู่สิ่งที่ดีกว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีความมุ่งหมายให้กลุ่มเป้าหมายที่เข้าไปศึกษามีสภาพที่ดีกว่าเดิม โดยกลุ่มตัวอย่างที่นักวิจัยเข้าไปศึกษามีส่วนร่วมกับนักวิจัยทุกขั้นตอนอย่างเท่าเทียม มีการเรียนรู้ร่วมกันผ่านกระบวนการปฏิบัติในสนามการวิจัยที่ไม่ยึดกับทฤษฎี (Praxis) ด้วยความเชื่อในความสามารถของมนุษย์ที่จะทำงานร่วมกัน เพื่อตัดสินใจและกระทำอย่างเท่าเทียม ทั้งที่มีความแตกต่างกัน นักวิจัยจึงมิใช่บทบาทเป็นเพียงผู้วิจัยเท่านั้น หากแต่ยังมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้ร่วมเรียนรู้ (Research as Learner) ไปกับกลุ่มตัวอย่างในการปรับปรุงสถานะที่เห็นพ้องต้องกัน ให้ดีขึ้นรวมทั้งบทบาทการเป็นผู้กระตุ้น (Facilitator) ให้เกิดการสะท้อน (Reflection) การปฏิบัติไปสู่การเรียนรู้และปรับปรุงการปฏิบัติจนกว่าจะบรรลุเป้าหมายที่ต้องการร่วมกัน

นงนภัส คู่ขวัญ เทียงกมล (2551 : 180) ได้ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่า หมายถึงการเรียนรู้และแสวงหาความรู้จากประสบการณ์โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย คือผู้มีส่วนได้เสีย นักปกครองและผู้วิจัย โดยอาจจะเริ่มต้นตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมประเมินผลและร่วมรับผลที่เกิดจากการดำเนินงาน รวมทั้งมีการสรุปบทเรียนร่วมกันตลอดจนร่วมหาวิธีแก้ปัญหาและร่วมพัฒนาต่อไป

สุภางศ์ จันทวานิช (2551 : 66-69) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยที่นำแนวคิด 2 ประการมาผสมผสานกัน คือ การปฏิบัติการ (Action) ซึ่งหมายถึงกิจกรรมที่โครงการวิจัยจะต้องดำเนินการและคำว่า การมีส่วนร่วม (Participation) อันเป็นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องของทุกฝ่ายที่เข้าร่วมกิจกรรมวิจัย ในการวิเคราะห์สภาพปัญหาหรือสถานการณ์อันใดอันหนึ่ง แล้วร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินการ จนกระทั่งสิ้นสุดการวิจัย โดยมีความหมายถึง วิธีการที่ทำให้ผู้ถูกวิจัยหรือชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมวิจัย นับตั้งแต่การระบุปัญหาของการดำเนินการ การช่วยให้ข้อมูลและการช่วยวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนช่วยหาวิธีแก้ไข ปัญหาหรือส่งเสริมกิจกรรมนั้นๆ ซึ่งในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ข้อมูลจากการทำวิจัยทุกขั้นตอนชาวบ้านเป็นผู้ร่วมกำหนดปัญหาของชุมชนและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา กระบวนการวิจัยจึงดำเนินไปในลักษณะของการแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างชาวบ้านกับผู้วิจัย เพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นขั้นๆ ส่วนกระบวนการสังเคราะห์ข้อมูลเป็นไปในเชิงการวิภาษ (Dialectic) ซึ่งชาวบ้านจะค่อยๆ เรียนรู้ด้วยตนเองและวิธีการวิจัย เช่นนี้ ข้อมูลที่ได้จึงมีความชัดเจนสะท้อนความคิดอ่านตลอดจนนิสัยใจคอของชาวบ้านสะท้อนความต้องการและแบบแผนในการดำเนินชีวิตของเขา การวิจัยแบบนี้จึงเป็นวิธีการที่สนับสนุนให้ชาวบ้านหรือตัวแทนในชุมชนเป็นคนสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับตนเองและชุมชน โดยการศึกษาเรียนรู้หาข้อมูลการศึกษาวิเคราะห์ถึงปัญหา รวมทั้งการแก้ไขปัญหาที่กำลังประสบอยู่ โดยการร่วมกันวางแผนและกำหนดการดำเนินงานตามแผนหรือโครงการ พร้อมทั้งการปฏิบัติตามแผน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาได้ถูกต้องตรงตามความต้องการ ประกอบกับการใช้ภูมิปัญญาและทุนที่มีอยู่ในชุมชน การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้ นอกจากจะส่งผลดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ยังช่วยให้เกิดการพัฒนาของผลงานวิจัยและ

กระบวนการวิจัยในตัวของมันเองอีกด้วยและอีกทางหนึ่ง การวิจัยยังเป็นส่วนสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ให้แก่ประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการวิจัยซึ่งสามารถเป็นผู้นำของการพัฒนาลงสู่ชุมชนท้องถิ่นอย่างได้ผลและมีประสิทธิภาพอีกด้วย

สรุปแนวคิดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้ว่าเป็นการวิจัยประยุกต์ที่มีการเรียนรู้และแสวงหาความรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วม ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมประเมินผลและร่วมรับผลที่เกิดขึ้น ตลอดจนร่วมหาวิธีแก้ปัญหาและพัฒนา จากผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย โดยเป็นการวิจัยที่ผสมผสานระหว่างแนวคิดการปฏิบัติการและแนวคิดการมีส่วนร่วมเข้าไว้ด้วยกัน

2. ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

สเตเฟน เคมมิส และ เพตริเซีย วิคส์ (Stephen Kemmis and Patricia Weeks nd., อ้างถึงใน สมบัติ ท้ายเรือคำ. 2546) ได้ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่าเป็นการวิจัยที่มีจุดประสงค์ เพื่อช่วยเหลือบุคคลในการเรียนรู้ เพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการเรียนรู้ให้ดีขึ้น โดยเฉพาะการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสังคมและการศึกษาของบุคคลเหล่านั้นในวงการศึกษาใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การ ในการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตร หรือแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ต่างๆ ในการทำงาน ซึ่งต้องอาศัยผู้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานในทุกขั้นตอน

เคมมิส และแม็คแทกการ์ท (Kemmis & McTaggart : 1988) ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่าเป็นการวิจัยที่กลุ่ม สะท้อนตนเอง สืบค้นและดำเนินการ โดยผู้มีส่วนร่วมในสังคมเพื่อปรับปรุงความเป็นธรรม และความมีเหตุมีผลของการปฏิบัติในสังคมของตนเอง

สุภางศ์ จันทวานิช (2548: 67-68) กล่าวไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง วิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในกิจกรรมวิจัย นับตั้งแต่การระบุปัญหาการดำเนินการติดตามผล จนกระทั่งถึงขั้นประเมินผล

สมโภชน์ อเนกสุข (2548 : 18) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นรูปแบบของการวิจัยที่นักวิจัยมีความเกี่ยวข้องในฐานะผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมส่วนหนึ่งขององค์การและเป็นนักวิจัย เป็นการนำแนวคิดและวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพมาศึกษา โดยผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยช่วยกันแสวงหารูปแบบของการพัฒนาหรือหาวิธีการแก้ปัญหา มีการพัฒนาความสำคัญในการวิเคราะห์วิจารณ์ ของผู้ที่

เกี่ยวข้องเพื่อปรับปรุงสภาวะความเป็นอยู่และวิถีชีวิตตลอดจนการเปลี่ยนแปลงสภาพโครงสร้างความสัมพันธ์พื้นฐานในสังคมตนเอง

องอาจ นัยพัฒน์ (2551 : 289) สรุปว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการ หมายถึง การวิจัย ที่ดำเนินการโดยคณะนักวิจัย และบุคคลผู้ปฏิบัติงานตามภาระหน้าที่รับผิดชอบในหน่วยงาน องค์กร หรือชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมายหลัก เพื่อนำข้อสรุปผลของการวิจัยที่ค้นพบ หรือสรรค์สร้างขึ้น ไปใช้ปรับปรุงแก้ไขปัญหา หรือพัฒนาคุณภาพของการปฏิบัติงานใดๆ ในหน่วยงาน องค์กร หรือชุมชนได้อย่างทันต่อเหตุการณ์ สอดคล้องกับสภาพลักษณะและเงื่อนไขของปัญหาที่ต้องปรับปรุงแก้ไข และกลมกลืนกับโครงสร้างการบริหารงานและบริบททางกายภาพ สังคม และวัฒนธรรม ที่แวดล้อมหน่วยงาน องค์กร หรือชุมชนเหล่านั้น

ธีระวุฒิ เอกะกุล (2552 : 5) กล่าวว่า การวิจัยปฏิบัติการ หมายถึง การรวบรวม และหรือการแสวงหาข้อเท็จจริง โดยใช้ขั้นตอนกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อให้ได้มา ซึ่งข้อสรุป อันนำไปสู่การแก้ปัญหาที่เผชิญอยู่ ทั้งในด้านประสิทธิภาพและประสิทธิผลของงานในขอบข่ายที่รับผิดชอบ โดยผู้วิจัยมีการปรับปรุงแก้ไข และดำเนินการซ้ำหลายๆ ครั้ง จนกระทั่งผลการปฏิบัติงานนั้นบรรลุจุดประสงค์ หรือแก้ไขปัญหาก็ประสบความสำเร็จ

โดยสรุปแล้ว การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการแก้ไข้ปัญหาโดยที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจะมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในการดำเนินการทุกขั้นตอน ซึ่งการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายได้ต้องอาศัยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคนร่วมกันปฏิบัติเริ่มตั้งแต่ขั้นวางแผนจนถึงสิ้นสุดกระบวนการแล้วปฏิบัติการในลักษณะนี้ต่อไป ตามเป้าหมายขององค์กร เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาองค์กรต่อไปโดยไม่มีที่สิ้นสุดในกระบวนการดำเนินการพัฒนาต่อไป

3. หลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีหลักการที่สำคัญอยู่ 16 ประการดังนี้ (นงนภัส คู่วรัญญู เทียงกมล. 2551 : 188-198)

1. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นวิธีการปรับปรุงการปฏิบัติในสังคม (Social Practice) ด้วยการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติในสังคมและเรียนรู้จากกระบวนการเปลี่ยนแปลงนั้น โดยการเน้นความสำคัญของการศึกษาชุมชน โดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของชาวบ้าน การประเมินปัญหาและความต้องการของชุมชน

(Need Assessment) เป็นการช่วยกัน วิเคราะห์สถานการณ์ (Situation Analysis) ปัจจุบันว่า ในชุมชนมีข้อบกพร่องหรือปัญหาใดบ้าง ในเรื่องอะไรบ้างและมีความต้องการที่จะแก้ไข หรือพัฒนาเรื่องใดบ้าง นอกจากการศึกษาสภาพชุมชนเพื่อเข้าใจปัญหาที่ควรแก้ไข ดังกล่าวแล้ว เมื่อมีการกำหนดแนวทางแก้ไขแล้วคณะวิจัยควรจะต้องมีการสำรวจ ทรัพยากรในชุมชน (Resource Assessment) ซึ่งจะรวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากร มนุษย์ บริการของหน่วยงานต่างๆในพื้นที่ทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งนี้เพื่อร่วมกันกำหนด กิจกรรมหรือโครงการแก้ปัญหาหรือโครงการแก้ปัญหาหรือพัฒนาร่วมกัน เพื่อสร้าง โอกาสประสบความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการแก้ปัญหาหรือพัฒนา

2. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการมีส่วนร่วมที่แท้จริง (Authentic Participation) ซึ่งเกี่ยวกับความต่อเนื่องของการหมุนเวียนของการวางแผน การกระทำ คือ การดำเนินการตามแผนนั่นเอง การสังเกตอย่างเป็นระบบ การสะท้อน กลับ (Reflecting) และย้อนกลับไปทำการวางแผนอีก (Re-planning) และเริ่มรอบการ หมุนเวียนอีกครั้ง อย่างไรก็ตามกระบวนการนี้สามารถเริ่มต้นด้วยวิธีการแตกต่าง ดังเช่น

2.2.1 เก็บข้อมูลเบื้องต้นในพื้นที่ที่สนใจด้วยการสำรวจทั่วไปแล้ว ไตร่ตรอง จากนั้นทำแผนเพื่อการเปลี่ยนแปลง

2.2.2 การสำรวจการเปลี่ยนแปลงโดยการเก็บข้อมูลสิ่งที่เกิดขึ้นและ ไตร่ตรอง จากนั้นสร้างแผนที่ละเอียดรอบคอบสำหรับปฏิบัติการ

ในทั้งสองกรณีดังกล่าว เป็นการสะท้อนการหมุนเวียนที่เต็มไปด้วยความคิด และเป็นระบบที่ติดตามโดยความนิยมภายใต้บริบทของกลุ่มด้วยความเข้าใจและปฏิบัติตน ประการหนึ่งส่วนอีกทางหนึ่งจะเป็นการพัฒนาซึ่งเป็นวิวัฒนาการ (Evolution) อีกประการ หนึ่ง

3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นความร่วมมือ ความรับผิดชอบ สำหรับการกระทำจะเกี่ยวกับการปรับปรุงด้วยความร่วมมือของกลุ่ม และจะขยายวงกว้างออกไปจากที่ส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงอย่างมากไปสู่การเกี่ยวข้องโดยตรง มากที่สุดเท่าที่เป็นไปได้ จากผลกระทบเหล่านั้น จากการสนใจในการปฏิบัติ

4. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการสร้างชุมชนแห่งการ วิพากษ์วิจารณ์ตนเอง (Self-critical Communities) ของประชาชนที่มีส่วนร่วม และที่ให้ ความร่วมมือในกระบวนการการวิจัยของการวางแผน (Planning) ลงมือกระทำ (Acting) สังเกต (Observing) และไตร่ตรอง (Reflecting) ด้วยจุดมุ่งหมายการสร้างชุมชนของ

ประชาชนที่ให้คำมั่นที่จะบรรลุการหยั่งรู้ด้วยปัญญาญาณ (Enlightening with Intuition) ด้วยตนเองเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อม การกระทำ ผลที่ตามมาและการปลดปล่อยตนเองและอิสระที่จะเลือกค่านิยมของสังคม (Social Values)

5. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ (Systematic Learning Process) ที่ประชาชนผู้ปฏิบัติจะสามารถตอบสนองและแสดงออกตามโอกาสที่เปิดกว้างให้ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ใช้ปัญญาวิเคราะห์วิจารณ์ (Critical Intelligence) เพื่อสื่อสารถึงการกระทำและพัฒนาการเรียนรู้ ดังนั้น การปฏิบัติทางสังคมจึงเป็นสิ่งที่ได้รับรู้และยอมรับ การปฏิบัติดังกล่าวจึงเกี่ยวข้องกับความสนใจใคร่รู้และต้องการมีความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อม (Circumstances) การกระทำ (Action) และสิ่งที่ตามมา (Consequences) ในสภาพความเป็นอยู่ของตนเอง ดังนั้นทฤษฎีการวิจัยเชิงปฏิบัติจึงถูกพัฒนาขึ้น โดยอาจจะแสดงออกในตอนต้นในรูปแบบของเหตุผล สำหรับการปฏิบัติ เหตุผลที่เริ่มต้นเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาผ่านกระบวนการการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

6. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการเกี่ยวข้องกับประชาชนทั้งในเชิงทฤษฎีและการปฏิบัติของเขา

7. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ต้องการประชาชนให้มีส่วนร่วมทั้งด้านการปฏิบัติ ด้านแนวความคิดและด้านการตั้งสมมุติฐานเกี่ยวกับสถาบันที่ต้องทดสอบด้วยการรวบรวมหลักฐานที่น่าเชื่อถือ เพื่อการพิสูจน์ให้เห็นประจักษ์ชัดเจน

8. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จึงเกี่ยวข้องไม่แค่เพียงการรักษาพยาบาลที่อธิบายว่ามีอะไรเกิดขึ้นในปัจจุบันมากที่สุด แต่ยังเป็นกรรวบรวมและวิเคราะห์กลุ่มผู้ทำหน้าที่ตัดสินใจในส่วนที่เกี่ยวข้องกับปฏิกริยาและความประทับใจเกี่ยวกับสิ่งที่กำลังจะเกิดต่อไปภายหน้าอีกด้วย

9. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เกี่ยวกับผู้เข้ามามีส่วนร่วมให้ได้ประจักษ์เห็นชัดในประสบการณ์ของตนเอง ซึ่งสามารถกระทำได้เองโดยการเก็บรักษายานที่กลุ่มบุคคลของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมบันทึกความก้าวหน้าของตนเองและสะท้อนความคิดเห็นของตนเองเกี่ยวกับการเรียนรู้ของกลุ่มที่ขนานกันไปเกี่ยวกับ ก) การปฏิบัติตนเอง (ว่าการปฏิบัติของปัจเจกบุคคลและกลุ่มกำลังพัฒนาอย่างไร) และ ข) กระบวนการศึกษาการปฏิบัติ (โครงการวิจัยปฏิบัติการดำเนินการอย่างไร)

10. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการทางการเมือง เพราะว่าเกี่ยวกับประชาชนที่ทำการเปลี่ยนแปลงที่จะกระทบตนเองด้วยเหตุผลที่บางครั้งจะเป็นการสร้างแรงต่อต้านเปลี่ยนแปลงทั้งที่เข้ามามีส่วนร่วมและบุคคลอื่นๆ

11. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เกี่ยวกับการวิเคราะห์อย่างพินิจพิจารณาในการสร้างสถานการณ์ของสถาบัน (โครงการ ราชการและระบบ) ในที่ซึ่งประชาชนทำงานอยู่ นักวิจัยอาจรู้สึกถึงการต่อต้านการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากความขัดแย้งระหว่างการเสนอวิธีปฏิบัติแบบใหม่และการยอมรับการปฏิบัติ เช่น การสนใจ การสื่อสารการตัดสินใจ และงานการศึกษา (Education Work) การวิเคราะห์อย่างวิพากษ์วิจารณ์นี้ จะช่วยให้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีการกระทำที่เป็นการเมืองโดย ก) เกี่ยวกับการประสานความร่วมมือในกระบวนการวิจัยและเชิญชวนให้มีผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมสำรวจการปฏิบัติของตนเอง และ ข)การทำงานในบริบทของสถาบันที่กว้างขวางมากยิ่งขึ้นต่อการเข้าใจอย่างมีเหตุผลมากขึ้น กระบวนการตัดสินใจมากขึ้นและในรูปแบบการทำงานที่เกี่ยวข้องที่สามารถตอบสนองของความพึงพอใจของบุคคลในชุมชน

12. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จะเริ่มต้นอย่างเล็กๆ ด้วยการทำงานบนพื้นฐานการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อยที่ปัจเจกบุคคลสามารถบริหารจัดการและควบคุมได้และทำงานกันต่อไปในรูปแบบที่ขยายการเปลี่ยนแปลงมากยิ่งขึ้น ซึ่งอาจรวมถึงแนวความคิดที่วิพากษ์วิจารณ์ของสถาบันที่อาจจะนำไปสู่ความคิด เพื่อการปฏิรูปทั่วไปของโครงการ ราชการหรือระบบที่กว้างขวางมากขึ้น ในนโยบายและการปฏิบัติผู้เข้ามามีส่วนร่วมต้องสามารถนำเสนอหลักฐานว่าเขาจะต้องสามารถเชื่อมต่อกับอย่างไรในหัวข้อที่สนใจที่จะยึดกลุ่มไว้ด้วยกันและการจัดตั้ง การตกลง การแบ่งปันที่แท้จริงอย่างไรในกลุ่มดังกล่าว

13. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เริ่มต้นด้วยวงจรเล็กๆ ของการวางแผน กระทำ สังเกตและการสะท้อนที่สามารถช่วยกันกำหนดประเด็น ความคิด และสมมุติฐานที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้นสิ่งที่เกี่ยวข้องนั้นจะสามารถระบุคำถามที่ทรงพลังมากกว่าสำหรับความก้าวหน้าในงานที่ตนเองทำอยู่

14. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เริ่มต้นด้วยวงจรเล็กๆ ของผู้ประสานความร่วมมือ แต่ขยายกว้างขึ้นในชุมชน ดังนั้น ผู้วิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและผู้ที่เกี่ยวข้องจะมีผลของคำถามจากการปฏิบัติการ

15. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ต้องการผู้เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างการบันทึกเกี่ยวกับการปรับปรุงของผู้เข้ามามีส่วนร่วมในกลุ่มดังกล่าว โดยบันทึก

15.1 การเปลี่ยนแปลงของกลุ่มผู้ที่มีส่วนร่วมเกี่ยวกับกิจกรรมและการปฏิบัติต่างๆ

15.2 การเปลี่ยนแปลงในภาษาและวาทกรรมในกลุ่มผู้ที่มีส่วนร่วมที่จะบรรยาย อธิบายและตัดสินใจการปฏิบัติของกลุ่มตนเอง

15.3 การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางสังคมและรูปแบบของการจัดองค์กรที่แสดงคุณลักษณะและบิบบังคับการปฏิบัติของกลุ่ม

15.4 การพัฒนาความเชี่ยวชาญของกลุ่มผู้ที่มีส่วนร่วมในการนำวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ผู้ที่มีส่วนร่วมเหล่านี้ต้องสามารถแสดงหลักฐานบรรยายภาคของกลุ่มที่ประชาชนคาดหวังและให้หลักฐานสนับสนุนการเรียกร้องต่อกันภายในกลุ่มและแสดงความเคารพสำหรับคุณค่าของหลักฐานที่รวบรวมและวิเคราะห์อย่างเคร่งครัด อีกทั้งยังสามารถแสดงและอธิบายทำให้ผู้อื่นเชื่อถือได้

16. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ต้องการให้ผู้ที่มีส่วนร่วมให้เหตุผลในการตัดสินใจเกี่ยวกับงานสังคมหรือการศึกษาแก่ผู้อื่น เพราะว่ากลุ่มผู้ที่มีส่วนร่วมสามารถแสดงหลักฐานที่เขารวบรวมได้และสามารถสะท้อนอย่างวิพากษ์ว่าสิ่งที่พวกเขาทั้งหลายได้กระทำไปจะช่วยพวกเขาเองในการสร้างสรรค์ การพัฒนาทดสอบและตรวจสอบอย่างสมเหตุสมผลสำหรับสิ่งที่พวกเขากำลังกระทำการ มีการพัฒนาเหตุผลดังกล่าวทำให้เขาสามารถสอบถามผู้อื่นอย่างมีเหตุผล ว่าบุคคลอื่นตัดสินใจการปฏิบัติของพวกเขาในรูปแบบทฤษฎีของพวกเขาเองและหลักฐานที่สะท้อนโดยพวกเขาเองนั้นเป็นอย่างไร

สรุปหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ได้ว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ โดยมีความต่อเนื่องในการหมุนเวียนของการวางแผน การกระทำ การสังเกต การสะท้อนกลับและย้อนกลับไปทำการวางแผน เป็นการเริ่มรอบการหมุนเวียนอีกครั้ง เป็นการวิจัยที่เริ่มต้นด้วยวงจรเล็กๆ ของการวางแผน การทำสังเกตและการสะท้อนผลแล้วขยายกว้างขวางต่อไป

4. วัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

อรุณรุ่ง บุญธนนตพงศ์ (2549 : 25) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังต่อไปนี้

1. ชาวบ้าน ชุมชน ผู้ด้อยโอกาสจะตื่นตัว ได้รับการศึกษาเพิ่มมากขึ้น สามารถวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง มีความเชื่อมั่นในทางที่จะให้ความร่วมมือกันหรือมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง เพื่อก่อประโยชน์สูงสุดแก่ตนเองและชุมชน

2. ประชาชนได้รับการแก้ไขปัญหา ผู้ด้อยโอกาสมีโอกาสมากขึ้น การจัดสรรทรัพยากร ต่างๆ มีการกระจายอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม รวมทั้งมีข้อมูลข่าวสารที่ส่งผลให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีต่อคนในชุมชน

3. มีวิจัยและพัฒนาได้เรียนรู้จากชุมชน ได้ประสบการณ์การทำงานร่วมกับชุมชน อันก่อให้เกิดความเข้าใจอันดี และเกิดแนวคิดในการพัฒนาตนเองของนักวิจัยและพัฒนาอย่างแท้จริง

4. ผลงานวิจัยสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทันที เนื่องจากได้ลงมือทำกิจกรรมโดยอาศัยหลักการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายในชุมชน และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เกิดการผึกกำลังร่วมกัน

อรุณรุ่ง บุญธนนตพงศ์ (2549 : 25) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

1. เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นแต่ละแห่งเข้ามาร่วมศึกษาค้นคว้าหาข้อมูล รวมทั้งการหาประเด็นปัญหาเชิงพัฒนา และวรรณกรรมเพื่อแก้ไขปัญห ของชุมชนตนเอง

2. เพื่อให้ได้ข้อมูลความจริง แนวทางการพัฒนาที่เหมาะสม หรือมีความพอดีกับบริบทของชุมชนท้องถิ่นนั้น

3. เพื่อให้มีการขับเคลื่อนมวลชนมาชิกเข้าด้วยกัน เป็นกระบวนการของ ผู้มีความรับผิดชอบร่วมกัน เรียนรู้ด้วยกันและแก้ไขปัญหาไปพร้อมกัน

โดยสรุป การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมหมายความว่า การ ร่วมกันดำเนินกระบวนการวิจัยโดยผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ ทั้งที่เป็นชาวบ้านและนักพัฒนา กับผู้วิจัยภายนอก เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพความจริงของสังคมนั้น และเพื่อให้ เห็นภาพแห่งคุณลักษณะสำคัญของการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่เด่นชัด

5. ลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นวิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการแบ่งส่วนร่วมอย่างแท้จริงจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมวิจัย นับตั้งแต่การระบุปัญหาการดำเนินการ การติดตามผล จนถึงขั้นประเมินผลปฏิบัติการ (Action) หมายถึง กิจกรรมที่โครงการวิจัยต้องการจะดำเนินการ อาจเป็นเรื่องพัฒนาแหล่งน้ำพลังงานหรือ ภาวะโภชนาการ ฯลฯ ส่วนใหญ่แล้วปฏิบัติการมักเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาด้านใดด้านหนึ่งการมีส่วนร่วม (Participatory) หมายถึง การมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องของทุกฝ่ายที่ร่วมกิจกรรมการวิจัย ในการวิเคราะห์สภาพปัญหาหรือสถานการณ์อันใดอันหนึ่งแล้วร่วมในกระบวนการตัดสินใจและดำเนินการจนสิ้นสุดการวิจัย การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมคือการนำแนวคิด 2 ประการนี้มาผสมผสานกัน

เคมมิส และวิลคินสัน (Kemmis & Wilkinson. 1988:23, อ้างถึงใน อังคณา ตุงคะสมิต. 2550 : 14-15) ได้สรุปลักษณะที่สำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ 6 ประการ ดังนี้

1. PAR เป็นกระบวนการทางสังคม (PAR is a Social Process) เนื่องจากมีความเชื่อว่าการพัฒนาบุคคลกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นไปอย่างสัมพันธ์กันไม่ว่าบุคคลนั้นๆ จะได้รับประโยชน์โดยส่วนตนมากน้อยเพียงใด
2. PAR มีลักษณะของการมีส่วนร่วมของคนที่ทำวิจัย (PAR is Participatory) ในการวิจัยอาจจะเริ่มต้นหรือจุดประกายจากภายนอก แต่ในกระบวนการวิจัยจะเน้นที่การมีส่วนร่วมของทุกคนในกลุ่มหรือในชุมชนเป็นเจ้าของการวิจัยร่วมกัน ไม่ใช่เพียงในฐานะผู้ให้ข้อมูลกับนักวิจัยภายนอกหรือในฐานะเฉพาะผู้ได้รับประโยชน์ แต่ถือว่าทุกคนร่วมกันทำวิจัยเกี่ยวกับเรื่องของตนเอง ไม่ใช่การทำวิจัยในเรื่องของผู้อื่นหรือกลุ่มอื่น ทุกคนมีส่วนร่วมในการวินิจฉัยวิเคราะห์ศักยภาพและคุณค่าในตน มีส่วนร่วมในการจัดการใช้ความรู้ความคิดของตนเพื่อการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งเรียนรู้ที่จะสะท้อนความคิด วิพากษ์วิจารณ์ตนเองในสิ่งที่ได้กระทำร่วมกัน ทั้งนี้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในอุดมคตินั้น สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการวิจัย ตั้งแต่การกำหนดปัญหาการวิจัย การเลือกวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล การปฏิบัติตามแผน การสรุปผลการประเมินผล

3. PAR เป็นการปฏิบัติ (PAR is Practical) โดยเฉพาะการปฏิบัติที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคม โดยมุ่งทำความเข้าใจวิธีการและผลการปฏิบัติที่เป็นอยู่ ศึกษาวิธีการที่จะปฏิบัติให้ดีขึ้น และเรียนรู้จากกระบวนการปฏิบัติและผลที่เกิดขึ้น โดยที่ความรู้ที่ได้จากการวิจัยจะเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติ

4. PAR เป็นการดำเนินการวิจัยที่มีฐานคิดในการให้อิสรภาพกับนักวิจัย (PAR is Emancipatory) กล่าวคือ เป็นการปลุกจิตสำนึกเพื่อให้คนได้คลี่คลายและเอาชนะอุปสรรคอันเนื่องมาจากการถูกเอารัดเอาเปรียบในสังคมที่มีโครงสร้างไม่เป็นธรรม ทำให้คนเรียนรู้ที่จะแบ่งปันและร่วม สร้างสิ่งที่เป็นธรรมและสงบสุขมากขึ้น

5. PAR คือ เป็นกระบวนการที่ต้องผ่านการวิพากษ์และสะท้อนผลปฏิบัติ (PAR is Critical) และการสะท้อนตนเอง (Self-Reflection) ในขั้นตอนของการวิจัย ทั้งก่อนและหลังการปฏิบัติ

6. PAR เป็นลำดับขั้นตอนตามวงจรที่ต้องปฏิบัติในการวิจัย (PAR is Recursive) ที่สะท้อนถึงการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะช่วยให้เรียนรู้ต่อไปจากการปฏิบัติร่วมกัน

สมโภชน์ อเนกสุข (2548 : 18) สรุปว่าลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมประกอบด้วย การวางแผน การปฏิบัติ การสังเกต การสะท้อน ผลการปฏิบัติและการปรับปรุงแผนเพื่อนำไปปฏิบัติในวงจรช่วงต่อไปจนกว่าจะได้รูปแบบของการปฏิบัติงานที่พึงพอใจซึ่งกระบวนการวิจัยต้องมีความยืดหยุ่นสูง มีความเป็นพลวัต ไม่จำเป็นต้องดำเนินงานเชิงเส้นตรงสามารถทำการวิจัยซ้ำกันได้อีก โดยพิจารณาจากผลสะท้อนกลับซึ่งจะเป็นข้อมูลสำหรับการพัฒนาแผนงานและกระบวนการวิจัยลำดับต่อไป

โดยสรุป การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการศึกษาระดับเกี่ยวกับการปฏิบัติของผู้วิจัย และเป็นการร่วมมือกันระหว่างผู้วิจัยและสมาชิกของกลุ่ม โดยใช้เป็นกระบวนการพลวัตที่หมุนเวียนไปมาอย่างต่อเนื่องระหว่างการไตร่ตรอง การรวบรวมข้อมูล และการลงมือปฏิบัติตามแผนที่สอดคล้องกับประเด็นปัญหาเชิงปฏิบัติที่สนใจ แล้วขยายผลของการวิจัยกับโรงเรียนในท้องถิ่น ชุมชน และบุคลากรทางการศึกษา

6. ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

นักการศึกษาหลายท่านได้ให้กำหนดขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการไว้ ดังนี้
 เคมมิส และแมคแทกการ์ท (Kemmis and McTaggart. 1988 : 11-15, อ้างถึงใน องอาจ นัยพัฒน์. 2551 : 301-303) ได้กำหนดขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการไว้ 4 ขั้นตอน

หลักคือ

6.1 วางแผนเพื่อไปสู่การเปลี่ยนแปลงในสภาพที่พึงปรารถนา (Planning)

6.2 ลงมือปฏิบัติการตามแผน (Action)

6.3 การสังเกตการณ์ (Observation) กระบวนการ และผลของการเปลี่ยนแปลงตามแผน

6.4 การสะท้อนกลับ (Reflection) กระบวนการและผลของการ

เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น รวมทั้งการปรับปรุงแผนการปฏิบัติงาน (Re-Planning) และดำเนินการเช่นนี้ต่อไปเรื่อยๆ ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมการวิจัยหลักที่หมุนเคลื่อนไปเป็นวัฏจักรของกระบวนการวิจัยเสมือนแหล่งที่ก่อให้เกิดความรู้เชิงปฏิบัติ และกลไกการนำความรู้ที่ได้รับไปใช้แก้ปัญหาอย่างต่อเนื่อง หรือเป็นการดำเนินงานวิจัยที่ไม่แยกกิจกรรมการสืบค้นหาความรู้ความจริงออกจากกิจกรรมการพัฒนา ซึ่งการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสามารถประยุกต์ใช้ระเบียบวิธีวิจัยตามแนวคิดเคมมิส และแมคแทกการ์ทได้ ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละขั้นตอน ดังนี้

1) การวางแผน (Planning) เป็นขั้นเริ่มต้นซึ่งดำเนินการด้วยการสำรวจปัญหาที่ต้องการให้มีการแก้ไขหรือพัฒนาโดยผู้มีส่วนร่วมหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ ครูผู้สอนในชั้นเรียนและผู้เกี่ยวข้องอาจเป็นครูอื่นๆ ที่สอนร่วมกัน นักเรียน ผู้ปกครองและ/หรือผู้บริหาร ตลอดจนชุมชน วางแผนร่วมกันโดยการสำรวจสภาพปัญหาที่ต้องการแก้ไขจะใช้วิธีการใดบ้าง บทบาทหน้าที่ของผู้มีส่วนร่วมเป็นอย่างไร เครื่องมือที่ใช้การแก้ปัญหาอะไรบ้าง เป็นต้น ในขั้นของการวางแผนจะมีการปรึกษาร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนร่วมซึ่งจะช่วยให้มองเห็นสภาพปัญหาได้ชัดเจน รอบด้าน สอดคล้องกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นแล้วร่วมกันกำหนดเป็นแผนปฏิบัติการ

2) การปฏิบัติการ (Action) เป็นการนำข้อมูลจากขั้นวางแผนงานมาดำเนินการปฏิบัติ โดยผู้มีส่วนร่วมใช้การวิเคราะห์หรือการประกอบปฏิบัติการปฏิบัติไปด้วย โดยร่วมกันให้ข้อมูลย้อนกลับว่า แผนที่วางไว้อย่างสมเหตุสมผลนั้นปฏิบัติได้จริงมากน้อยเพียงใด และอาจมีอุปสรรคอื่นๆ มาเกี่ยวข้องโดยไม่คาดคิด ฉะนั้นแผนงานที่กำหนดไว้อาจจะยืดหยุ่นได้ นั่นคือ การปฏิบัติการโดยมีลักษณะเป็น Fluid and Dynamic โดยผู้มีส่วนร่วมต้องใช้วิจารณญาณและการตัดสินใจที่เหมาะสม และมุ่งการปฏิบัติเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ด้วย

3) การสังเกตการณ์ (Observation) ในการดำเนินการวิจัยในชั้นปฏิบัติการจำเป็นต้องมีการสังเกตการณ์ควบคู่ไปด้วย เพื่อให้เกิดความเที่ยงตรงในการปฏิบัติ ควรให้ผู้มีส่วนร่วมทุกฝ่าย ได้ร่วมการสังเกตการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างระมัดระวัง พร้อมกับจับบันทึกสิ่งที่เกิดขึ้น ทั้งที่คาดหวังและไม่ได้คาดหวัง สิ่งที่ต้องทำการสังเกต คือ กระบวนการของการปฏิบัติการสังเกต (The Action Process) ผลของการปฏิบัติการ (The Effects of Action) และสภาพแวดล้อมและข้อจำกัดของการปฏิบัติ (The Circumstances and Constraints) การสังเกตนี้รวมถึงการรวบรวมผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ โดยมากจะใช้เครื่องมือในการสังเกตเพื่อบันทึกข้อมูลเชิงคุณภาพ หรือแบบสังเกตที่วัดผลออกมาในเชิงปริมาณใช้แบบสำรวจ แบบสอบถามวัดสิ่งที่ต้องการทราบความเปลี่ยนแปลงด้วย

4) การสะท้อนกลับ (Reflection) ขั้นตอนสุดท้ายของวงจรการวิจัยเชิงปฏิบัติการ คือ การประเมินหรือตรวจสอบกระบวนการ ผู้มีส่วนร่วมจะต้องตรวจสอบปัญหาที่เกิดขึ้นในแง่มุมมองต่างๆ ที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมของโรงเรียนชุมชน และสังคม โดยร่วมกันอภิปรายเพื่อสะท้อนผลการปฏิบัติที่เกิดขึ้น การประเมินโดยผู้มีส่วนร่วมจะทำให้ข้อมูลครอบคลุมรอบด้าน โดยข้อมูลที่จะเป็นแนวทางในการปรับปรุงและวางแผนการปฏิบัติต่อไปจนกว่าจะสามารถแก้ปัญหาหรือพัฒนางานที่เกิดขึ้นได้

7. ขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ขั้นตอนต่างๆ ของกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มี 6 ขั้นตอนหลัก ดังนี้ (สำราญ กำจัดภัย, 2547 : 13-15)

1. ขั้นตอนที่ 1 ขั้นเตรียมการ ประกอบด้วยกิจกรรมย่อยๆ ได้แก่
  - 1.1 เลือกชุมชนเป้าหมายที่ต้องการพัฒนา
  - 1.2 เข้าสู่ชุมชนเพื่อหาความร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและสร้างความไว้วางใจและการยอมรับในชุมชน
2. ขั้นตอนที่ 2 ขั้นศึกษาปัญหาและกำหนดแนวทางหรือวิธีการแก้ไข ประกอบด้วยกิจกรรมย่อยๆ ได้แก่
  - 2.1 สำรวจข้อมูลพื้นฐานของชุมชน
  - 2.2 แนะนำให้สมาชิกในชุมชน รู้จักกับหลักการและแนวคิดของ PAR
  - 2.3 ระบุปัญหาและจัดเรียงลำดับความสำคัญของปัญหา

2.4 แนะนำวงจรของการวิจัย เพื่อให้รู้ว่า PAR นั้นจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาของชุมชนโดยผ่านกระบวนการวิจัย

2.5 เลือกประเด็นปัญหาที่จะวิจัยจากปัญหาต่างๆ ของชุมชน

2.6 วิเคราะห์สาเหตุของปัญหาและกำหนดวิธีการหรือทางเลือกในการแก้ไข

2.7 เสนอผลการวิเคราะห์ปัญหาและวิธีการแก้ไขต่อชุมชน

3. ขั้นตอนที่ 3 วางแผนปฏิบัติการแก้ปัญหา ประกอบด้วยกิจกรรมย่อยๆ ได้แก่

3.1 ตั้งทีมงานจัดทำแผนปฏิบัติการแก้ปัญหา ให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดทำแผนปฏิบัติการพอสังเขป

3.2 จัดทำแผนปฏิบัติการแก้ปัญหาตามวิธีการที่กำหนดไว้โดยแนวทางการจัดทำแผนนั้น ควรให้ครอบคลุมตามประเด็นคำถามหลักๆ ดังนี้ ปัญหาที่ต้องการแก้ไขคืออะไร คาดหวังให้เกิดผลลัพธ์อะไรบ้างกับชุมชนหลังปัญหานั้นได้รับการแก้ไข การที่จะบรรลุตามผลลัพธ์ที่คาดหวังนั้นๆจะต้องทำโครงการอะไรบ้าง ใครหรือกลุ่มใดเป็นผู้รับผิดชอบแต่ละโครงการและแต่ละโครงการจะดำเนินการช่วงไหน ใช้เวลานานเท่าไร

3.3 กำหนดรายละเอียดของโครงการที่กำหนดไว้ในแผนปฏิบัติการ เช่น วัตถุประสงค์ของโครงการคืออะไร ประกอบด้วยกิจกรรมอะไรบ้าง แต่ละกิจกรรมมีขั้นตอนการดำเนินงานอย่างไร ใครรับผิดชอบ มีแหล่งทุนหรือทรัพยากรซึ่งเป็นปัจจัยป้อนอะไรบ้าง มีแนวทางการติดตามและประเมินผลโครงการหรือกิจกรรมต่างๆอย่างไร รวมทั้งมีการจัดทำกำหนดการหรือปฏิทินปฏิบัติงานอย่างชัดเจนหรือไม่

4. ขั้นตอนที่ 4 วางแผนการติดตามและประเมินโครงการ ประกอบด้วยกิจกรรมย่อยๆ ได้แก่

4.1 ตั้งทีมงานติดตามและประเมินโครงการและให้ความรู้เกี่ยวกับประเมินโครงการพอสังเขป

4.2 กำหนดวัตถุประสงค์ของการติดตามและประเมินโครงการระบุชนิด ประเภทของข้อมูลที่จะใช้ประเมินผล แหล่งข้อมูล วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลและการแปลผล

4.3 จัดทำกำหนดการในการติดตามและประเมินผลในแต่ละกิจกรรม

4.4 ซึ่งแจ่งเกี่ยวกับแผนการติดตามและประเมินโครงการให้
ผู้รับผิดชอบโครงการทราบ

5. ขั้นตอนที่ 5 ปฏิบัติการตามแผนที่วางไว้ ซึ่งการทำงานในขั้นตอนนี้
จะมีลักษณะผสมผสานกันแบบเป็นวงจรตามกระบวนการวิจัยปฏิบัติการ PAOR กล่าวคือ
P = Plan (วางแผน) A = Act (ปฏิบัติตามแผน) O = Observe (สังเกต ตรวจสอบ) และ R
= Reflect (ให้ข้อมูลย้อนกลับ เพื่อการปรับปรุงแก้ไขหรือพัฒนาให้ดีขึ้น) และเมื่อโครงการ
สิ้นสุดมีการประเมินผลในภาพรวมดังนั้น ขั้นตอนนี้ จึงประกอบด้วยกิจกรรมย่อยๆ ได้แก่

5.1 นำแผนการปฏิบัติการแก้ปัญหา หรือแผนปฏิบัติงานตามกิจกรรม
ต่างๆ ที่ระบุไว้ในโครงการและแผนการติดตามและประเมินโครงการ (Plan) ไปปฏิบัติจริง
(Act)

5.2 ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลระหว่างการทำงาน
(Observe) และให้ข้อมูลย้อนกลับเพื่อประกอบการพิจารณาวางแผนปรับปรุงแก้ไขงานหรือ
พัฒนาให้ดีขึ้น (Reflect) โดยทีมงานติดตามและประเมินโครงการ ร่วมกับกลุ่มทำงานของ
โครงการ

5.3 วางแผนปรับปรุงแก้ไขหรือพัฒนางาน (Plan) ลงมือปรับปรุงแก้ไข
หรือพัฒนาให้ดีขึ้นตามแผนที่วางไว้ (Act) ดำเนินการตามวงจร PAOR ไปเรื่อยๆ
จนกว่าปัญหานั้นได้รับการแก้ไขหรือพัฒนาไปในทิศทางที่ต้องการ

5.4 ประเมินรวมเมื่อเสร็จสิ้นโครงการ

6. ขั้นตอนที่ 6 การเตรียมการถอดคำและเผยแพร่ผลงาน เป็นขั้นตอน
สร้างทักษะในการใช้ PAR ในชุมชน ก่อนนักวิจัยภายนอกจะถอดคำออกจากชุมชน
เป้าหมายและเผยแพร่งานวิจัย ซึ่งการถอดคำของนักวิจัยต้องค่อยเป็นค่อยไป และจะ
ค่อยช่วยเหลือชุมชนในการใช้ PAR ในปัญหาที่ซับซ้อน มีการเยี่ยมเยียนชุมชนเป็นระยะๆ
หรือสร้างเครือข่ายกลุ่ม PAR ในท้องถิ่นอื่นๆ

ขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามแนวคิดของทวิตต์กี
นพเกสร (2549 : 39-40) มีดังนี้

1. ศึกษาบริบทปัจจัยวิจัยและบริบทชุมชนที่เกี่ยวข้องกับบริบทปัจจัยวิจัย
2. ค้นคว้าปัญหาสำคัญในปัจจัยวิจัยนั้นและระบุความต้องการที่จำเป็น
(Need) ในปัญหาสำคัญนั้น ซึ่งหากดำเนินการปรับปรุงแก้ไข/พัฒนาแล้วจะทำให้ดีขึ้น

3. นำปัญหาที่แท้จริงและความต้องการที่จำเป็นไปร่วมกันสร้างแผนปฏิบัติการ (Action Plan) กับชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งวางระบบการติดตามประเมินร่วมกันเพื่อนำไปสู่การสะท้อนให้เกิดการเรียนรู้และการปรับปรุงการดำเนินการร่วมกัน

4. นำแผนปฏิบัติการไปปฏิบัติร่วมกัน โดยที่สมาชิกในชุมชนและผู้เกี่ยวข้องต่างก็มีบทบาทในการปฏิบัติอย่างจริงจัง

5. มีการกำกับติดตาม (Monitoring) ว่าเป็นไปตามแผนปฏิบัติการที่วางไว้เพียงใด

6. นำข้อมูลและข้อสังเกตต่างๆ มาสะท้อนร่วมกันเพื่อให้เกิดการวิพากษ์ตามกระบวนการวิภาษวิธี (Dialectics) จนนำไปสู่การปรับปรุงวิธีการดำเนินงานเป็นวงจร เช่นนี้ไปอย่างต่อเนื่องจนกว่าเป้าหมายในแผนปฏิบัติการจะบรรลุ

7. ดำเนินการประเมินผล (Evaluation) ว่าเป้าหมายที่ได้จากแผนปฏิบัติการนั้นเป็นอย่างไร มีประสิทธิผลและประสิทธิภาพเพียงใด เกิดการเรียนรู้อะไรบ้างจากการทำงานตามแผนปฏิบัติการ ชุมชนจะต้องมีบทบาทสำคัญในการร่วมประเมิน เช่นการเก็บข้อมูล การให้ข้อสังเกตในการวิเคราะห์ข้อมูลและข้อค้นพบ รวมทั้งการนำเข้าสู่กระบวนการวิภาษวิธี

สรุปขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้ว่าเป็นการดำเนินการตามขั้นตอนของกระบวนการวิจัยปฏิบัติการ PAOR คือ มีการวางแผน (Plan) มีการปฏิบัติตามแผน (Act) มีการสังเกต ตรวจสอบ (Observe) และมีการให้ข้อมูลย้อนกลับเพื่อการปรับปรุงแก้ไขหรือพัฒนาให้ดีขึ้น (Reflect)

8. ลักษณะเด่นของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ลักษณะเด่นของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการวิจัยทางการศึกษา มีดังต่อไปนี้ (อังคณา ตุงคสมิต. 2550 : 15-16)

1. ในการวิจัยทางการศึกษาแบบเดิมจะมีแบบจำลองเป็นเส้นตรง (Linear Model) โดยเริ่มจากการมรสมมุติฐาน เก็บข้อมูล วิเคราะห์และสรุปผล แต่ไม่ได้สนใจว่าสมมุติฐานดังกล่าวมาจากไหนและมีความถูกต้องตรงสอดคล้องกับสภาพที่เป็นจริงในโรงเรียนเพียงใด ในขณะที่การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีแบบจำลองเป็นวงจร (Cyclical Model) ซึ่งสมมุติฐานจะต้องมีประโยชน์และมีความตรง นอกจากนี้ยังมีการตรวจสอบข้อค้นพบในระหว่างปฏิบัติซึ่งทำให้ได้ข้อสรุปที่ตรงกับสภาพที่เป็นจริง

2. การวิจัยทางการศึกษาแบบเดิมจะเน้นการวิจัยเชิงปริมาณและนักวิจัยประเภทหอคอยงาช้างจะศึกษาในประเด็นใดประเด็นหนึ่ง เพื่อทำความเข้าใจสิ่งที่ศึกษาเท่านั้น แต่การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะนำผลการศึกษาไปใช้และก่อให้เกิดผลในระยะเวลาในทางที่ดีแก่ผู้มีส่วนร่วม

3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทำให้วัตถุประสงค์ของการวิจัยและข้อค้นพบมีความเที่ยงตรง (Validity) มากขึ้น เพราะเป็นการสร้างองค์ความรู้เพื่อนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหา โดยอยู่บนพื้นฐานที่กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในการสร้างองค์ความรู้

4. ทำให้มีโอกาสเพิ่มมากขึ้นที่จะสร้างนวัตกรรมและการใส่สิ่งสอดแทรกต่างๆ (Intervention) เพราะการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม สะท้อนคุณค่าในเรื่องกระบวนการเปลี่ยนแปลง

5. ทำให้เกิดความร่วมมือเพิ่มมากขึ้นระหว่างนักวิจัยและกลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย ซึ่งสอดคล้องกับหลักประชาธิปไตย ผู้มีส่วนร่วมหรือกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียจะมีบทบาทเป็นผู้กระทำ ดำเนินการหรือเป็นสมาชิกชุมชน เพื่อสร้างสังคมและเป็นคนของสังคมในขณะที่การวิจัยแบบดั้งเดิม คนของสังคมจะไม่เกี่ยวข้องกับนักวิจัย แต่คนจะถูกพิจารณาว่าเป็นสิ่งที่ถูกศึกษา (Objects) และหากนักวิจัยเป็นบุคลากรในโรงเรียนก็จะทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ตึงเครียดระหว่างโรงเรียนกับนักเรียน ผู้ปกครองและชุมชน

6. ผลลัพธ์ที่ได้นอกจากจะแก้ไขปัญหาหรือพัฒนางานที่เกิดขึ้นได้แล้ว ยังเกิดการเรียนรู้ของผู้มีส่วนร่วม ได้ใช้ความสามารถของผู้มีส่วนร่วมอย่างหลากหลาย ก่อให้เกิดความพึงพอใจและความภูมิใจของผู้มีส่วนร่วม ส่งเสริมวัฒนธรรมการพึ่งตนเอง

7. ผลการวิจัยสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทันที เนื่องจากเป็นการดำเนินการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนางานที่เกิดขึ้น โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกิดขึ้นทุกฝ่าย จึงทำให้การแก้ปัญหาและพัฒนาที่เกิดขึ้นได้

ลักษณะเด่น 11 ประการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (นงนภัส คู่วรัญญู เทียงกมล. 2551 : 200-209) มีดังต่อไปนี้

1. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการสร้างองค์ความรู้ใหม่ (Body of Knowledge) จากการผสมผสานระหว่างความรู้ของนักวิชาการกับภูมิปัญญาชาวบ้าน (Local Wisdom) จึงเป็นการนำความรู้สากลจากนักวิชาการภายนอกชุมชนมาบูรณาการกับความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านดั้งเดิม เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ จึงเป็น

การสร้างองค์ความรู้ร่วมกัน (Co-generative Learning) ในอันที่จะเปลี่ยนแปลงจากการมีส่วนร่วมเพียงบางส่วนมาเป็นการมีส่วนร่วมเต็มรูปแบบระหว่างชาวบ้านกับนักวิจัย จนกระทั่งสามารถสร้างความรู้ที่ร่วมกันที่จะบูรณาการทฤษฎีให้เข้ากับการปฏิบัติจริง เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ดังกล่าว

2. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีลักษณะ ปฏิสัมพันธ์ (Interactive) และการบูรณาการวิทยาการ (Interdisciplinary) ของวิถีชีวิตที่ร่วมกันปฏิบัติการวิจัยของชาวบ้านและนักวิจัยด้วยใจที่เปิดกว้างพร้อมที่จะเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อแสวงหาค้นพบสิ่งใหม่ร่วมกันและเป็นความต้องการที่จะเสริมความรู้ซึ่งกันและกันแก่ทั้งสองฝ่าย คือ นักวิจัยและชาวบ้าน ด้วยวิธีการวิทยาการใหม่อันเป็นความมุ่งมั่นว่าการค้นพบสิ่งใหม่ เพื่อเป็นการเปิดหนทางใหม่ เป็นการบูรณาการวิทยาการต่าง ๆ เข้าด้วยกัน (Interdisciplinary) ที่เกิดจากการปฏิบัติงานร่วมกัน โดยมีการฝึกฝนและทำงานอย่างเป็นระบบอย่างต่อเนื่องที่จะนำไปสู่รูปแบบความคิดที่ยืดหยุ่นมากขึ้น ดังนั้น การบูรณาการวิทยาการ (Interdisciplinary) จึงเป็นการฝึกปฏิบัติทั้งโดยส่วนตัวและร่วมกับผู้อื่น เป็นวิธีการที่ฝึกฝนให้เกิดทักษะมากกว่าการจดจำทฤษฎี ดังนั้น การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงไม่ใช่เป็นแค่วิธีการสหวิทยาการ (Multidisciplinary Approach) เท่านั้นแต่ยังเป็นการเรียนรู้ข้ามสาขาวิชา (Transdisciplinary) ด้วยการบูรณาการความรู้หลากหลายสาขา ความหลากหลาย เรียกว่าบูรณาการวิทยาการ (Interdisciplinary Approach) เข้าด้วยกันจนเป็นหนึ่งเดียว ดังเช่นสาขาวิชาที่เรียกว่าสิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental Education) เป็นต้น

3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงไม่ใช่เป็นเพียงความเข้าใจที่เกิดจากการฟังหรืออ่าน แต่เกิดจากการลงมือปฏิบัติ (Practice) จึงมีความเข้าใจกันอย่างถ่องแท้ และกลายมาเป็นรูปธรรมที่เป็นจริง ดังนั้น การปฏิบัติการของ PAR จึงเป็นการสะท้อนความคิดมีการลงมือปฏิบัติและสะท้อนความคิดแล้วลงมือปฏิบัติ เป็นวัฏจักรเช่นนี้เรื่อยไป (Reflection–Action– Reflection–Action) จึงเท่ากับเป็นการทบทวนไตร่ตรองความคิดของตนเอง แล้วนำไปลงมือปฏิบัติ (Direct Act) จึงเป็นการชี้้นำการปฏิบัติที่มีความหมายทางจิตวิทยาว่าให้บุคคลตระหนักถึงการที่ตนเองเป็นที่พึ่งแห่งตนหรือตนเองเท่านั้นที่ควรจะชี้นำตนเองนั่นเอง

4. การลงมือปฏิบัติตามความรู้ที่มีอยู่ของทั้งสองฝ่ายหรือเป็นการนำความรู้ลงสู่การปฏิบัติ (Practice) เป็นลักษณะเด่นของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ร่วมอีกประการหนึ่ง ด้วยการเน้นประเด็นปัญหาที่สำคัญตามความเป็นจริงของท้องถิ่น ซึ่งสามารถใช้เป็นกระบวนการให้การศึกษาแก่ผู้ใหญ่ในท้องถิ่น โดยวิธีการเรียนที่ไม่เน้นความรู้ที่เป็นทฤษฎี แต่เน้นการคิดวิเคราะห์ วิเคราะห์และสังเคราะห์ เพราะความรู้ทางทฤษฎีเดิมจะมีลักษณะที่แบ่งแยกคน เช่น แบ่งแยกตามความแตกต่างของเพศ ตามลักษณะสังคม วัฒนธรรมและความเชื่อ ว่าการเรียนรู้ทางทฤษฎีหรือการการวิเคราะห์ เป็นบทบาทของเพศชายและเพศหญิงจะเน้นที่ญาณหยั่งรู้หรือปัญญาญาณ (Intuition) มากกว่าความรู้ทางทฤษฎีหรือทางวิทยาศาสตร์ โดยเพศชายจะมีลักษณะของการคิดค้น และสามารถลงมือปฏิบัติได้จริงมากกว่า

5. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จึงเป็นกระบวนการเปิดเสรีจ ในตนเอง (Inclusive) ที่มีการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ด้วยการสร้างองค์ความรู้ใหม่จากความรู้เดิมและจากวิธีการที่มีอยู่ โดยไม่พยายามที่จะแยกหรือจำกัดขอบเขตสิ่งใดทั้งสิ้น ดังนั้นทุกความคิดเห็นจะได้รับการรับฟังและยอมรับ ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ทุกคนได้เรียนรู้ (Learning for All) อันเป็นลักษณะพิเศษของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

6. กระบวนการทางการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เปรียบเสมือน สิ่งที่มีตัวตน มีชีวิต มีรูปร่าง (Organic) เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ไม่มีจำกัดเวลาและมีรูปแบบเปิดที่ไม่สามารถกำหนดแผนการล่วงหน้า รวมทั้งไม่สามารถทำนายผลล่วงหน้าได้ อย่างเป็นวิทยาศาสตร์ เพราะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ตามกระแสที่ นักวิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชน ด้วยการเคลื่อนไหวไปตามการขึ้นลงของสถานการณ์ที่ไม่มี ทฤษฎีตายตัวและไม่เป็นไปตามกฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ หรือแนวคิดรวบยอด (Concept) เป็นกรอบกำหนด

7. ในกระบวนการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมจะต้องสามารถสร้างความตระหนักถึงความเป็นตัวตนของตนเอง (Self-awareness) ด้วยการสร้างความตระหนักให้เกิดขึ้นในตนเองให้เกิดขึ้นกับประชาชน เพราะการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะช่วยให้มีเชื่อมั่นในตนเอง โดยการพัฒนาอัตมโนทัศน์ (Self-concept) ของประชาชน ดังเช่น อัตมโนทัศน์ ที่ว่า “แม้คนที่ยากจนก็สามารถมีสิทธิมีเสียงได้”

8. ทางการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะช่วยสร้างสังคมนิเวศน์ (Ecological Society) ให้เกิดขึ้น ทำให้คนในชุมชนมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ดังนั้นจึงต้องเลิกล้มระบบเจ้าขุนมูลนาย นอกจากนี้ต้องมีการสร้างความผสมผสานกลมกลืน

ระหว่างมนุษยชาติกับธรรมชาติและมนุษย์กับมนุษย์ให้เกิดขึ้นให้ได้ จึงจะมีสังคมนิเวศน์เกิดขึ้นได้ จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกันของสมาชิกสังคมในรูปแบบของประชาธิปไตยที่เท่าเทียมเสมอภาคในสังคม

9. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการมุ่งเน้นอนาคต (Future Oriented) นักวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จึงต้องรู้วิธีการสร้างสถานการณ์ เพื่อการเรียนรู้ในชุมชน โดยการจัดการในลักษณะที่ไม่มีการจัดเตรียมรายการล่วงหน้าสำเร็จรูปหรือตายตัว ซึ่งจะทำให้เกิดความสามารถในการช่วยตนเองของชุมชน มีการสร้างแนวทางปฏิบัติ ที่ไม่เคยมีมาก่อน ด้วยการทบทวนปรับเปลี่ยนและปรับปรุงระบบที่เขาเป็นสมาชิกอยู่เดิม โดยการพัฒนาตัวอย่างโครงการหรือภาพลักษณ์ที่จะนำมาปะติดปะต่อให้เกิดภาพอนาคตที่ชัดเจนและตรงกับความต้องการของชุมชนโดยรวม ด้วยการส่งเสริมและสนับสนุนความสามารถที่จะสร้างความฝันของตนเองได้ อันเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการพัฒนา

10. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีแนวคิดที่มองโลกในแง่ดี (Optimistic) ตามหลักการพื้นฐานของแนวคิดการปลดปล่อยที่เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนสามารถที่จะจัดการเรื่องต่างๆ ในสังคมของเขาได้ ซึ่งการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการ ที่จะส่งเสริมศักยภาพด้านนี้ของบุคคลได้เป็นอย่างดี เพราะกระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้น มีการปฏิบัติที่ไม่มีการกำหนดหลักเกณฑ์ที่แน่นอนล่วงหน้า

11. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการวิจัยที่เน้นวิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์โดยตรงด้วยการอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ในกิจกรรมหรือโครงการวิจัย ที่นับตั้งแต่การระบุปัญหาและแนวทางการแก้ไข การดำเนินการโครงการหรือกิจกรรม เพื่อการแก้ปัญหาและพัฒนาในชุมชน รวมทั้งมีการติดตามผล จนถึงขั้นประเมินผลโครงการหรือกิจกรรมที่กำลังดำเนินงานและที่เสร็จสิ้นลงแล้ว

กล่าวโดยสรุป เป้าหมายหลักของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย

1. มีการค้นหาความรู้พื้นฐานที่เป็นที่ยอมรับและใช้กันอย่างแพร่หลาย
2. มีการส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างวัฒนธรรม
3. มีการสร้างดุลยภาพระหว่างวิทยาศาสตร์ ความรู้ทางวิชาการกับ

ความรู้พื้นบ้าน

4. ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการวิจัยเชิงปฏิบัติการยอมรับในความไม่เท่าเทียมกันของภาวะเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมที่หลากหลาย
5. ศึกษาแนวทางการแก้ปัญหาและการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ด้วยการคิดเอง ตัดสินใจเองและลงมือกระทำเองอย่างเป็นรูปธรรม
6. สนับสนุนการสร้างศักยภาพของชุมชนให้เข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้ (Self-reliance) ด้วยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local-Wisdom) มาสร้างเป็นองค์ความรู้ (Body of Knowledge) ที่เป็นของท้องถิ่นตนเอง ซึ่งจะเป็นแนวทางที่สามารถก้าวทันยุคโลกาภิวัตน์ อีกทั้งสามารถนำตนเองสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนที่แท้จริง (Sustainable Development)

7. ชุมชนสามารถที่จะนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาท้องถิ่น เพื่อลดการพึ่งพิงความรู้และเทคโนโลยีจากต่างประเทศ

สรุปลักษณะเด่นของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้ว่าเป็นการวิจัยที่เน้นวิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์โดยตรง อาศัยการมีส่วนร่วมอย่างเข้มข้นจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการเป็นกระบวนการต่อเนื่อง มีการสะท้อนความคิด มีการลงมือปฏิบัติเป็นวัฏจักร จึงเป็นกระบวนการเบ็ดเสร็จในการสร้างองค์ความรู้ เพื่อนำไปใช้ในการแก้ปัญหาโดยอยู่บนพื้นฐานที่กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในการสร้างองค์ความรู้

9. เงื่อนไขความสำเร็จของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

อังคณา ตุงคะสมิต (2550 : 20) ได้กล่าวว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะประสบผลสำเร็จได้ต้องมีเงื่อนไขความสำเร็จ ดังนี้

1. มีการติดต่อสื่อสารผู้มีส่วนร่วมอย่างทั่วถึง ซึ่งจะต้องสื่อให้มีความเข้าใจตรงกัน
2. สร้างความตระหนัก และให้ความสำคัญผู้มีส่วนร่วมจะรู้สึกว่าคุณมีความสำคัญในกระบวนการ และจะให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่
3. สร้างการยอมรับจากผู้มีส่วนร่วม โดยผู้มีส่วนร่วมจะเต็มใจและสนับสนุนเรื่องร่างกาย ใจและเวลา ในขณะที่ผู้วิจัยที่เป็นคนภายนอกต้องมีความไว้วางใจและเชื่อมั่นในความสามารถของผู้มีส่วนร่วม
4. ให้ข้อมูล ความรู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน เมื่อนำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาใช้ในโรงเรียน เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาการ

เรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ ผู้ที่จะมีส่วนร่วมคือ ครูกับนักวิจัยหรือนักพัฒนาผู้ที่จะทำการวิจัยหรือพัฒนาอาจเป็นศึกษานิเทศก์ นิเทศน์ศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา หรือนักวิจัยอิสระที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ซึ่งเป็นคนนอก ส่วนคนในคือ ครูผู้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน การกำหนดปัญหาในการวิจัยจำเป็นที่จะต้องทราบสภาพปัญหาที่แท้จริงในการจัดการเรียนการสอน เช่น นักเรียนที่เป็นชนกลุ่มน้อยอ่านและเขียนภาษาไทยไม่คล่อง นักเรียนชาวเขามีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ต่ำ นักเรียนในชุมชนแออัดมีปัญหาเรื่องสุขภาพหรือต้องเพิ่มปัจจัยหรือองค์ประกอบใด ถึงจะทำให้ครูเปลี่ยนพฤติกรรมการเรียนการสอนจากครูเป็นศูนย์กลางมาเป็นการจัดการเรียนการสอนแบบให้นักเรียนเป็นศูนย์กลางได้ ซึ่งครูจะเป็นผู้ทราบข้อมูลนี้มากที่สุด ส่วนนักวิจัยหรือนักพัฒนาเป็นเพียงคนนอกที่มีความรู้ในกระบวนการวิจัย (กระบวนการแก้ปัญหา) ซึ่งในการพัฒนาหรือแก้ไข้ปัญหา จะต้องนำบุคคลสองฝ่ายนี้มาร่วมมือกัน ครูมีเนื้อหา (ปัญหา) ส่วนนักวิจัยหรือนักพัฒนาวิธีการในการแก้ไข้ปัญหา ซึ่งเมื่อแก้ปัญหาส่วนหนึ่งส่วนใดได้แล้ว ครูจะเกิดการรู้ในกระบวนการหรือวิธีการแก้ปัญหา ซึ่งสามารถที่ขยายผลไปยังครูคนอื่นๆ ได้ และสามารถที่จะแก้ปัญหาได้ (สุภางค์ จันทวานิช, 2550 : 71-72)

จะเห็นได้ว่าในการพัฒนาทางการศึกษาด้วยการวิจัยจะได้ผลดีจำต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายๆ ฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครูผู้สอน ผู้บริการ ผู้ปกครอง และนักเรียนที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ให้เป็นผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย การประยุกต์ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยทางการศึกษา จึงมีความเหมาะสมเพราะจะสามารถก่อให้เกิดความร่วมมือ เกิดการเปลี่ยนแปลงและเป็นกระบวนการในการศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลสารสนเทศต่างๆ เพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับภาระงานที่ปฏิบัติอยู่ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนางานทางการศึกษา โดยนักวิจัยและผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในกระบวนการตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการ ตั้งแต่การกำหนดประเด็นที่ดำเนินการแก้ไขปรับปรุงและหรือสร้างขึ้นใหม่ การวางแผนการปฏิบัติ (Plan) การปฏิบัติตามแผน (Act) การตรวจสอบผล (Observe) การปฏิบัติและการนำผลการตรวจสอบหรือประเมินไปปรับปรุง (Reflect) จะทำให้สามารถแก้ปัญหาทางการศึกษาและพัฒนางานทางการศึกษาได้ตรงตามสภาพที่เป็นจริงและตรงตามความต้องการของทุกฝ่าย

สรุปเงื่อนไขความสำเร็จของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้ว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะประสบผลสำเร็จได้นั้น ต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้มีส่วนร่วม จึงต้องมีการติดต่อสื่อสารกันอย่างทั่วถึง การสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน

รวมถึงการให้ความสำคัญและการสร้างการยอมรับจากผู้มีส่วนร่วม

จากแนวคิด ความหมาย หลักการ วัตถุประสงค์ ลักษณะ องค์ประกอบ ที่สำคัญ ระเบียบวิธีการ ขั้นตอน ลักษณะเด่นและเงื่อนไขความสำเร็จของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ตามที่ได้นำเสนอ นั้น สรุปได้ว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการวิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้วิจัยและผู้มีส่วนร่วมหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่นครูผู้สอน ผู้บริหาร ผู้ปกครองและนักเรียน ในบริบทหรือเรื่องราวที่จะทำการศึกษาริวิจัย โดยการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และแสวงหาความรู้หรือประสบการณ์ รวมทั้งการสร้างองค์ความรู้ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนาให้บรรลุผลตามสภาพจริงและตรงตามความต้องการของทุกฝ่าย

บริบทของโรงเรียนโพธิ์ชัยทองพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขต พื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 23

โรงเรียนโพธิ์ชัยทองพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

มัธยมศึกษา เขต 23 (2556 : 1 – 20)

1. ข้อมูลทั่วไป

1.1 โรงเรียนโพธิ์ชัยทองพิทยาคมตั้งอยู่เลขที่ 163 หมู่ที่ 3 ตำบลหนองกว้าง อำเภอบ้านม่วง จังหวัดสกลนคร รหัสไปรษณีย์ 47140 โทรศัพท์ 042-702201 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 23

1.2 เปิดสอนตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6

1.3 เดิมโรงเรียนโพธิ์ชัยทองพิทยาคม เป็นโรงเรียนสาขาของโรงเรียนบ้านม่วงพิทยาคม ตั้งอยู่เลขที่ 163 หมู่ 3 บ้านโพธิ์ชัย ต.หนองกว้าง อ.บ้านม่วง จ.สกลนคร กองการมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้รับอนุมัติจากกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เปิดทำการเรียนการสอนเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 2537 โดยมีนายศุภชัย ทาสมนุรณ อาจารย์ 2 ระดับ 6 โรงเรียนบ้านม่วงพิทยาคมเป็นผู้ประสานงาน ตั้งแต่แรกเริ่มตามคำสั่งโรงเรียนบ้านม่วงพิทยาคม ที่ 101/2536 ลงวันที่ 1 ตุลาคม 2536 เพื่อเป็นการขยายโอกาสทางการศึกษาแก่เยาวชนในชนบท ให้ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่สูงขึ้นตามนโยบายของรัฐบาล ดังนั้น ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านม่วงพิทยาคมและผู้ประสานงานจึงได้จัดหาที่ดินเพื่อปลูกสร้างอาคารเรียน โดยได้รับความ

ร่วมมือจากสภาตำบลหนองกวาง กำหนดหนองกวางและคณะกรรมการหมู่บ้าน บ้านโพธิ์ชัยและบ้านโพธิ์ทองได้มีมติเป็นเอกฉันท์มอบที่ดินจำนวน 1 แปลง เนื้อที่ 100ไร่ ซึ่งเป็นที่ดินสาธารณประโยชน์ทางชาวบ้านโพธิ์ชัยและโพธิ์ทองได้บริจาคไม้และวัสดุถมหลังคา สร้างอาคารเรียนชั่วคราวให้ 1 หลัง ขนาด 4 ห้องเรียน กว้าง 8 เมตร ยาว 32 เมตร จัดการเรียนการสอนระดับ มัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึง มัธยมศึกษาปีที่ 3

ปี พ.ศ. 2542 ได้รับการจัดตั้งเป็นโรงเรียนรัฐบาลตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ ณ วันที่ 14 มกราคม 2542 เป็น โรงเรียนโพธิ์ชัยทองพิทยาคม

ปี พ.ศ. 2544 บริษัท MK Restaurant ได้บริจาคอาคาร แบบ 108 ล/30 โดยผ่าน พระราชบัณฑิต และทำพิธีเปิดอาคารใน วันที่ 20 พฤษภาคม 2544 โดยมี ท่านเจ้าคุณพระพรหมมุนี วัดบวรนิเวศวิหารเป็นประธานเปิดอาคาร ดร.เกษมา วรวรรณ ณ อยุธยา อธิบดีกรมสามัญศึกษา เป็นประธานรับมอบ

ปี 2545 โรงเรียนโพธิ์ชัยทองพิทยาคม มีพระพรหมมุนี วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นองค์อุปถัมภ์โรงเรียน โดยพระราชบัณฑิตสนองงาน

ปี 2548 โรงเรียนโพธิ์ชัยทองพิทยาคม บริษัท MK Restaurant ได้บริจาคอาคาร หอดนตรี โดยผ่านพระราชบัณฑิต

1.4 ด้านการบริหาร

1.4.1 ดร. สมใจ อุดมศรี ดำรงตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียน

2. ข้อมูลด้านบุคลากร

2.1 บุคลากร ปัจจุบันโรงเรียนมีข้อมูลเกี่ยวกับบุคลากรโรงเรียนโพธิ์ชัยทองพิทยาคม (ข้อมูล ณ วันที่ 16 พฤษภาคม 2558) ดังตาราง 4

ตาราง 4 ข้อมูลบุคลากรของโรงเรียนโพธิ์ชัยทองพิทยาคม

ที่	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง/ วิทยฐานะ	วุฒิการศึกษา	วิชาที่สอน
1	ดร. สมใจ อุดมศรี	ผู้อำนวยการ/คศ.3	ศษ.ด.	
2	นางอภิญา อาจหาญ	ครู คศ.3	กศ.บ.	เคมี
3	นายธัชชน ชูรัตน์	ครู คศ.3	พธ.บ.	ภาษาอังกฤษ, ศิลปะ
4	นายคำสอน ประเสริฐสังข์	ครู คศ.2	พธ.บ.	สังคมพระพุทธศาสนา
5	นางกรชนก ลีลาต	ครู คศ.2	ศษ.ม.	ภาษาอังกฤษ
6	นางรัตนา แจนโกนดี	ครู คศ.2	ศษ.ม.	ภาษาไทย
7	นายณัฐวุฒิ อุดมแสน	ครู คศ.1	ศษ.ม.	ศิลปะ
8	นายธนศักดิ์ ชุณหะประไพ	ครู คศ.1	ศษ.ม.	ฟิลิปปินส์
9	นายเกียรติศักดิ์ แสนแสน	ครู คศ.1	ศษ.ม.	ฟิลิปปินส์
10	นายณชพัฒน์ ดุลยลา	ครู คศ. 1	ค.บ.	สังคมศึกษา
11	นางวาสิณี อุดมแสน	ครู คศ. 1	ศษ.ม	คอมพิวเตอร์
12	นางสาวพรพรมภา ชูระนนท์	ครู คศ. 1	ค.บ.	ฟิลิปปินส์
13	นายเสวย โพนดาแคบ	ครู คศ 1	ศษ.บ	ภาษาไทย
14	นางสาวภาวิณี ประทุมสาย	ครูผู้ช่วย	กศ.บ.	วิทยาศาสตร์ทั่วไป
15	นางสาวขวัญฤทัย ไชยศรี	ครูผู้ช่วย	กศ.บ.	ภาษาไทย
16	นายศรารุณี แก้วอาจ	ครูผู้ช่วย	ค.บ.พลศึกษา	สุขศึกษา พลศึกษา
17	นายสรารุช อินธิโคตร	พนักงานราชการ	ค.บ.	พลศึกษา
18	นางกัลยา พิมพ์สมแดง	พนักงานราชการ	ค.บ.	ภาษาอังกฤษ
19	นางสาวรัตนสิริ เลิศสงคราม	พนักงานราชการ	ศษ.ม.	แนะแนว
20	นางสาวกนกรัตน์ ไชยวารี	พนักงานราชการ	บธ.บ	คอมพิวเตอร์
21	นายอิสระ สูงสันเขต	อัตราจ้าง	ค.บ.	วิทยาศาสตร์

ที่มา : โรงเรียนโพธิ์ชัยทองพิทยาคม (2558 :1)

3. ข้อมูลด้านนักเรียน

ปัจจุบันโรงเรียนโพธิ์ชัยทองพิทยาคม มีข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนนักเรียน (ข้อมูล ณ วันที่ 16 พฤษภาคม 2558) ดังตาราง

ตาราง 5 ข้อมูลนักเรียนของโรงเรียนโพธิ์ชัยทองพิทยาคม

ระดับชั้นเรียน	จำนวนห้อง	เพศ		รวม	เฉลี่ยต่อห้อง
		ชาย	หญิง		
ม.1	2	26	22	48	24
ม.2	2	28	35	63	32
ม.3	2	24	38	62	31
ม.4	1	10	13	23	23
ม.5	1	20	20	40	40
ม.6	1	14	24	38	38
รวม	9	122	152	274	

ที่มา : โรงเรียนโพธิ์ชัยทองพิทยาคม (2558 : 1)

4. ลักษณะชุมชน

ลักษณะชุมชนโรงเรียนโพธิ์ชัยทองพิทยาคม สภาพชุมชนโดยรอบโรงเรียน มีลักษณะเป็นพื้นที่การเกษตร หมู่บ้าน เส้นทางคมนาคม และโรงงานขนาดเล็ก อาชีพหลักของคนในชุมชน คือเกษตรกรกรรมและรับจ้าง ปัญหาที่เกิดขึ้นกับนักเรียนคือ ผู้ปกครองส่วนใหญ่ต้องทำงานรับจ้าง หรือย้ายที่อยู่เพื่อไปรับจ้างที่อื่น และบางส่วนก็แยกกันอยู่ทำให้นักเรียนส่วนใหญ่ต้องอาศัยอยู่กับปู่ ย่า ตา ยายหรือญาติซึ่งไม่สามารถดูแลได้เต็มที่

5. เขตพื้นที่การให้บริการ

โรงเรียนโพธิ์ชัยทองพิทยาคม มีเนื้อที่ 100 ไร่และเขตพื้นที่บริการ 10 โรงเรียน ประกอบด้วย

1. โรงเรียนบ้านโพธิ์ชัย
2. โรงเรียนบ้านนาจาน
3. โรงเรียนบ้านบ่อแดง
4. โรงเรียนบ้านหนองกว้าง
5. โรงเรียนบ้านนาคูนาดี

6. โรงเรียนบ้านโนนแสง
7. โรงเรียนบ้านคำลอดพื้น
8. โรงเรียนบ้านเหล่าผักไล่
9. โรงเรียนบ้านห้วยทราย
10. โรงเรียนชุมชนห้วยหลัว

6. สภาพการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนที่ผ่านมา

6.1 ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษายังขาดความรู้ความเข้าใจใน ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยเฉพาะกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนานักเรียน

6.2 นักเรียนกลุ่มที่มีปัญหาและกลุ่มเสี่ยงมีแนวโน้มสูงขึ้น เนื่องจากสภาพสังคม ชุมชนมีปัญหา เช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาความยากจน

6.3 ขาดการนิเทศ กำกับติดตามอย่างต่อเนื่อง

สภาพและปัญหาการดำเนินงานของโรงเรียนโพธิ์ชัยทองพิทยาคม พบว่ายังระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนมีการดำเนินงานยังไม่ถูกต้อง ครูยังต้องการได้รับการพัฒนาด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ครูดูแลนักเรียนไม่ทั่วถึง ขาดการนิเทศติดตามอย่างต่อเนื่อง นักเรียนบางคนมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ เช่น พฤติกรรมขาดเรียนบ่อย มาเรียนสาย หนีเรียน ขาดระเบียบวินัย ไม่มีความรับผิดชอบ การแต่งการไม่ถูกระเบียบของโรงเรียน ถ้านำระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนมาประยุกต์ใช้จะทำให้พฤติกรรมเสี่ยงของนักเรียนลดน้อยลง การทำงานเป็นระบบมากยิ่งขึ้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

สุวิทย์ พละวงศ์ (2549 : 104- 112) ได้ศึกษาการพัฒนาการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโรงเรียนเมยวดีพิทยาคม อำเภอเมยวดี จังหวัดร้อยเอ็ด จากการจัดให้มีการประชุมเชิงปฏิบัติการและการนิเทศในวงรอบที่ 1 แล้ว ทำให้กลุ่มผู้ร่วมศึกษาค้นคว้ามีความรู้ความเข้าใจในขั้นตอนระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนได้ทุกขั้นตอน แต่ยังมีปัญหาในการดำเนินงานขั้นตอนยังไม่เกิดประสิทธิภาพมากนัก จึงได้ดำเนินการอีกครั้งในวงรอบที่ 2 เป็นการใช้กลยุทธ์การประชุมเชิงปฏิบัติการ ทำให้การดำเนินงานตาม

ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนตามขั้นตอนต่างๆ ดีขึ้น เช่นการรู้จักนักเรียนรายบุคคล การคัดกรองนักเรียน การจัดกิจกรรมส่งเสริมนักเรียน การป้องกันและการแก้ไขปัญหา และการส่งต่อ การป้องกันและแก้ไขปัญหาให้นักเรียน ดังนั้นการพัฒนากการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยใช้กลยุทธ์การประชุมเชิงปฏิบัติการและการนิเทศ ทำให้ครูที่ปรึกษาเกิดการพัฒนาตนเอง เกิดความรู้ความเข้าใจและสามารถนำรูปแบบและวิธีการที่หลากหลายมาใช้ในการเก็บข้อมูลพื้นฐานนักเรียน เพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น แต่ยังพบจุดอ่อนที่ควรนำไปปรับปรุงพัฒนาให้ดีขึ้นคือ ครูที่ปรึกษาควรมีการประสานงานกับฝ่ายปกครองนักเรียนตลอดเวลา เพื่อให้ทราบถึงข้อมูลนักเรียนที่เป็นกลุ่มเสี่ยงและได้รับการแก้ไขที่ถูกต้อง

นพรัตน์ ประสิทธิ์เตสัง (2550 : บทคัดย่อ) ได้รายงานการดำเนินงานเพื่อพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 1 ผลการศึกษาพบว่า ด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน จากการทดสอบพบว่าผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้รับผิดชอบระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนหลังการอบรมมีคะแนนสูงกว่าก่อนได้รับการอบรมอย่างมีนัยสำคัญค่าทางสถิติที่ระดับ .01 ด้านการดำเนินงานเพื่อพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนพบว่า โรงเรียนมีผลการดำเนินงานพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนหลังจากการดำเนินงานที่ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.89 อยู่ในระดับปฏิบัติมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบผลการดำเนินงาน พบว่าโรงเรียนมีผลการประเมินการดำเนินงานด้านการพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนสูงกว่าก่อนดำเนินการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .01 และด้านความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้รับผิดชอบระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านคุณภาพของเอกสารแนวทางการดำเนินงานเป็นเอกสารที่ให้ความรู้ ความเข้าใจ กิจกรรมที่เสนอแนะมีความเหมาะสมกับการปฏิบัติ ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้รับผิดชอบระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านคุณลักษณะของเอกสารแนวทางการดำเนินงานตามความเหมาะสมและรูปเล่มการลำดับขั้นตอน ความสอดคล้องของเนื้อหาเกี่ยวกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้รับผิดชอบระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด

รัตนาพร พลลาภ (2551 : 104-105) ได้ทำการพัฒนากการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน โรงเรียนมุกดาหาร อำเภอเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร โดยใช้กลยุทธ์ในการพัฒนา คือ 1) การประชุมปฏิบัติการ พบว่าครูกลุ่มเป้าหมายมีความรู้

ความเข้าใจในระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยเฉพาะมีความเข้าใจในเรื่องเทคนิคการให้คำปรึกษาได้ดีขึ้น และ 2) การนิเทศเทคนิคการให้คำปรึกษา พบว่ากลุ่มเป้าหมายมีความเข้าใจและสามารถปฏิบัติการ ให้คำปรึกษาช่วยเหลือนักเรียนได้ดีขึ้น และเมื่อวางระบบการทำงานให้ชัดเจนทุกขั้นตอน ครูสามารถปฏิบัติงานได้ตามบทบาทหน้าที่ได้ชัดเจนถูกต้อง และรวดเร็ว เป็นผลดีต่อการพัฒนาการดำเนินงาน ตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้ โดยสรุป การพัฒนาการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยใช้หลักการพัฒนาด้วยกลยุทธ์การประชุมเชิงปฏิบัติการ และการนิเทศแบบมีส่วนร่วมทำให้ผู้ร่วมศึกษาค้นคว้ามีพัฒนาการในการให้คำปรึกษาช่วยเหลือนักเรียนได้ดีขึ้น และมีการดำเนินงานอย่างเป็นระบบดีขึ้นระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนจะบรรลุเป้าหมายยิ่งขึ้น เมื่อได้รับความร่วมมือจากบุคคลทุกฝ่าย โดยเฉพาะฝ่ายบริหาร ต้องให้ความสนใจเอาใจให้มีการดำเนินการเป็นระบบทุกขั้นตอนและถือเป็นนโยบายของโรงเรียนที่จะต้องพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้ดียิ่งขึ้น

วิทยา แสงคำไพ (2551 : 139-143) ได้ทำการพัฒนาครูด้านการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน โรงเรียนเสื่อโกกวิทยาสรรค์ อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 พบว่า การพัฒนาครูด้านการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน โรงเรียนเสื่อโกกวิทยาสรรค์ โดยใช้การประชุมเชิงปฏิบัติการ การศึกษาดูงาน และการนิเทศกำกับติดตามเป็นนวัตกรรมในการวิจัยตามกรอบงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ทำให้ครูมีความเข้าใจและสามารถดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนได้เป็นอย่างดี นักเรียนมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์มากขึ้น สามารถแก้ไขปัญหาการเรียนตนเองได้ นักเรียนมีระเบียบวินัย และมีความรับผิดชอบมากขึ้น สามารถยกระดับมาตรฐานการประกันคุณภาพงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน โรงเรียนเสื่อโกกวิทยาสรรค์ให้มีประสิทธิภาพและเป็นระบบมากขึ้น

สิทธิศักดิ์ อสุพรหม (2552 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยการพัฒนาระบบงานการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโรงเรียนบ้านอุณา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครพนม เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัจจุบันและปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ก่อนการพัฒนา พบว่า การดำเนินงานยังไม่มีรูปแบบ ไม่มีขั้นตอนในการดำเนินงานที่เป็นระบบ ครูที่ปรึกษามีความเข้าใจในหน้าที่ของตนน้อย และไม่มีการสร้างเครือข่ายผู้ปกครองที่จะเข้ามาช่วยดูแล และแก้ปัญหาของนักเรียนร่วมกันกับคณะครูในโรงเรียน หลังการพัฒนาพบว่า มีการตั้งทีมงานขึ้นมาทำหน้าที่

ดำเนินงานอย่างเป็นขั้นตอนอย่างเป็นระบบ ผู้ปกครองนักเรียนเข้ามารับรู้รับทราบ พฤติกรรมของนักเรียน ร่วมกันกับคณะครู แลกเปลี่ยนข้อมูลที่เป็นจริงของนักเรียน ร่วมปรึกษาหารือเพื่อหาทางช่วยเหลือ และช่วยแก้ปัญหาให้นักเรียนด้วยกันอย่างมีประสิทธิภาพ 2) การดำเนินการพัฒนาในวงรอบที่ 1 โดยการไปศึกษาดูงานและการอบรมประชุมเชิงปฏิบัติการ ส่งผลให้ครูที่ปรึกษา มีความรู้ความเข้าใจในการจัดกิจกรรม ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน กิจกรรมประชุมผู้ปกครองนักเรียน และกิจกรรมออกเยี่ยมบ้านนักเรียน นำมาจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการพัฒนานักเรียนกลุ่มเสี่ยงและกลุ่มที่มีปัญหา ส่งผลให้นักเรียนได้รับการดูแลช่วยเหลือ จากครูที่ปรึกษาและผู้ปกครองนักเรียนมากขึ้น แต่การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมด้านวินัย คือ ความตั้งใจในการเข้าร่วมกิจกรรมและความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรมยังไม่ผ่านเกณฑ์ที่กำหนด จึงได้พัฒนาในวงรอบที่ 2 โดยการจัดกิจกรรม ในด้านที่นักเรียนไม่ผ่านตามเกณฑ์ จนนักเรียนผ่านเกณฑ์ที่กำหนด และกิจกรรมออกเยี่ยมบ้านนักเรียน ทำให้ผู้ปกครองช่วยดูแล เอาใจใส่นักเรียนมากขึ้น ส่งผลให้นักเรียนมีพฤติกรรมดีขึ้น และมีความประพฤติที่ดียิ่งขึ้น 3) ผลในการพัฒนารูปแบบการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน เน้นการจัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนานักเรียนกลุ่มเสี่ยงและกลุ่มที่มีปัญหา พบว่า 3.1) การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน ผู้วิจัยและครูที่ปรึกษามีความรู้ความเข้าใจ และประสบการณ์ใหม่ๆ ในการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน และสามารถนำมาจัดกิจกรรมจริงในโรงเรียนได้จริง โดยส่งเสริมให้นักเรียนเข้าทามีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น ซึ่งส่งผลให้ครูที่ปรึกษามีความใกล้ชิด ดูแลเอาใจใส่ รู้พฤติกรรมของนักเรียนรู้ข้อมูลของนักเรียน เข้าใจนักเรียนในที่ปรึกษา นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมร่วมกับครูที่ปรึกษา สามารถวางแผนแก้ปัญหา และส่งเสริมพัฒนานักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น 3.2) กิจกรรมผู้ปกครองนักเรียน ครูที่ปรึกษามีความเข้าใจอันดีกับผู้ปกครองในเรื่องการไขพฤติกรรมของนักเรียน ได้รับความร่วมมือจากผู้ปกครองนักเรียนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาาร่วมกันมากยิ่งขึ้น ทำให้ผู้ปกครองนักเรียนเกิดความพึงพอใจ ให้ความร่วมมือแก้ปัญหาพฤติกรรมของนักเรียน ทำให้นักเรียนเป็นคนดี มีพฤติกรรม และปฏิบัติตามกฎของโรงเรียนมากขึ้น 3.3) กิจกรรมออกเยี่ยมบ้านนักเรียน ครูที่ปรึกษาและผู้ปกครองนักเรียนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน รับรู้ปัญหาของนักเรียน เห็นความสำคัญในการแก้ปัญหาาร่วมกันและเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานกับโรงเรียน ทำให้นักเรียนกลุ่มเสี่ยงและกลุ่มที่มีปัญหา มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทิศทางที่ดีขึ้น ผลการดำเนินงาน

ตามขั้นตอนต่างๆ ทำให้คณะครูในโรงเรียนได้รู้จักและเข้าใจกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ได้รับการพัฒนาศักยภาพเพิ่มขึ้นจากการอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อนำไปสู่การดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีประสิทธิภาพในโรงเรียนต่อไป

พรสวรรค์ สอนสุภาพ (2553 : 149-157) ได้ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน โรงเรียนบ้านดำนาคำ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามุกดาหาร พบว่า สภาพและปัญหาการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนก่อนการพัฒนาช่วยเหลือนักเรียนยังดำเนินงานไม่ครบ 5 ขั้นตอน การพัฒนาการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ดำเนินการโดย 1) ศึกษาเอกสาร 2) การศึกษาดูงานโรงเรียนต้นแบบ 3) ประชุมเชิงปฏิบัติการ 4) การดำเนินงานตามขั้นตอนระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน และ 5) การนิเทศติดตามผล พบว่าหลังการพัฒนาครูประจำชั้นมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนเพิ่มมากขึ้น คิดเป็นร้อยละ 20 จากการประชุมเชิงปฏิบัติการ ผลการพัฒนาการดำเนินงานอยู่ในระดับมาก และครูประจำชั้นสามารถจัดทำคู่มือการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน ในโรงเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. งานวิจัยต่างประเทศ

Gunderson (2000 : abstract) ได้ทำการศึกษาการใช้การประชุมเชิงสร้างสรรค์ในโรงเรียน ซึ่งเรียกชื่อเฉพาะว่า การประชุมกลุ่มครอบครัว ในการแก้ไขปัญหาเด็กหนีเรียนโดยผู้ปกครองที่มีลูกหลานหนีเรียนได้มาร่วมประชุมปรึกษาหารือ วิธีการแก้ปัญหาดังกล่าว โดยกลุ่มครอบครัวประกอบด้วย กลุ่มเสี่ยงต่ำ กลุ่มเสี่ยงปานกลางและกลุ่มเสี่ยงสูง โดยกลุ่มเสี่ยงต่ำเคยหรือไม่เคยรับการลงโทษลูกหลานจากโรงเรียน กลุ่มเสี่ยงปานกลางเคยได้รับการลงโทษลูกหลานจากโรงเรียนบ้าง และกลุ่มเสี่ยงสูงเคยได้รับการลงโทษจากโรงเรียนต่อลูกหลานอย่างรุนแรงในการประชุมผู้ปกครองนักเรียนทั้ง 3 กลุ่ม การประชุมมีลักษณะเป็นกันเองยอมรับซึ่งกันและกัน ทุกคนมีสิทธิแสดงความคิดเห็นในการเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาการหนีเรียนของนักเรียนทำให้ผู้ปกครองได้เสนอความเข้มแข็งของตนเองและใช้กระบวนการ ประชุมสำหรับได้ข้อยุติในการแก้ไขปัญหาเด็กนักเรียนหนีเรียนกระบวนการประชุมผู้ปกครองซึ่งเป็นกระบวนการเรียบง่าย ผลการดำเนินการและเป็นพลวัตมีผลทางบวกกับนักเรียน ครอบครัว และโรงเรียน ซึ่งวิธีการแก้ปัญหาดังกล่าวมีประสิทธิภาพดีกว่ารูปแบบการแก้ไขปัญหาหนีเรียนที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน

Copeland (2006 : abstract) ได้ศึกษาความสามารถในการรับรู้หรือเข้าใจของนักเรียนผู้ปกครอง ครู ที่ปรึกษาและผู้บริหารในการรับรู้บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในการเปลี่ยนแปลงจากโรงเรียนประถมไปเรียนโรงเรียนมัธยม การสำรวจความคิดเห็นของนักเรียนผู้ปกครอง สัมภาษณ์ครูที่ปรึกษาและผู้บริหาร พบว่า นักเรียนรับรู้และเข้าใจการเปลี่ยนแปลงได้ยากเนื่องจากต้องพบกับความท้าทายใหม่ๆ เช่น การเรียนที่ยากขึ้น ตารางเรียนที่แตกต่างกัน การมีเพื่อนใหม่และต้องค้นหาว่าตัวเองต้องทำอะไรบ้าง ต้องเรียนอะไรบ้างอย่างไรก็ตามนักเรียนจะเข้าใจความสัมพันธ์ในการเปลี่ยนแปลงนี้ต่อนักเรียนอยู่ในระดับเกรด 9 ถึงแม้ต่อนั้นจะไม่มีที่ปรึกษาหรือไม่มีเพื่อนก็ตามและผลการศึกษายังพบอีกว่าผู้ปกครองมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนโรงเรียนของนักเรียนและขอบเขตของสังคมในชีวิตของพวกเขา ระหว่างที่พวกเขาเปลี่ยนไปเรียนในโรงเรียนมัธยม ยิ่งไปกว่านั้นจากการอ้างอิงการรายงานของนักเรียนและครูในโรงเรียนประถมและโรงเรียนมัธยมจะต้องดำเนินการในเรื่องการสร้างความเข้าใจด้วยวิธีการต่างๆ มากมายเพื่อช่วยให้นักเรียนเกิดความมั่นใจในโรงเรียน สังคม และความรู้สึกต่างๆ ของนักเรียนให้ดีขึ้นและสนับสนุนให้นักเรียนเรียนต่อให้มากขึ้นในอนาคต และส่งเสริมความรู้ความเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนในโรงเรียนประถมเป็นโรงเรียนมัธยม

Reinke (2006 : 3935 - B) ได้ศึกษาการพัฒนาพฤติกรรมต่อต้านสังคมของเยาวชนระบบของโรงเรียน มีการช่วยเหลือและพัฒนาพฤติกรรมของนักเรียนก่อนที่จะเกิดอุปสรรคเกี่ยวกับปัญหาด้านพฤติกรรมของนักเรียน โดยมีจุดมุ่งหมายก่อนการเกิดปัญหาและผลที่จะเกิดภายหลังจากการเกิดปัญหาด้านพฤติกรรมต่อต้านสังคมของนักเรียน ถ้าได้รับความช่วยเหลือได้ถูกทางก็จะเป็นการช่วยลดระดับของพฤติกรรมที่เป็นปัญหาและลดความเสี่ยงต่างๆ ที่จะเกิดกับโรงเรียนด้วย อย่างไรก็ตามถ้าการช่วยเหลือไม่ถูกทางซึ่งอาจเกิดจากรู้ความเข้าใจของครู ความสามารถในการออกแบบเครื่องมือและความสามารถในการจัดการกับพฤติกรรมเหล่านี้ ซึ่งปัญหาต่างๆ เหล่านี้อาจก่อให้เกิดความเสียหายได้ ดังนั้นผลกระทบจากระดับของชั้นเรียนและการจัดระบบการช่วยเหลือภายในโรงเรียนต่อการช่วยเหลือปัญหาด้านพฤติกรรมนี้ต้องเพิ่มความถูกต้องและสนับสนุนมากขึ้น การตรวจสอบเพื่อให้การช่วยเหลือในชั้นเรียน (CCU) เป็นการพัฒนาโดยใช้รูปแบบการให้คำปรึกษา ซึ่งเป็นการเตรียมการช่วยเหลือโดยปฏิบัติเหมือนกันทั้งโรงเรียน การใช้ CCU มีเกณฑ์ในการให้คำปรึกษา เตรียมความพร้อมให้ครูเพื่อให้ได้ผลลัพธ์และช่วยโดยใช้แผนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม รวมทั้งจัดให้มีการสัมภาษณ์และการ

แสดงทัศนะของผลลัพธ์ที่เกิดทุกวัน การใช้ CCU เป็นการปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลัก สาธารณสุข โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อป้องกันและเปลี่ยนแปลงระบบในห้องเรียนภายใต้ระบบ ของโรงเรียนเพื่อช่วยให้เกิดพฤติกรรมในด้านบวกของนักเรียน จุดมุ่งหมายของการศึกษา ครั้งนี้เป็นการหาผลกระทบของการใช้เทคนิค CCU ของครูและพฤติกรรมของนักเรียนซึ่ง จุดเน้นของการศึกษาที่สำคัญคือการเปลี่ยนแปลงของการจัดการในชั้นเรียนเพื่อโยงไปสู่ผล ของพฤติกรรมที่ดีซึ่ง ผลลัพธ์ที่ได้แสดงให้เห็นว่าเครื่องมือที่ใช้คือ (CCU) บวกกับผลลัพธ์ ด้านทัศนะ ทำให้แผนการจัดการจัดการของครูในชั้นเรียนมีเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การใช้ คำชมเชยโดยเจาะจงพฤติกรรมที่ควรได้รับคำชมเชยและลดการตำหนิการว่ากล่าว ยิ่งไป กว่านั้นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการช่วยเหลือของครูทำให้พฤติกรรมของนักเรียน เปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นโดยเฉพาะลดพฤติกรรมด้านการทำลายมากไปกว่าการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมดังกล่าวมีการเปลี่ยนแปลงในเวลาเพียง หนึ่ง เดือนหลังจากนั้น ซึ่งประโยชน์ของ การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้สามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลของโรงเรียนและพบว่าการให้คำปรึกษาใน ห้องเรียนมีประโยชน์อย่างยิ่งทำให้พฤติกรรมของครูและนักเรียนเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี ขึ้นและผลการศึกษายังเป็นประโยชน์ต่อครูผู้บริหารโรงเรียนและนักจิตศาสตร์ในโรงเรียน อีกด้วยจากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ สรุปได้ว่าการ พัฒนาการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีเป้าหมายเพื่อพัฒนานักเรียนให้เป็น บุคคลที่มีคุณภาพทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความสามารถ มีคุณธรรม จริยธรรม และมีวิถีชีวิตที่เป็นสุข ความที่สังคมมุ่งหวัง จึงต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้อง ทุกฝ่ายทุกคน โดยเฉพาะบุคลากรครูทุกคนในโรงเรียน ผู้ปกครอง ผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งมีครูที่ ปรึกษาเป็นหลักสำคัญในการดำเนินการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างใกล้ชิดด้วยความรัก และเมตตาที่มีต่อศิษย์ และภาคภูมิใจในบทบาทที่มีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ของเยาวชนให้เติบโตองงาม เป็นบุคคลที่มีคุณค่าของสังคม

Kosse (2007 : abstract) ได้ศึกษาความสมบูรณ์ในการติดตามประเมินผล ดำเนินงานของคณะทำงานด้านการดูแลช่วยเหลือนักเรียน การศึกษาความสัมพันธ์ของ องค์ประกอบที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นกับนักเรียน พบว่า การวิจัยครั้งนี้ทำการสำรวจว่า ในการดำเนินงานของคณะทำงานด้านการดูแลช่วยเหลือนักเรียนมีการเน้นองค์ประกอบ ด้านการแก้ปัญหาไว้ในระดับใดผู้วิจัยจึงทำการประเมินความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์ที่ เกิดขึ้นกับนักเรียนและองค์ประกอบในการดำเนินงานของคณะทำงานด้านการดูแล ช่วยเหลือนักเรียน กลุ่มตัวอย่างของผู้เข้าร่วมในการวิจัยครั้งนี้คือ โรงเรียน 4 แห่งซึ่งตั้งอยู่

ใน Midwestern Plains ผลคะแนนเฉลี่ยด้านความสมบูรณ์ในภาพรวมขององค์ประกอบทั้ง 8 ด้านเปิดเผยให้เห็นว่า กระบวนการทำงานของคณะทำงานด้านการดูแลช่วยเหลือ นักเรียนมีความสมบูรณ์ในระดับปานกลาง จากการวิเคราะห์ผลในส่วนของผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นกับนักเรียนพบว่า การดำเนินงานของคณะทำงานด้านการดูแลช่วยเหลือนักเรียนมีผลกระทบในด้านบวกต่อผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นกับนักเรียน นอกจากนี้ยังพบว่ามีความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงในด้านบวกระหว่างความสมบูรณ์ด้านกระบวนการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนและผลสัมฤทธิ์ที่ดีขึ้นกับนักเรียน รวมทั้งยังพบว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญระหว่างผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นกับนักเรียนและการจัดอันดับความสำคัญให้กับองค์ประกอบด้านการแก้ปัญหาในการดำเนินงาน ของคณะทำงานด้านการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 4 ด้าน จากองค์ประกอบที่มีทั้งหมด 8 ด้าน

Williams (2008 : abstract) ได้ศึกษาการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือ นักเรียน เรื่อง การศึกษาการรับรู้ด้านการบริหารจัดการองค์กรและการรับรู้ด้านทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างส่วนเชื่อมต่อกับเรื่องสุขภาพของเยาวชน พบว่า การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบกรณีศึกษาด้านการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน เพื่อทำการอธิบายและประเมินโมเดล 3 แบบ ของการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนได้แก่ การใช้รูปแบบทีม การดำเนินงานโดยอาจารย์ที่ปรึกษาและรูปแบบการดำเนินงานโดยรวมหลายๆวิธี จุดประสงค์ของการวิจัยคือ เพื่อสำรวจความแตกต่างด้านโครงสร้างของโมเดลทั้ง 3 แบบ ซึ่งถูกนำมาใช้ในการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในรัฐนิวแฮมเชียร์และเพื่อสำรวจว่า นโยบายของรัฐในปัจจุบันมีความขาดแคลนด้านใด โครงการขอรับโครงการใดที่ได้รับการประกาศจัดตั้งเงินกองทุนอย่างเป็นทางการ และมีโครงการใดบ้างที่เกิดจากความร่วมมือระหว่างหน่วยงานด้านการศึกษาและหน่วยงานด้านการดูแลสุขภาพเชิงพฤติกรรมศาสตร์ผลการวิจัย มีความแตกต่างกันในพฤติกรรมด้านการเชื่อมต่อองค์ประกอบย่อยในแต่ละโมเดลและพบว่าความแตกต่างนี้มีความเด่นชัดที่สุดในการบริหารกระบวนการด้านการติดตามผลและยังมีผลกระทบต่อนักเรียนที่รับบริการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนด้วย

Biddle (2009 : abstract) ได้ศึกษาผลการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือ นักเรียนสำหรับนักเรียนกลุ่มเสี่ยงฆ่าตัวตาย การวิจัยพบว่า นักเรียนที่ชอบและเข้าร่วมในระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนเป็นผลเนื่องมาจากการมีความคิดฆ่าตัวตาย การแสดงท่าทางหรือพยายามที่จะละเมิดนโยบายด้านการใช้ยาเสพติดและสารประเภทแอลกอฮอล์ลดลง รวมทั้งระดับการถูกสั่งพักการเรียนลดลง อย่างไรก็ตามจากการรายงานของนักเรียนที่ชอบ

และเข้าร่วมในระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนเพื่อแก้ปัญหาการคิดฆ่าตัวตายและปัญหาอื่นๆ สามารถทำให้ทำนายรูปแบบการละเมิดนโยบายด้านการใช้ยาเสพติดและสารประเภท แอลกอฮอล์อย่างต่อเนื่องและพบว่ารูปแบบการบริการที่มีค่านัยสำคัญทางด้านสถิติสูงที่สุด ในการทำนายผลการลดระดับการละเมิดนโยบายด้านการ ใช้ยาเสพติดและสารประเภท แอลกอฮอล์ รวมทั้งการลดระดับการถูกสั่งพักการเรียนสำหรับนักเรียนกลุ่มเสี่ยงคิดฆ่าตัวตาย คือส่วนที่ได้รับการประเมินโดยหน่วยงานที่ได้รับอนุญาตให้ทำการจัดหายาเสพติด และสารประเภทแอลกอฮอล์ไว้ใช้ได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย นอกจากนี้ยังพบว่า การวางระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนไว้ในโรงเรียนอื่นและการบริการสำหรับเด็ก และเยาวชนที่จัดขึ้นโดยหน่วยงานของชุมชน มีความสัมพันธ์ในระดับสูง กับการลดระดับการละเมิดนโยบายด้านการใช้ยาเสพติด และสารประเภทแอลกอฮอล์ ผลการวิจัยครั้งนี้ ต้องได้รับการถ่ายทอดไปสู่บุคลากรและผู้เกี่ยวข้องอื่นๆที่มีความสำคัญต่อโรงเรียน ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคตคือควรทำการศึกษาวิจัยในระดับเขตซึ่งแบ่งตามสภาพของเมือง และสภาพทางเศรษฐกิจ เพศและเชื้อชาติ รวมทั้งยังจำเป็นต้องมีการติดตามประเมินผล การดำเนินงาน ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในภายหลังด้วย ยิ่งไปกว่านั้น ควรทำการเปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้นกับนักเรียนที่เข้าร่วมในระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนกับนักเรียนที่ไม่ต้องการใช้บริการจากระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนด้วย จึงสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ล่าสุดคือ การเปลี่ยนให้ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนเป็นกระบวนการป้องกันสำหรับนักเรียน

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนเป็นแนวทางหนึ่งที่กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงสาธารณสุขร่วมกันดำเนินการพัฒนา ส่งเสริม ป้องกัน และแก้ปัญหาของนักเรียน จากผลการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโรงเรียนโพธิ์ชัยทองพิทยาคม พบว่าครูส่วนมากประสบปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน คือ ขาดความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการป้องกันนักเรียน และให้ความช่วยเหลือจากบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการวิจัย เรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน โรงเรียนโพธิ์ชัยทองพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 23 โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามแนวคิดของ Kemmis and Mc Taggart ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ ขั้นการวางแผน ขั้นการปฏิบัติการ ขั้นการสังเกตการณ์ และขั้นการสะท้อนกลับ